

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΥΒΑ
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ**

Της Όλγας Σκοπούλη

Επιβλέπων Καθηγητής: Δημήτρης Καλτσώνης

ΑΘΗΝΑ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

1.	Εισαγωγή	5
Α΄ ΜΕΡΟΣ		7
2.	Δίκαιο και κοινωνία στη σοσιαλιστική κοινωνία σύμφωνα με τους θεμελιωτές του μαρξισμού	7
2.1.	Η μαρξιστική αντίληψη περί δικαίου και κοινωνίας	7
2.2.	Σχέση οικονομικής βάσης – εποικοδομήματος	9
2.3.	Ο ρόλος του κράτους.....	15
2.4.	Η μορφή του δικαίου.....	21
2.5.	Το δίκαιο στην κομμουνιστική κοινωνία	24
3.	Το ποινικό δίκαιο στα πρώην σοσιαλιστικά κράτη	28
3.1.	Η εγκληματολογία και το ποινικό δίκαιο στην ΕΣΣΔ	28
3.2.	Η μέθοδος του σοσιαλιστικού ποινικού δικαίου	36
3.3.	Τα αίτια της εγκληματικότητας στο σοσιαλισμό και οι στόχοι του ποινικού δικαίου	37
3.4.	Το ποινικό δίκαιο στα άλλα σοσιαλιστικά κράτη	39
Β΄ ΜΕΡΟΣ		41
4.	Η κουβανική κοινωνία.....	41
4.1.	Η ιστορία της	41
4.2.	Ο χαρακτήρας της κουβανικής επανάστασης.....	45
4.3.	Ο αντεπαναστατικός ρόλος των ΗΠΑ.....	49
4.4.	Τα επιτεύγματα της κουβανικής επανάστασης	53
4.5.	Τα προβλήματα και η προοπτική.....	56
5.	Το νομικό σύστημα της Κούβας.....	60
5.1.	Το κουβανικό Σύνταγμα.....	60

5.2.	Η κατοχύρωση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων στην Κούβα	64
5.3.	Τα ανώτερα και τοπικά όργανα της λαϊκής εξουσίας	66
5.4.	Το εκλογικό σύστημα.....	71
6.	Το ποινικό δίκαιο της Κούβας.....	73
6.1.	Ιστορική αναδρομή	73
6.1.1.	Ποινικό δίκαιο και εγκληματικότητα στην κουβανική κοινωνία κατά την περίοδο 1948-1958	73
6.1.2.	Ποινικό δίκαιο και εγκληματικότητα στην κουβανική κοινωνία κατά την περίοδο 1952 – 1962.....	75
6.1.3.	Ποινικό δίκαιο και εγκληματικότητα στην κουβανική κοινωνία κατά την περίοδο 1963 – 1973.....	78
6.1.4.	Ποινικό δίκαιο και εγκληματικότητα στην κουβανική κοινωνία κατά την περίοδο 1974 – 1980.....	80
6.1.5.	Ποινικό δίκαιο και εγκληματικότητα στην κουβανική κοινωνία κατά την περίοδο 1981 – 1989.....	82
6.1.6.	Ποινικό δίκαιο και εγκληματικότητα στην κουβανική κοινωνία κατά την περίοδο 1989 – 1999.....	84
6.1.7.	Συμπεράσματα.....	87
6.2.	Στόχος του κουβανικού Ποινικού κώδικα.....	89
6.3.	Οι βασικές αρχές του κουβανικού ποινικού δικαίου	90
6.4.	Ποινικό δίκαιο και Σύνταγμα	92
6.5.	Η αρχή της νομιμότητας	94
6.6.	Η αρχή της επικουρικότητας, του εσχάτου μέσου (ή ultima ratio) και του αποσπασματικού χαρακτήρα	98
6.7.	Η αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου.....	102
6.8.	Η αρχή της αναλογικότητας ή της απαγόρευσης της υπερβολής	108
6.9.	Η αρχή της μη επιβολής εξευτελιστικών ποινών.....	114
6.9.1.	Γενικά.....	114

6.9.2.	Τα είδη των ποινών.....	117
6.9.3.	Η θανατική ποινή	121
6.9.4.	Η κατάσταση επικινδυνότητας και τα μέτρα ασφαλείας 125	
6.9.5.	Η περίπτωση των πολιτικών κρατουμένων(;)	129
6.10.	Η αρχή της ενοχής.....	132
6.10.1.	Γενικά.....	132
6.10.2.	Η ικανότητα προς καταλογισμό – Πρόσωπα ποινικώς υπεύθυνα.....	134
6.10.3.	Λόγοι που αποκλείουν την ποινική ευθύνη	139
6.10.4.	Υπαιτιότητα	143
6.11.	Η αρχή της κοινωνικής επανένταξης - συνθήκες κράτησης ...	146
7.	Επίλογος	153
8.	Βιβλιογραφία:	156

1. Εισαγωγή

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι μια πρώτη προσέγγιση του νομικού συστήματος της Κούβας, και ιδιαίτερα του ποινικού, έτσι όπως αυτό διαμορφώθηκε κατά την πορεία εξέλιξης της κουβανικής κοινωνίας.

Το ποινικό δίκαιο, όπως και το σύνολο του δικαίου, τελεί σε αναπόσπαστη σχέση με την κοινωνία καθώς υπάρχει για να υπηρετεί την ειρήνη της. Ποια είναι όμως η μορφή και το περιεχόμενο του δικαίου σε μια κοινωνία και οικονομία σοσιαλιστική όπως εκείνη της Κούβας;

Ο σοσιαλιστικός χαρακτήρας του πολιτικού και οικονομικού συστήματος της χώρας αποτυπώνεται στο άρθρο 1 του κουβανικού Συντάγματος το οποίο ορίζει ότι « *Η Κούβα είναι ένα σοσιαλιστικό Κράτος εργατών, ανεξάρτητο και κυρίαρχο, οργανωμένο από όλους και για το καλό όλων, ως ενιαία και δημοκρατική πολιτεία με σκοπό την απόλαυση της πολιτικής ελευθερίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της προσωπικής και συλλογικής ευημερίας και της ανθρώπινης αλληλεγγύης.*»¹ Για να κατανοηθεί λοιπόν η μορφή και το περιεχόμενο του δικαίου σε μια κοινωνία που έχει υιοθετήσει το σοσιαλιστικό κοινωνικοοικονομικό σύστημα, θα πρέπει να θέσουμε ως σημείο εκκίνησης της μελέτης μας τα έργα των θεμελιωτών του μαρξισμού. Έτσι, στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται μια προσπάθεια να παρατεθεί η μαρξιστική αντίληψη για το δίκαιο και τη σχέση του με την κοινωνία, την οικονομία και το κράτος ενώ στο τρίτο κεφάλαιο, μελετάται η διαμόρφωση και η εφαρμογή του δικαίου, και ιδιαίτερα του ποινικού, στα πρώην σοσιαλιστικά κράτη, καθώς το νομικό σύστημα της Κούβας μετά την Επανάσταση του 1959 φαίνεται να έχει επηρεαστεί σημαντικά από τα νομικά συστήματα των χωρών αυτών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή της εξέλιξης της κουβανικής κοινωνίας τόσο πριν όσο και μετά την κουβανική επανάσταση. Μέσω αυτής μπορούν να κατανοηθούν ευκολότερα οι τυχόν

¹ *Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 49

ιδιαιτερότητες του περιεχομένου και της μορφής του ποινικού δικαίου της χώρας. Στη συνέχεια μελετώνται κάποια βασικά στοιχεία του νομικού της συστήματος, όπως για παράδειγμα κάποιες σημαντικές διατάξεις του Συντάγματος.

Στο επόμενο κεφάλαιο μελετάται η εκδήλωση του εγκληματικού φαινομένου στην κουβανική κοινωνία ανά χρονικές περιόδους, η εξάρτηση του φαινομένου αυτού από τις αντίστοιχες μεταβολές που συντελέστηκαν στην κουβανική κοινωνία και οικονομία, καθώς και οι σχετικοί ποινικοί νόμοι που ψηφίστηκαν για να ελεγχθεί η εγκληματικότητα.

Τέλος, αναλύονται οι βασικές αρχές που διαπνέουν τις διατάξεις του ισχύοντος Ποινικού Κώδικα της Κούβας και οι οποίες εντοπίζονται στο γενικό του μέρος. Λόγω όμως του μεγάλου όγκου του (συνολικά 348 άρθρα), δυστυχώς η μελέτη δεν επεκτάθηκε στο ειδικό μέρος, το οποίο θα μπορούσε να αποτελέσει εξαιρετικά ενδιαφέρον αντικείμενο μιας άλλης μελέτης.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

2. Δίκαιο και κοινωνία στη σοσιαλιστική κοινωνία σύμφωνα με τους θεμελιωτές του μαρξισμού

2.1. Η μαρξιστική αντίληψη περί δικαίου και κοινωνίας

Οι θεμελιωτές του μαρξισμού, Καρλ Μαρξ, Φρίντριχ Ένγκελς και Βλαντιμίρ Λένιν, αναφέρονται στα έργα τους πολλές φορές στο δίκαιο, αν και δεν γράφτηκε ποτέ από αυτούς ένα συστηματικό έργο.² Το δίκαιο, σύμφωνα με αυτούς, προσδιορίζεται από τις συνθήκες που επικρατούν σε ορισμένο κοινωνικό σχηματισμό.

Το ρεύμα του μαρξισμού λοιπόν απορρίπτει την δογματική ερμηνεία της νομικής επιστήμης, την ξεκομμένη από την σύγχρονη κοινωνική εξέλιξη και σε αντίθεση, τόσο με το νομικό θετικισμό, που εστιάζει την προσοχή του στην κυριαρχική πράξη θέσπισης του δικαίου, όσο και στις φυσιοδικαϊκές θεωρίες, που αναζητούν τις καταβολές του δικαίου σε κάποια μεταφυσική κατηγορία (Θεός, Φύση, Ορθός Λόγος), αναζητά τις αντικειμενικές αιτίες που καθορίζουν τη μορφή και το περιεχόμενο του δικαίου σε μια συγκεκριμένη κοινωνία, έργο που επιτελεί σήμερα και η Κοινωνιολογία του Δικαίου.³

Το πραγματικό διακύβευμα και η απόλυτη αξία από αυτή την φιλοσοφική και επιστημονική θεώρηση θα πρέπει σύμφωνα με τους μαρξιστές να αναζητηθεί και να αξιολογηθεί στο βαθμό της συνεισφοράς τους όχι μόνο στην ερμηνεία του κόσμου αλλά στη ριζική του αλλαγή προς όφελος

² Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005, σελ. 21

³ Θ.Κ.Παπαχρίστου, *Κοινωνιολογία του δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1999

εκείνων που παράγουν τον κοινωνικό πλούτο. Χαρακτηριστικά ο Μαρξ σημείωνε ότι οι «οι φιλόσοφοι μονάχα εξηγούσαν με διάφορους τρόπους τον κόσμο, το ζήτημα είναι να τον αλλάξουμε».⁴

Στόχος λοιπόν της μαρξιστικής θεωρίας του δικαίου είναι η ανάλυση και κριτική του υφιστάμενου δικαίου με προοπτική τη μεταβολή του. Η μεθοδολογία της στηρίζεται στις βασικές αρχές του διαλεκτικού και ιστορικού υλισμού. Σε φιλοσοφικό επίπεδο, ο μαρξισμός αρνείται το δίκαιο, αφού σκοπεύει στην ανατροπή κάθε ετεροκαθορισμού της ανθρώπινης συμπεριφοράς και στην απονέκρωση του δικαίου και του κράτους, κατά τη δεύτερη φάση ανάπτυξης της σοσιαλιστικής κοινωνίας, την κομμουνιστική.⁵ Κατά το πρώτο όμως στάδιο της σοσιαλιστικής κοινωνίας, όπου και οι εμπορευματικές σχέσεις διατηρούνται, η ύπαρξη τόσο του κράτους όσο και του δικαίου είναι αναγκαία.

Η πρώτη βασική αναφορά στο δίκαιο γίνεται από τον Μαρξ και τον Ένγκελς στο «Μανιφέστο», την πρώτη διακήρυξη των αρχών του μαρξισμού. Στο κείμενο αυτό, οι θεμελιωτές του μαρξισμού περιγράφουν το πέρασμα από την φεουδαρχική στην αστική κοινωνία, τον ρόλο που έπαιξε η αστική τάξη στο πέρασμα αυτό, την ραγδαία αλλαγή των παραγωγικών σχέσεων, την δημιουργία της εργατικής τάξης και την ιστορική αναγκαιότητα για το πέρασμα από την αστική – καπιταλιστική κοινωνία στην κομμουνιστική. Καθοριστικός για το πέρασμα αυτό είναι ο ρόλος της εργατικής τάξης, η οποία θα δομήσει την νέα κοινωνία καταργώντας καταρχήν την ατομική ιδιοκτησία και την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο.⁶ Στο «Μανιφέστο» λοιπόν παρατηρούν ότι το δίκαιο του σύγχρονου κοινωνικο –οικονομικού συστήματος συνδέεται με τη θέληση και τις επιδιώξεις της αστικής τάξης.⁷ Χαρακτηριστικά αναφέρουν απευθυνόμενοι στην αστική τάξη ότι «το δίκαιό σας είναι η θέληση

⁴ Φ. Ένγκελς, *Ο Λουδοβίκος Φόιερμπαχ και το τέλος της γερμανικής κλασικής φιλοσοφίας*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1981, σελ. 70

⁵ Θ. Λιακόπουλος, Θ. Παπαχρίστου, Δ. Τραυλός – Τζανετάτος, *Μαρξισμός και δίκαιο*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Παρατηρητής, 1984, σελ. 25 -26

⁶ Κ. Μαρξ – Φ. Ένγκελς, *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2001, σελ. 26 - 42

⁷ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005, σελ. 21 - 23

της τάξης σας που αναγορεύτηκε σε νόμο, θέληση που το περιεχόμενό της καθορίζεται από τις υλικές συνθήκες ύπαρξης της τάξης σας».⁸

Μία εξίσου σημαντική αναφορά στο δίκαιο γίνεται από τον Μαρξ στον πρόλογο της «Κριτικής της πολιτικής οικονομίας». Εκεί ορίζει ότι το σύνολο των παραγωγικών σχέσεων μιας κοινωνίας συνιστά το οικονομικό οικοδόμημα, την υλική βάση της κοινωνίας αυτής. Πάνω σε αυτή τη βάση υψώνεται ένα νομικό και πολιτικό εποικοδόμημα. Όταν μεταβάλλεται η οικονομική βάση, ανατρέπεται περισσότερο ή λιγότερο το οικοδόμημα.⁹ Σε κάθε φάση λοιπόν της ιστορικής εξέλιξης μιας κοινωνίας, εκείνο που καθόριζε και καθορίζει το αναπτυσσόμενο ιδεολογικό -πολιτικό και νομικό εποικοδόμημα ήταν και είναι η υλική-οικονομική βάση του αντίστοιχου κοινωνικού συστήματος.

2.2. Σχέση οικονομικής βάσης – εποικοδομήματος

Σε καμία περίπτωση η σχέση μεταξύ υλικής βάσης και οικοδομήματος δεν είναι μηχανιστική και μονόδρομη κατά την οποία η οικονομία να καθορίζει με απόλυτο τρόπο τις νομικές, πολιτικές κτλ σχέσεις του εποικοδομήματος. Τονίζεται βέβαια η πρωταρχική σημασία των παραγωγικών σχέσεων αλλά αντίστοιχα και το εποικοδόμημα αντεπιδρά στην οικονομική βάση. Υπάρχει λοιπόν μια διαλεκτική αλληλεπίδραση οικονομικής βάσης και εποικοδομήματος.¹⁰

Η ανάπτυξη της υλικής παραγωγής αποτελεί σύμφωνα με τον μαρξισμό, τη βάση της όλης δημόσιας ζωής των ανθρώπων, των κοινωνικών, πολιτικών

⁸ Κ. Μαρξ – Φ. Ένγκελς, *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2001, σελ. 45-46

⁹ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005, σελ. 23

¹⁰ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005, σελ. 24 - 25

και νομικών σχέσεων τους, των ιδεών και των αντιλήψεών τους. Στη διαδικασία της υλικής παραγωγής, οι άνθρωποι έρχονται σε ορισμένες μη εξαρτώμενες από τη βούλησή τους σχέσεις παραγωγής, οι οποίες αποτελούν την υλική βάση που καθορίζει τον χαρακτήρα του εποικοδομήματος όλων των άλλων ανθρώπινων σχέσεων και αντιλήψεων (νομικών, πολιτικών, πνευματικών, θρησκευτικών κτλ). Οι πολιτικές – νομικές μορφές εξαρτώνται από τις σχέσεις παραγωγής αντανακλώντας το συσχετισμό των αντιμαχόμενων κοινωνικών τάξεων. Συγχρόνως όμως ασκούν με τη σειρά τους ενεργητική αντίστροφη επίδραση πάνω στην οικονομική βάση που τις γέννησε. Οι σχέσεις δικαίου και οι πολιτικές σχέσεις αντανακλούν το οικονομικό περιεχόμενο.¹¹

Το αστικό δίκαιο στην πραγματικότητα δεν αποτελεί την αιτία, αλλά το επακόλουθο, τη νομική συνέπεια της υπάρχουσας οικονομικής οργάνωσης της κοινωνίας, που βασίζεται στην *ατομική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής*, δηλαδή της γης, των πρώτων υλών, των μηχανών κλπ. Επομένως αυτό που έχει σημασία κατά τους Μαρξ και Ένγκελς, είναι να αγωνιστούμε ενάντια στην αιτία και όχι στο επακόλουθό της, ενάντια στην οικονομική βάση και όχι στο νομικό της εποικοδόμημα.

Ένα σημαντικό ερώτημα για τη μαρξιστική ανάλυση αφορά το μέλλον του δικαίου στο κομμουνιστικό τρόπο παραγωγής και ειδικότερα κατά την πρώτη φάση του νέου κοινωνικο- οικονομικού σχηματισμού, δηλαδή στη σοσιαλιστική κοινωνία. Το ζήτημα αυτό είχε κατά βάση ξεκαθαριστεί στα γραπτά των Μαρξ και Λένιν. Τα σημαντικότερα έργα που αναφέρονται στο δίκαιο στο σοσιαλισμό είναι η *«Κριτική του Προγράμματος της Γκότα»* του Μαρξ και το *«Κράτος και επανάσταση»* του Λένιν.

Αναφερόμενος στην πρώτη φάση του νέου κοινωνικο- οικονομικού σχηματισμού, δηλαδή στη σοσιαλιστική κοινωνία, ο Μαρξ τόνιζε πως *«εδώ έχουμε να κάνουμε με μια κομμουνιστική κοινωνία, όχι όπως έχει εξελιχθεί πάνω στη δική της βάση, μα αντίθετα όπως ακριβώς προβάλλει από την κεφαλαιοκρατική κοινωνία, με μια κομμουνιστική κοινωνία, λοιπόν, που από*

¹¹ Β.Λαπάγεβα, *Ζητήματα δικαίου στο Κεφάλαιο του Μάρξ*, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 1986, σελ. 80 και 83

κάθε άποψη, οικονομικά, ηθικά, πνευματικά, είναι γεμάτη με τα σημάδια της παλιάς κοινωνίας, που από τους κόλπους της βγήκε».

Και λίγο παρακάτω διευκρινίζει : «Ανάμεσα στην καπιταλιστική και την κομμουνιστική κοινωνία βρίσκεται η περίοδος της επαναστατικής μετατροπής της μιας στην άλλη. Και σ' αυτή την περίοδο αντιστοιχεί μια πολιτική μεταβατική περίοδος, όπου το κράτος της δεν μπορεί να είναι τίποτε άλλο παρά η επαναστατική δικτατορία του προλεταριάτου».¹²

Σύμφωνα δε με τον Λένιν: «Η επαναστατική δικτατορία του προλεταριάτου είναι εξουσία που κατακτήθηκε και διατηρείται με τη βία του προλεταριάτου πάνω στην αστική τάξη.» Όσο δε υπάρχουν διαφορετικές τάξεις μέσα στην κοινωνία μπορούμε να μιλάμε μόνο για ταξική και όχι πραγματική δημοκρατία, για τυπική και όχι για πραγματική ισότητα. «Ο εκμεταλλευτής δεν μπορεί να είναι ίσος με τον εκμεταλλεόμενο... Ουσιαστική ισότητα δεν μπορεί να υπάρχει, όσο δεν θα έχει εξαλειφθεί εντελώς κάθε δυνατότητα εκμετάλλευσης μιας τάξης από μια άλλη.»¹³ Πραγματική δημοκρατία και ισότητα μπορεί να υπάρξει σύμφωνα με τον Λένιν μόνο στο στάδιο του ώριμου σοσιαλισμού, τον κομμουνισμό.

Η σύγχρονη αστική δικτατορία, όπως την αποκαλεί ο Μαρξ, πρέπει να ανατραπεί με την επανάσταση του προλεταριάτου, της αποφασιστικής επαναστατικής δύναμης, αφού «οι επαναστάσεις είναι οι ατμομηχανές της ιστορίας».¹⁴ Η επανάσταση αυτή είναι δυνατή μόνο σαν επακόλουθο μιας κρίσης κατά την οποία «οι σύγχρονες παραγωγικές δυνάμεις και οι αστικές παραγωγικές μορφές έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους».¹⁵

Η φύση λοιπόν της σοσιαλιστικής κοινωνίας προσδιορίζει το περιεχόμενο και το ρόλο του δικαίου την περίοδο αυτή. Η σοσιαλιστική κοινωνία προϋποθέτει πρώτα απ' όλα την επαναστατική ανατροπή της εξουσίας της αστικής τάξης και την έναρξη της διαδικασίας κοινωνικοποίησης των μέσων παραγωγής στα οποία καταργείται η ατομική ιδιοκτησία. Αυτά τα

¹² Κ. Μαρξ, *Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1994, σελ. 21 και 34

¹³ Λένιν, *Η προλεταριακή επανάσταση και ο αποστάτης Κάουτσκι*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1986, σελ. 10 και 16 - 26

¹⁴ Κ. Μαρξ, *Οι ταξικοί αγώνες στη Γαλλία από το 1848 ως το 1850*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2000, σελ. 141 και 145

¹⁵ Κ. Μαρξ, *Οι ταξικοί αγώνες στη Γαλλία από το 1848 ως το 1850*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2000, σελ. 159

δύο θεμελιώδη χαρακτηριστικά σημαίνουν ότι πρόκειται για μια ποιοτικά διαφορετική κοινωνία σε σχέση με τις προηγούμενες οι οποίες χαρακτηρίζονταν από την ύπαρξη ταξικών εκμεταλλευτικών σχέσεων.

Η κοινωνικοποίηση των βασικών μέσων παραγωγής γίνεται αρχικά με την μορφή διαταγμάτων της προσωρινής επαναστατικής κυβέρνησης που σχηματιζόταν, αποτυπώθηκε και συνταγματικά: για παράδειγμα στη Σοβιετική Ένωση αυτό έγινε στο άρθρο 3 του Συντάγματος του 1918, στα άρθρα 4 έως 12 του Συντάγματος του 1936, στα άρθρα 10 έως 18 του Συντάγματος του 1977 αλλά και στο σημερινό Σύνταγμα της Κούβας, ιδίως στα άρθρα 14, 15 και 16.¹⁶

Έτσι λοιπόν ο καθοριστικός παράγοντας στην ιστορία σε *τελευταία ανάλυση* είναι σύμφωνα με τους θεμελιωτές του μαρξισμού οι παραγωγικές σχέσεις. Το νομικό εποικοδόμημα δεν έχει αυτοτελή ιστορική εξέλιξη. Διαθέτει όμως μια σχετική αυτοτέλεια σε σχέση με τις οικονομικές σχέσεις, αφού οι συνέπειες της αλλαγής της οικονομικής βάσης δεν εκδηλώνονται πάντοτε με τον ίδιο τρόπο σε αυτό. Οι ρυθμοί και η ένταση μεταβολής του δικαίου ποικίλουν ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της μεταβολής των παραγωγικών σχέσεων.

Η σχετική αυτοτέλεια του νομικού εποικοδομήματος συνίσταται επίσης στο γεγονός ότι αυτό δεν εκφράζει απλά τον κυρίαρχο τρόπο παραγωγής αλλά μπορεί να αντεπιδράσει στις παραγωγικές σχέσεις, να επιταχύνει ή να επιβραδύνει τις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις.¹⁷ Πολλές φορές βέβαια η σχετική αυτοτέλεια του νομικού εποικοδομήματος αξιοποιείται συνειδητά από την κυρίαρχη τάξη για να το εμφανίσει ως ταξικά ουδέτερο και να συμβάλλει έτσι στην υποταγή των καταπιεζόμενων τάξεων. Από την άλλη όμως η σχετική αυτοτέλεια επιτρέπει στο νομικό εποικοδόμημα να ενσωματώνει διεκδικήσεις των καταπιεζόμενων τάξεων.

Το δίκαιο λοιπόν αντανakλά σε περιορισμένο βαθμό το συσχετισμό δυνάμεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το φαινόμενο της ανενέργειας

¹⁶ Δ. Καλτσώνης, «Ο Μαρξ για το δίκαιο στη σοσιαλιστική κοινωνία», Δημοσιεύθηκε στο περ. *Ουτοπία*, τευχ. 94 (2011), σελ. 71-88

¹⁷ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005, σελ. 25 – 27 και 28 - 29

των νόμων κατά το οποίο η κρατική εξουσία αναγκάζεται συχνά να μην εφαρμόσει το νόμο κάτω από την πίεση των καταπιεζόμενων κοινωνικών στρωμάτων. Το δίκαιο μπορεί να επιταχύνει την κοινωνική πρόοδο όταν ενσωματώνει διεκδικήσεις των καταπιεζόμενων στρωμάτων αλλά μπορεί και να την επιβραδύνει. Σε κάθε περίπτωση πάντως δεν μπορεί να ξεφύγει από τα όρια που καθορίζει ο κυρίαρχος τρόπος παραγωγής.¹⁸

Έτσι το δίκαιο από τη μια επιτελεί ρυθμιστική- κυρωτική λειτουργία, επιβάλλοντας πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς, από την τήρηση των οποίων εξαρτάται η απρόσκοπτη αναπαραγωγή των παγιωμένων κοινωνικών σχέσεων, φαινόμενο εξουσιαστικό στενά συνδεδεμένο με τη νομιμοποιημένη δύναμη επιβολής, από την εξουσία του κράτους κατά τη σύγχρονη εποχή.

Από την άλλη όμως το δίκαιο δεν εξαντλείται στον καταναγκασμό· η επιβολή ορισμένων προτύπων κοινωνικής συμπεριφοράς στην οποία αποβλέπει η ρυθμιστική- κυρωτική του λειτουργία, δεν είναι παρά η μία όψη του. Και τούτο γιατί το δίκαιο δεν μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα, βασιζόμενο αποκλειστικά στη θεσμοποιημένη βία. Η τήρηση των προτύπων συμπεριφοράς που πρέπει να ακολουθούνται, σύμφωνα με τους νομικούς κανόνες, προϋποθέτει και την πεποίθηση, εκ μέρους των κοινωνιών, ότι τα πρότυπα αυτά είναι αναγκαία για την κοινωνική συμβίωση, για τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Κατά συνέπεια, οι κοινωνοί, προς τους οποίους απευθύνεται το δίκαιο προδιαγράφοντας τη συμπεριφορά τους, είναι αναγκαίο να πεισθούν για τη σκοπιμότητα της ρύθμισης, προκειμένου να προσαρμοσθούν στα προβλεπόμενα από τους νομικούς κανόνες πρότυπα. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί χάρη στην παιδαγωγική- ιδεολογική λειτουργία του δικαίου.

Η παιδαγωγική- ιδεολογική του λειτουργία του δικαίου αποβλέπει, επομένως, στο να πείσει τους κοινωνούς ότι η επιδιωκόμενη συμπεριφορά ανταποκρίνεται σε κάποια «φυσική τάξη πραγμάτων», έτσι ώστε η συμμόρφωση στους κανόνες του δικαίου να απορρέει όχι τόσο από φόβο των κυρώσεων, αλλά από την πεποίθηση για την αναγκαιότητά τους.

¹⁸ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005, σελ. 28 - 34

Με την παιδαγωγική- ιδεολογική του λειτουργία, το δίκαιο προωθεί τις ιδέες, τις παραστάσεις, τις αντιλήψεις, που συνδέονται με τα πρότυπα συμπεριφοράς των κανόνων του, επιδιώκοντας με τον τρόπο αυτό να εξασφαλίσει την απαραίτητη συγκατάθεση των κοινωνιών στη νομική ρύθμιση και, κατά συνέπεια, τη διάχυση και παγίωσή της στον κοινωνικό ιστό, *έτσι ώστε η αναπαραγωγή των υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων να παραμένει αδιατάρακτη*.¹⁹

Καταδεικνύεται επομένως ότι το δίκαιο, όπως και όλες οι άλλες συνιστώσες του εποικοδομήματος, αποτελεί *αντανάκλαση* του κοινωνικού είναι, έκφραση των παραγωγικών σχέσεων, και αποτυπώνει την απόλυτη οικονομική, πολιτική και ιδεολογική κυριαρχία της άρχουσας τάξης.

Συμπεραίνοντας λοιπόν, η οικονομία, ως σύμπλεγμα οικονομικών δραστηριοτήτων και σχέσεων, συνδέεται με ανθρώπινες συμπεριφορές, με τις οποίες επιδιώκεται ο προσπορισμός αγαθών για την κάλυψη αναγκών. Στο πλαίσιο της προσπάθειας αυτής διαμορφώνονται, με βάση τα υπάρχοντα παραγωγικά μέσα, οι παραγωγικές σχέσεις, τα οικονομικά συστήματα. Αναλόγως, λοιπόν, με τις παραγωγικές σχέσεις, που επικρατούν σε συγκεκριμένο κοινωνικό σχηματισμό, αναπτύσσονται διαφορετικά νομικά μορφώματα. Η εμφάνιση, ανάπτυξη και επικράτηση των καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων συνδέεται, έτσι άρρηκτα με τη δημιουργία του σύγχρονου δικαίου. Η μορφή αυτή του σύγχρονου, του μοντέρνου δικαίου, συμβαδίζει με το περιεχόμενό του, με το οποίο διασφαλίζεται η ατομική ιδιοκτησία.

Στη σοσιαλιστική κοινωνία, παρά την κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής, εξακολουθεί να υφίσταται καταμερισμός της εργασίας, εξακολουθούν να υπάρχουν ως ένα βαθμό εμπορευματικές σχέσεις καθώς επίσης κράτος αλλά και κοινωνικές τάξεις. Υφίστανται ακόμη κατάλοιπα του ιδεολογικού και ηθικού εποικοδομήματος των προηγούμενων εκμεταλλευτικών σχέσεων. Για το λόγο αυτό έχει ανάγκη από την κρατική

¹⁹ Θ. Κ. Παπαχρίστου, *Κοινωνιολογία του δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1999, σελ.31-33

εξουσία καθώς και από το δίκαιο. Το νομικό εποικοδόμημα αποτελεί για τη σοσιαλιστική κοινωνία μια κοινωνική αναγκαιότητα και πραγματικότητα.²⁰ Όπως χαρακτηριστικά έγραφε ο Λένιν, «δεν πρέπει να νομίζουμε πως, όταν οι άνθρωποι θα έχουν ανατρέψει τον καπιταλισμό, θα μάθουν μονομιάς να εργάζονται για την κοινωνία δίχως κανένα κανόνα δικαίου, άλλωστε η κατάργηση του καπιταλισμού δεν προσφέρει μεμιάς τις οικονομικές προϋποθέσεις για μια τέτοια μεταβολή»²¹. Έτσι, οι κοινωνικές και οι παραγωγικές σχέσεις, πρέπει ακόμη να ρυθμίζονται και με βάση ένα νέο σύστημα κανόνων δικαίου ποιοτικά διαφορετικό. Το νέο αυτό νομικό εποικοδόμημα αντανάκλα την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής, εκφράζει και ρυθμίζει τη διαδικασία κοινωνικοποίησης των μέσων παραγωγής και την κατάκτηση της εξουσίας από την εργατική τάξη καθώς και το αντίστοιχο ιδεολογικό, ηθικό κλπ. εποικοδόμημα. Παράλληλα, το νομικό αυτό εποικοδόμημα μπορεί να συμβάλλει, με την προϋπόθεση ότι συντρέχουν και άλλοι πολιτικοί και κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες, στην αναπαραγωγή και εμβάθυνση της διαδικασίας αυτής.²²

2.3. Ο ρόλος του κράτους

Το νομικό εποικοδόμημα λοιπόν είναι σύμφωνα με τους θεμελιωτές του μαρξισμού το σύστημα των κανόνων δικαίου που προστατεύονται από το κράτος και που εκφράζει τον κυρίαρχο τρόπο παραγωγής και τις συνακόλουθες κοινωνικές σχέσεις, ενώ παράλληλα συμβάλλει στην αναπαραγωγή τους.²³

²⁰ Δ. Καλτσώνης, «Ο Μαρξ για το δίκαιο στη σοσιαλιστική κοινωνία», Δημοσιεύθηκε στο περ. *Ουτοπία*, τευχ. 94 (2011), σελ. 71-88

²¹ Λένιν, *Κράτος και επανάσταση*, Αθήνα, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2012, σελ. 113

²² Καλτσώνης, «Ο Μαρξ για το δίκαιο στη σοσιαλιστική κοινωνία», Δημοσιεύθηκε στο περ. *Ουτοπία*, τευχ. 94 (2011), σελ. 71-88

²³ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005, σελ. 38- 39

Σύμφωνα με έναν από τους σημαντικότερους νομικούς της Σοβιετικής Ένωσης, τον Π. Ι. Στούτσα, το δίκαιο είναι ένα σύστημα κοινωνικών σχέσεων που αντιστοιχεί στα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης και προστατεύεται με την οργανωμένη δύναμη της τάξης αυτής, δηλαδή το κράτος.

Στους παραπάνω ορισμούς του νομικού εποικοδομήματος παρατηρούμε την στενή σύνδεση του δικαίου με το κράτος. Στις πρωτόγονες κοινωνίες βέβαια, με την χαμηλή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, το δίκαιο εφαρμόζονταν χωρίς καταναγκασμό με την μορφή των εθιμικών κανόνων υπό την επίκληση του θρησκευτικού παράγοντα και της ασκούμενης ψυχολογικής βίας της κοινότητας. Με τη διάσπαση της κοινωνίας σε ανταγωνιστικές τάξεις, το κράτος ανέλαβε το ρόλο του «διαιτητή», νομιμοποιώντας ουσιαστικά την ιδέα της αντεκδίκησης. Έτσι, στη δουλοκτητική και στη φεουδαρχική κοινωνία, το δικαστήριο συχνά έδινε το δικαίωμα στην οικογένεια του θύματος να προσφύγει στην αντεκδίκηση. Η αντεκδίκηση, βέβαια, στην περίπτωση αυτή τελεί υπό τη έγκριση του κράτους.²⁴ Η μετάβαση από το έθιμο στο δίκαιο ακολούθησε το μακρόχρονο εξελικτικό κοινωνικό προτσές με τη δημιουργία ρυθμιστικών κανόνων-νόμων από τους οποίους διέπονταν οι κοινοί όροι παραγωγής και ανταλλαγής, και οι οποίοι επιβλήθηκαν μέσω της κρατικής εξουσίας. Η προοδευτική αύξηση του πλούτου ορισμένων κοινωνικών ομάδων που οδήγησε στην διάσπαση της κοινωνίας σε τάξεις με ανταγωνιστικά συμφέροντα, δημιούργησε τον ειδικό μηχανισμό επιβολής, το κράτος. Οι αγεφύρωτες αντιθέσεις που δημιουργήθηκαν στους κόλπους της ταξικής κοινωνίας απαιτούσαν τη δημιουργία μιας καινούργιας δύναμης.²⁵

Σύμφωνα με τον Ένγκελς « Το κράτος δεν είναι, λοιπόν, καθόλου μια δύναμη που επιβλήθηκε στην κοινωνία απέξω... το Κράτος είναι προϊόν της κοινωνίας σε ορισμένη βαθμίδα εξέλιξης. Είναι η ομολογία ότι η κοινωνία αυτή μπερδεύτηκε σε μια αξεδιάλυτη αντίφαση με τον ίδιο τον εαυτό της, ότι

²⁴ Δ. Καλτσώνης, *Το δικαστήριο από την πρωτόγονη κοινωνία στην αταξική*, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2002,σελ. 29, 31

²⁵ Δ. Καλτσώνης, *Το δικαστήριο από την πρωτόγονη κοινωνία στην αταξική*, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2002,σελ. 123

διασπάστηκε σε ασυμφιλίωτες αντιθέσεις που είναι ανήμπορη να παραμερίσει. Και για να μη φθείρουν αυτές οι αντιθέσεις, οι τάξεις με τα αντιμαχόμενα οικονομικά συμφέροντα τον εαυτό τους και την κοινωνία σ' έναν άκαρπο αγώνα, έγινε αναγκαία μια δύναμη που φαινομενικά στέκεται πάνω από την κοινωνία, για να μετριάξει τη σύγκρουση, για να την κρατά μέσα στα όρια της τάξης. Και η δύναμη αυτή που βγήκε από την κοινωνία, αλλά που τοποθετήθηκε πάνω απ' αυτήν, που όλο και περισσότερο αποξενωνόταν από αυτήν, είναι το κράτος».²⁶

Για τους μαρξιστές λοιπόν μέσο επιβολής του δικαίου αποτελεί η πολιτική εξουσία της άρχουσας τάξης, η οποία ασκείται κυρίως μέσω του κράτους, του προϊόντος των ανειρήνευτων ταξικών αντιθέσεων, του οργάνου της ταξικής κυριαρχίας και καταπίεσης που νομιμοποιεί και στερεώνει αυτήν την καταπίεση αμβλύνοντας τη σύγκρουση των τάξεων.²⁷ Ο καταναγκαστικός χαρακτήρας του δικαίου μέσω των οργάνων της κρατικής εξουσίας συμβάλλει στην αναπαραγωγή των κοινωνικών σχέσεων αλλά και στην ρύθμιση των υπάρχουσών ταξικών αντιθέσεων. Το δίκαιο αποτελεί τμήμα του κατασταλτικού μηχανισμού του κράτους, αλλά και κρατικό ιδεολογικό μηχανισμό. Το δίκαιο, ως κρατικός ιδεολογικός μηχανισμός, υλοποιεί στην πρακτική του τις ιδέες της κυρίαρχης σε ορισμένο σχηματισμό τάξης, οι οποίες με την υλοποίησή τους επιβάλλονται σε όλα τα μέλη του κοινωνικού συνόλου και αποτελούν την κυρίαρχη ιδεολογία. Υλοποιεί δε τις ιδέες εκείνες που έχουν ρίζες στην κοινωνική πραγματικότητα, κάτω από την καθοριστική επίδραση της ταξικής πάλης.²⁸

Ο Μαρξ ξεκαθαρίζει ότι, κατά τη μεταβατική περίοδο από την καπιταλιστική κοινωνία στην κομμουνιστική υπάρχει ανάγκη από την πολιτική εξουσία της εργατικής τάξης, την «επαναστατική δικτατορία του προλεταριάτου» με κύρια χαρακτηριστικά τον ένοπλο λαό, την αιρετότητα, ανακλητότητα όλων των δημόσιων λειτουργιών, εναλλαγή τους, έλεγχο τους

²⁶ Φ. Ενγκελς, *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1997, σελ.210

²⁷ Λένιν, *Κράτος και επανάσταση*, Αθήνα, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2012, σελ. 104 - 122

²⁸ Θ. Λιακόπουλος, Θ. Παπαχρίστου, Δ. Τραυλός – Τζανετάτος, *Μαρξισμός και δίκαιο*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Παρατηρητής, 1984, σελ. 57 - 61

από τα κάτω, κατάργηση κάθε μισθολογικού και άλλου προνομίου των κυβερνητικών και λοιπών αξιωματούχων, αρχές που αποτυπώνονται στο νέο Σύνταγμα. Ο Λένιν αναφερόμενος στο σοβιετικό Σύνταγμα, υποστήριξε ότι το σοσιαλιστικό σύνταγμα αντανάκλασε σε νομικό επίπεδο την κατάκτηση της κρατικής εξουσίας από την εργατική τάξη. Δεν το αντιμετώπιζε δε ως παθητική αντανάκλαση των οικονομικών σχέσεων, αλλά αναφερόταν πολλάκις στην αντεπίδραση του Συντάγματος στις κοινωνικές σχέσεις, τη συγκρότηση του εργατικού κράτους και την οικοδόμηση του νέου τρόπου παραγωγής.²⁹ Οι βασικές αρχές που θα πρέπει να αποτυπώνονται στο νέο σοσιαλιστικό Σύνταγμα σύμφωνα με τον Λένιν είναι: η κατοχύρωση σε συνταγματικό επίπεδο της εργατικής εξουσίας μέσω της αναγνώρισης του συστήματος των Σοβιέτ όλων των επιπέδων ως μοναδικών αποφασιστικών κέντρων εξουσίας, η ανακλητότητα των αντιπροσώπων και η αμοιβή τους με το συνηθισμένο εργατικό μισθό, η ενότητα νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας χωρίς όμως να ταυτίζονται, η κατάργηση της καπιταλιστικής ιδιοκτησίας και η κατοχύρωση των λαϊκών ελευθεριών, ενώ παράλληλα θεωρούσε θεμέλιο του σοβιετικού Συντάγματος και εγγυητή για την εφαρμογή του τον καθοδηγητικό ρόλο του Κομμουνιστικού Κόμματος αλλά και την ενεργή συμμετοχή των εργαζομένων στην τήρησή του. Σύμφωνα με την λενινιστική σκέψη το Σύνταγμα είναι ο θεμελιώδης νόμος, η βάση του νομικού συστήματος και ο καταστατικός χάρτης της οργάνωσης του πολιτικού συστήματος. Πολλές δε από τις βασικές αρχές που κατοχυρώνει συναντώνται στα κείμενα και τις ομιλίες των Ρουσσώ, Σεν – Ζιστ και Ροβεσπιέρου.³⁰

Στη σοσιαλιστική κοινωνία, η κρατική εξουσία παίζει σημαντικό ρόλο στην ίδια τη συγκρότηση των νέων παραγωγικών σχέσεων, οι οποίες χαρακτηρίζονται από την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας στα βασικά μέσα παραγωγής και τη μετατροπή τους σε παλλαϊκή ιδιοκτησία. Η παλλαϊκή ιδιοκτησία λαμβάνει κυρίως τη νομική μορφή της κρατικής ιδιοκτησίας ενώ η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων γίνεται σχεδιασμένα.

²⁹ Δ. Καλτσώνης, *Το Σύνταγμα στη λενινιστική σκέψη*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1997, σελ. 32 και 40 - 41

³⁰ Δ. Καλτσώνης, *Το Σύνταγμα στη λενινιστική σκέψη*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1997, σελ. 44 – 57 και 68

Πρόκειται για μια κοινωνία όπου η εργατική δύναμη έχει πάψει να είναι εμπόρευμα εφόσον τα βασικά μέσα παραγωγής έχουν καταστεί κοινωνική ιδιοκτησία ενώ ο καθένας λαμβάνει από το κοινωνικό προϊόν ανάλογα με την εργασία που έχει προσφέρει. Η προσφορά αυτή υπολογίζεται με βάση τις ώρες εργασίας, την εντατικότητα της και τις γενικότερες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης. Ο Μαρξ τόνιζε ότι τα κρατικά στελέχη θα πρέπει να αμείβονται με ένα συνηθισμένο εργατικό μισθό ενώ οι παρεκκλίσεις που έγιναν από την αρχή αυτή διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην ανατροπή των σοσιαλιστικών καθεστώτων.³¹

Το Σύνταγμα της Κούβας ορίζει στο άρθρο 14 ότι: *«Στη Δημοκρατία της Κούβας επικρατεί το οικονομικό σύστημα που βασίζεται στη σοσιαλιστική ιδιοκτησία όλου του λαού πάνω στα βασικά μέσα παραγωγής και στην καταστολή της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο. Επίσης επικρατεί η αρχή της σοσιαλιστικής κατανομής 'από τον καθένα ανάλογα με τις δυνατότητες του στον καθένα ανάλογα με τη δουλειά του'»*.³²

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι το κράτος γενικά παρεμβαίνει για τη διασφάλιση της αναπαραγωγής των εκάστοτε κυρίαρχων σχέσεων παραγωγής ενώ οι διάφορες προσεγγίσεις που αναγάγουν το δίκαιο σε παράγοντα ανάσχεσης της καταναγκαστικής κρατικής εξουσίας, αγνοούν τον αποφασιστικό της χαρακτήρα σε κρίσιμες ταξικές αναμετρήσεις κατά τις οποίες παραβιάζεται και καταργείται κάθε νομικό εμπόδιο.

Αγνοούν ότι το κράτος αποτελεί το "κατεστημένο" εκείνο που νομιμοποιεί και στερεώνει την καταπίεση μιας τάξης από την άλλη αμβλύνοντας την σύγκρουση των τάξεων.

Έτσι στα πλαίσια του κεφαλαιοκρατικού τρόπου ανάπτυξης το συνολικό εποικοδόμημα αντανακλά τα οικονομικά συμφέροντα της αστικής τάξης, ενώ η φιλοσοφική και ιδεολογική κοσμοθεωρία της εργατικής τάξης, δημιουργημάτων φιλοσοφικών ιστορικών και οικονομικών θεωριών των πρωτοπόρων

³¹ Δ. Καλτσώνης, «Κράτος και κατανομή των μέσων κατανάλωσης στις σοσιαλιστικές κοινωνίες», περ. *Ουτοπία*, τευχ. 100, Σεπτ-Οκτ 2012, σελ. 153-166

³² *Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας*, Αθήνα, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2004, σελ. 55

διανοητών της, αποτελεί την υλική δύναμη της πιο συνειδητής πρωτοπορίας της.

Από την άποψη αυτή το κυρίαρχο δίκαιο και κάθε άλλη μορφή του εποικοδομήματος αποτελούν αντανάκλαση της οικονομικής βάσης και ιδεολογική και πολιτική δύναμη κρατικής ταξικής επιβολής, ενώ αντιθέτως η ιδεολογία της εκμεταλλευόμενης τάξης αδυνατεί να επιδράσει ουσιαστικά στο εποικοδόμημα.³³

Η νικηφόρα για την εργατική τάξη ταξική αναμέτρηση με την ριζική αλλαγή των παραγωγικών σχέσεων θα επιφέρει σταδιακά και την αλλαγή στο συνολικό εποικοδόμημα.³⁴

Η θέση ότι το δίκαιο συνδέεται στενά με την κρατική εξουσία γίνεται δεκτή από σημαντικό τμήμα της αστικής νομικής επιστήμης. Έτσι γενική παραδοχή αποτελεί το γεγονός ότι η παραγωγή δικαίου και, ειδικότερα, η νομοθέτησή του, συνιστά πολιτική επιλογή.³⁵ Αποσιωπάται όμως ο ταξικός χαρακτήρας του κράτους και του δικαίου και υποστηρίζεται ότι το δίκαιο αποτελεί προϊόν της συνείδησης της ελεύθερης βούλησης μακριά και έξω από τις διαμορφωμένες σχέσεις παραγωγής.³⁶

³³ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005

³⁴ Κ.Μαρξ, *Η αθλιότητα της φιλοσοφίας*, εκδ. Γ. Αναγνωστίδη

³⁵ Θ.Κ.Παπαχρίστου, *Κοινωνιολογία του δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1999

³⁶ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005, σελ. 38 - 39

2.4. Η μορφή του δικαίου

Κάθε κοινωνικό-οικονομικός μετασχηματισμός παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία μορφών τόσο στις παραγωγικές σχέσεις που αναπτύσσονται, όσο και στα στοιχεία του πολιτικού, νομικού και ιδεολογικού εποικοδομήματος. Κατά συνέπεια και ο θεσμός της Δικαιοσύνης δεν μπορεί να μείνει ανεπηρέαστος ανά τους αιώνες. Η Δικαιοσύνη, ως μηχανισμός επίλυσης των διαφορών στις ταξικές κοινωνίες, διαμορφώνεται και δομείται μέσα από τις αναπτυσσόμενες σχέσεις που ορθώνονται πάνω στην υλική βάση της κοινωνίας. Οι τρόποι αλλά και οι μορφές επίλυσης των διαφορών, προσδιορίζονται από τα χαρακτηριστικά αυτής της υλικής βάσης της κοινωνίας.³⁷

Περιεχόμενο και μορφή του δικαίου βρίσκονται σε μια διαλεκτική μεταξύ τους αλληλεπίδραση και καθορίζονται αμφότερα από τις επικρατούσες κάθε φορά παραγωγικές σχέσεις. Στη διαχρονική ταξική εξέλιξη των κοινωνιών η υπόσταση του νομικού υποκειμένου είχε άμεση σχέση με την παραγωγική διαδικασία. Έτσι στον καπιταλιστικό τρόπο ανάπτυξης όπου κυριαρχούν οι εμπορευματικές σχέσεις παραγωγής αναγνωρίζεται η *τυπική ισοτιμία* του κεφαλαίου με την εργατική δύναμη.

Πίσω από αυτή την φαινομενική νομική ισοτιμία αποκρύπτεται, σύμφωνα με τους μαρξιστές, η πραγματική ουσία των καπιταλιστικών σχέσεων που έγκειται στην καθιέρωση της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής καθώς και στην εκμετάλλευση και ιδιοποίηση από τον κεφαλαιοκράτη της απλήρωτης υπεραξίας της εργατικής δύναμης.³⁸

Η φιλοσοφική αυτή αντίληψη αποτελεί παραδοχή του ιστορικού υλισμού που θεωρεί το δίκαιο, στο περιεχόμενο και στη μορφή, προϊόν της ταξικής κοινωνίας, και επομένως καταδικασμένου να εξαφανιστεί με την υπέρβασή

³⁷ Δ. Καλτσώνης, *Το δικαστήριο από την πρωτόγονη κοινωνία στην αταξική*, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2002, σελ. 19-20

³⁸ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005, σελ. 54 - 61

της, σε αντιδιαστολή με την αστική τάξη η οποία διατείνεται για την αιωνιότητά του.

Βέβαια, το σοσιαλιστικό δίκαιο έχει κάποια χαρακτηριστικά που έχει γενικά το δίκαιο το οποίο είναι φαινόμενο της ταξικής κοινωνίας. Το νέο σοσιαλιστικό δίκαιο λοιπόν διατηρεί στοιχεία και χαρακτηριστικά του δικαίου της αστικής κοινωνίας. Φέρει τα σημάδια του «παλιού» σε τρία σημεία: α. στην ίδια του την ύπαρξη αφού η κοινωνία δεν μπορεί να τα βγάλει πέρα χωρίς καταναγκασμό, β. στη μορφή του, που είναι η μορφή της τυπικής ισότητας των υποκειμένων και γ. σε ένα μέρος του περιεχομένου του το οποίο εκ των πραγμάτων, εκτός από τις θεμελιακές διαφοροποιήσεις, παρουσιάζει ομοιότητες με το προηγούμενο δίκαιο.³⁹

Ως προς το ζήτημα της μορφής του δικαίου, ο Μαρξ σημείωνε ότι «το δίκαιο, από τη φύση του, μπορεί να υπάρχει μόνο στην εφαρμογή ίσου μέτρου». Το δίκαιο σημαίνει την τυπική ισότητα των ανθρώπων. Όμως στην καπιταλιστική κοινωνία «αυτό το ίσο δίκαιο είναι άνισο δίκαιο για άνιση εργασία... Στο περιεχόμενό του είναι λοιπόν δίκαιο της ανισότητας όπως κάθε δίκαιο».⁴⁰

Στο ίδιο ζήτημα ο Λένιν σημείωνε ότι: «Κάθε δικαίωμα αποτελεί εφαρμογή του ίδιου μέτρου για διαφορετικούς ανθρώπους, που στην πραγματικότητα δεν είναι οι ίδιοι, δεν είναι ίσοι μεταξύ τους, και γι'αυτό το "ίσο δίκαιο" αποτελεί παράβαση της ισότητας και αδικία». Αναφερόμενος στο σοσιαλισμό διευκρίνιζε ότι «και πραγματικά, ο καθένας, που δούλεψε ίσο ποσό κοινωνικής εργασίας με έναν άλλο παίρνει ίσο μερίδιο από την κοινωνική παραγωγή... Στο μεταξύ ο κάθε άνθρωπος δεν είναι ίσος με τον άλλο: ο ένας είναι δυνατότερος, ο άλλος πιο αδύνατος, ο ένας είναι παντρεμένος, ο άλλος όχι, ο ένας έχει περισσότερα παιδιά, ο άλλος λιγότερα κτλ...» Επομένως, στο σοσιαλισμό «θα μείνουν οι διαφορές στον πλούτο και μάλιστα διαφορές

³⁹ Δ. Καλτσώνης, «Ο Μαρξ για το δίκαιο στη σοσιαλιστική κοινωνία», Δημοσιεύθηκε στο περ. *Ουτοπία*, τευχ. 94 (2011), σελ. 71-88

⁴⁰ Κ. Μαρξ, *Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1994, σελ. 22 - 23

*άδικες, αλλά δεν θα μπορεί να γίνεται εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, γιατί θα είναι αδύνατο να γίνουν ατομική ιδιοκτησία τα μέσα παραγωγής».*⁴¹

Επίσης, ομοιότητες και αναλογίες ανάμεσα στο νομικό εποικοδόμημα της σοσιαλιστικής και της καπιταλιστικής κοινωνίας παρουσιάζονται και σε μέρος του περιεχομένου των νομικών ρυθμίσεων, κυρίως δε σε δυο τομείς: στη ρύθμιση των κατάλοιπων των εμπορευματικών σχέσεων και στη ρύθμιση των γενικών όρων αναπαραγωγής της κοινωνίας.

Ως προς τον πρώτο τομέα, μπορεί να καταργείται η ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, εξακολουθεί όμως να υφίσταται η προσωπική ιδιοκτησία. Για παράδειγμα το άρθρο 21 παρ. 1 του Συντάγματος της Κούβας ορίζει ότι *«διασφαλίζεται η ατομική κυριότητα επί των εισοδημάτων και αποταμιεύσεων που προέρχονται από την προσωπική εργασία, επί της κατοικίας που κατέχει κάποιος με νόμιμο τίτλο και επί των λοιπών αγαθών και αντικειμένων που χρησιμεύουν στην ικανοποίηση των υλικών και πολιτιστικών αναγκών του ατόμου»*, ενώ το άρθρο 13 παρ. 1 του Συντάγματος της ΕΣΣΔ του 1977 όριζε ότι *«Τη βάση της προσωπικής ιδιοκτησίας των πολιτών της ΕΣΣΔ την αποτελούν τα έσοδα από την εργασία τους. Στην προσωπική ιδιοκτησία μπορούν να βρίσκονται τα οικιακά σκεύη, τα αντικείμενα ατομικής χρήσης και ανέσεων, το συμπληρωματικό κομμάτι γης για οικιακή εκμετάλλευση, το σπίτι όπου κατοικούν και οι αποταμιεύσεις τους. Η προσωπική ιδιοκτησία των πολιτών καθώς και το δικαίωμα της κληρονομιάς προστατεύονται από το νόμο»*.⁴²

Ο δεύτερος τομέας όπου παρατηρούνται ομοιότητες ανάμεσα στο νομικό εποικοδόμημα της αστικής και σε αυτό της σοσιαλιστικής κοινωνίας αφορά τις νομικές ρυθμίσεις που ρυθμίζουν τους γενικούς όρους αναπαραγωγής της κοινωνίας, όπως η προστασία της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας ή η ρύθμιση της οδικής κυκλοφορίας. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι οι ρυθμίσεις δε

⁴¹ Λένιν, *Κράτος και επανάσταση*, Αθήνα, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2012, σελ. 111 - 112

⁴² Καλτσώνης, «Ο Μαρξ για το δίκαιο στη σοσιαλιστική κοινωνία», Δημοσιεύθηκε στο περ. *Ουτοπία*, τευχ. 94 (2011), σελ. 71-88

παρουσιάζουν διαφορές στο περιεχόμενο αλλά και στον τρόπο εφαρμογής τους στην πράξη.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, και στα πλαίσια της σχέσης υλικής βάσης και εποικοδομήματος όπως ανωτέρω αναλύθηκε, συμπεραίνουμε ότι το δίκαιο και το κράτος στη σοσιαλιστική κοινωνία διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εδραίωση των νέων σχέσεων παραγωγής. Η αντεπίδρασή τους στις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις μπορεί να αποδειχθεί καθοριστική, αφού είτε μπορεί να συμβάλλουν στην οικοδόμηση της νέας κοινωνίας και στην πορεία προς τον κομμουνιστικό κοινωνικο-οικονομικό σχηματισμό είτε μπορεί να προσκομίσουν εμπόδια και ακόμη να οδηγήσουν στην ανατροπή του σοσιαλισμού.⁴³

2.5. Το δίκαιο στην κομμουνιστική κοινωνία

Τι γίνεται όμως κατά το ιστορικό πέρασμα της σοσιαλιστικής κοινωνίας στο κομμουνιστικό στάδιο; Σύμφωνα με τους θεμελιωτές του μαρξισμού, το πέρασμα αυτό θα σημαίνει τη σταδιακή απονέκρωση του κράτους και αλλά και του δικαίου. Σύμφωνα με τον Λένιν, στο στάδιο αυτό, η αντίσταση της αστικής τάξης θα έχει αντιμετωπιστεί οριστικά οπότε δεν θα υπάρχει ανάγκη ύπαρξης του κράτους.⁴⁴

Ο Μαρξ χαρακτηριστικά σημείωνε: *«Σε μίαν ανώτερη φάση της κομμουνιστικής κοινωνίας, όταν θα έχει εξαφανιστεί η υποδουλωτική υποταγή των ατόμων στον καταμερισμό της εργασίας και μαζί της η αντίθεση ανάμεσα στην πνευματική και στη σωματική δουλειά, όταν η εργασία θα έχει γίνει όχι μόνο*

⁴³ Καλτσώνης, «Ο Μαρξ για το δίκαιο στη σοσιαλιστική κοινωνία», Δημοσιεύθηκε στο περ. *Ουτοπία*, τευχ. 94 (2011), σελ. 71-88

⁴⁴ Καλτσώνης, «Ο Μαρξ για το δίκαιο στη σοσιαλιστική κοινωνία», Δημοσιεύθηκε στο περ. *Ουτοπία*, τευχ. 94 (2011), σελ. 71-88

μέσο για να ζεις, αλλά και η πρώτη ανάγκη της ζωής, όταν με την ολόπλευρη ανάπτυξη των ατόμων θα έχουν αναπτυχθεί και οι παραγωγικές δυνάμεις και θα αναβλύζουν πιο άφθονα όλες οι πηγές του κοινωνικού πλούτου, τότε μόνο θα μπορεί να ξεπεραστεί ολότελα ο στενός ορίζοντας του αστικού δικαίου και θα γράψει η κοινωνία στη σημαία της: Από τον καθένα ανάλογα με τις ικανότητές του, στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του!». ⁴⁵

Στην ίδια λογική ο Λένιν σημείωνε για την προοπτική του κράτους και του δικαίου στην κομμουνιστική κοινωνία: «Και μόνο τότε η δημοκρατία θ' αρχίσει να απονεκρώνεται για τον απλούστατο λόγο ότι οι άνθρωποι, απολυτρωμένοι από την καπιταλιστική δουλεία, από τις αναρίθμητες φρικαλεότητες, αγριότητες, παραλογισμούς και αισχροτήτες της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, θα συνηθίσουν σιγά σιγά να τηρούν τους στοιχειώδεις κανόνες συμβίωσης, που είναι γνωστοί από αιώνες και που επαναλαμβάνονται εδώ και χιλιάδες χρόνια σε όλους τους κώδικες, να τους τηρούν δίχως βία, δίχως καταναγκασμό, δίχως υποταγή, δίχως τον ειδικό μηχανισμό καταναγκασμού που λέγεται κράτος.... Μόνο ο κομμουνισμός είναι σε θέση να δώσει μια πραγματικά ολοκληρωμένη δημοκρατία, και όσο πιο ολοκληρωμένη θα είναι αυτή, τόσο πιο γρήγορα θα γίνει περιττή, θα νεκρωθεί από μόνη της». ⁴⁶

Στο απόσπασμα αυτό ο Λένιν εξηγεί ότι η δημοκρατία και το δίκαιό της σημαίνουν τυπική ισότητα και συνδέονται άρρηκτα με το κράτος. Η αστική δημοκρατία σημαίνει τυπική ισότητα (όπως ακριβώς και το δίκαιο) και υποταγή της μεγάλης πλειοψηφίας του πληθυσμού στην αστική τάξη, ενώ σοσιαλιστική δημοκρατία σημαίνει, εκτός από τυπική ισότητα, επιβολή της θέλησης της εργατικής τάξης και των άλλων εργαζόμενων ενάντια στη θέληση της μειοψηφίας την οποία αποτελεί η αστική τάξη. Απονέκρωση της δημοκρατίας, λοιπόν σημαίνει απονέκρωση του κράτους, του καταναγκασμού, της οργανωμένης βίας και του δικαίου.

Σύμφωνα με τον Λένιν η υποταγή στο κράτος και στους νομικούς κανόνες θα αντικατασταθεί από στοιχειώδεις κανόνες συμβίωσης, οι οποίοι δεν έχουν

⁴⁵ Κ. Μαρξ, *Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1994, σελ.

23

⁴⁶ Λένιν, *Κράτος και επανάσταση*, Αθήνα, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2012, σελ. 107 - 108

δοθεί a priori στην ανθρωπότητα, αλλά διαμορφώθηκαν μαζί με την ανθρώπινη κοινωνία, σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας της.⁴⁷ Σε μια πρωτόλεια μορφή τους συναντάμε στις κοινωνίες του πρωτόγονου κοινοτικού συστήματος. Αρετές όπως ο σεβασμός του άλλου, η ειλικρίνεια, η αλληλεγγύη, η γενναιοδωρία κλπ. αποτελούν σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ανθρωπολόγων χαρακτηριστικά του ανθρώπου στις κοινωνίες αυτές. Χαρακτηριστικά ο Λ. Μόργκαν αναφέρει, αναλύοντας τα χαρακτηριστικά ενός τυπικού πρωτόγονου ινδιάνικου γένους, ότι τα μέλη του είναι ελεύθεροι άνθρωποι, υποχρεωμένοι να προστατεύουν ο ένας την ελευθερία του άλλου.⁴⁸

Μέσα στην πορεία της ανθρωπότητας τα χαρακτηριστικά αυτά ατονούν μέσα στις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες της εκμετάλλευσης, της βίας και καταπίεσης. Γι'αυτό, οι στοιχειώδεις κανόνες της συμβίωσης μπορούν να αρχίσουν να τηρούνται ξανά από τους ανθρώπους όταν δεν θα υπάρχει εκμετάλλευση και καταπίεση.⁴⁹ Ο Λένιν τονίζει ότι όταν θα έχουν εκλείψει οι αιτίες της βαρβαρότητας, σιγά-σιγά οι άνθρωποι θα αρχίσουν να εφαρμόζουν αυτούς τους κανόνες.

Στις εκμεταλλευτικές κοινωνίες κάποιοι από τους στοιχειώδεις κανόνες συμβίωσης αποκτούν τη μορφή νόμου, όπως για παράδειγμα οι διατάξεις για την ανθρωποκτονία, τη σωματική βλάβη και πολλές άλλες. Ωστόσο, η απόλυτη εφαρμογή τέτοιων νομικών κανόνων είναι αδύνατη αφού οι κοινωνικές συνθήκες δημιουργούν το έδαφος για την παραβίασή τους.

Ο Λένιν υποστήριζε ότι η ομαλή κοινωνική συμβίωση θα αρχίσει να γίνεται χωρίς την ανάγκη ειδικού μηχανισμού καταναγκασμού, δηλαδή κράτους, άρα χωρίς νομική ρύθμιση.⁵⁰ Πάντως ενδέχεται, σύμφωνα με τον Λένιν, τουλάχιστον

⁴⁷ Καλτσώνης, «Ο Μαρξ για το δίκαιο στη σοσιαλιστική κοινωνία», Δημοσιεύθηκε στο περ. *Ουτοπία*, τευχ. 94 (2011), σελ. 71-88

⁴⁸ Φ. Ενγκελς, *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1997, σελ. 104 - 108

⁴⁹ Καλτσώνης, «Ο Μαρξ για το δίκαιο στη σοσιαλιστική κοινωνία», Δημοσιεύθηκε στο περ. *Ουτοπία*, τευχ. 94 (2011), σελ. 71-88

⁵⁰ Καλτσώνης, «Ο Μαρξ για το δίκαιο στη σοσιαλιστική κοινωνία», Δημοσιεύθηκε στο περ. *Ουτοπία*, τευχ. 94 (2011), σελ. 71-88

στην αφετηρία της διαδικασίας αυτής, «να παρουσιάζονται έκτροπα από ορισμένα άτομα»...Ομως, γι'αυτό δεν χρειάζεται ιδιαίτερη μηχανή, ιδιαίτερος μηχανισμός καταπίεσης, αυτό θα το κάνει μόνος του ο ένοπλος λαός με την ίδια απλότητα και ευκολία, με την οποία μια οποιαδήποτε ομάδα πολιτισμένων ανθρώπων, ακόμη και στη σημερινή κοινωνία, χωρίζει αυτούς που δέρονται ή δεν επιτρέπει τη χρήση βίας ενάντια σε μια γυναίκα».⁵¹

Η υλική βάση της εξάλειψης του δικαίου βρίσκεται στο γεγονός ότι οι κανόνες δικαίου θα γίνουν περιττοί στην κομμουνιστική κοινωνία ακριβώς γιατί ο καθένας θα παίρνει από το κοινωνικό προϊόν ό,τι έχει πραγματικά ανάγκη σεβόμενος τους συνανθρώπους του.⁵² Οι άνθρωποι μαθαίνουν να εργάζονται για την κοινωνία και να διαχειρίζονται τις κοινωνικές και προσωπικές τους υποθέσεις «δίχως κανένα κανόνα δικαίου».⁵³

⁵¹ Λένιν, *Κράτος και επανάσταση*, Αθήνα, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2012, σελ. 109

⁵² Καλτσώνης, «Ο Μαρξ για το δίκαιο στη σοσιαλιστική κοινωνία», Δημοσιεύθηκε στο περ. *Ουτοπία*, τευχ. 94 (2011), σελ. 71-88

⁵³ Λένιν, *Κράτος και επανάσταση*, Αθήνα, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2012, σελ. 116

3. Το ποινικό δίκαιο στα πρώην σοσιαλιστικά κράτη

3.1. Η εγκληματολογία και το ποινικό δίκαιο στην ΕΣΣΔ

Όταν κάνουμε λόγο για σοσιαλιστικό ποινικό δίκαιο αναφερόμαστε ουσιαστικά στο ποινικό δίκαιο των σοσιαλιστικών χωρών. Βέβαια οι διάφορες σοσιαλιστικές χώρες έχουν ακολουθήσει διαφορετικά πρότυπα εγκληματολογικής ανάλυσης, τόσο μεταξύ τους όσο και η κάθε μία χωριστά κατά το πέρασμα των χρόνων. Έτσι συναντούμε αναλύσεις που υπαγορεύονται από το βιολογικό ή το ψυχαναλυτικό ή το κοινωνιολογικό πρότυπο αλλά κατά βάση η σοσιαλιστική εγκληματολογία είναι αιτιολογική.⁵⁴ Παρατηρούνται λοιπόν στις αναλύσεις αυτές επιρροές της κοινωνιολογικής προσέγγισης, σύμφωνα με την οποία η αποκλίνουσα αλλά και η κανονική συμπεριφορά είναι προϊόντα της εκάστοτε κοινωνικής δομής που βασίζεται αντίστοιχα σε ένα κοινά αποδεκτό σύστημα κοινωνικοηθικών αξιών.⁵⁵ Οι απαρχές της θεωρίας αυτής εντοπίζονται στον γάλλο Ντουρκέιμ, ο οποίος όριζε το έγκλημα ως «κάθε πράξη που έρχεται σε σύγκρουση με καταστάσεις δυνατές και ορισμένες της συλλογικής συνείδησης».⁵⁶ Επίσης είναι εμφανής και η επιρροή της σχολής της συμπεριφορικής ψυχολογίας (ή ψυχολογίας της συμπεριφοράς).⁵⁷ Παρατηρούνται τέλος κοινά στοιχεία και με την σχολή της εγκληματολογικής ανθρωπολογίας των Φέρρι και Γκαρόφαλο, οι οποίοι εμπλούτισαν την ιταλική θετική σχολή του Λομπρόζο. Στη σχολή αυτή η μελέτη του εγκλήματος γίνεται με τη βοήθεια της επιστήμης του ανθρώπου και της κοινωνίας.⁵⁸ Επίσης η

⁵⁴ Χ. Δημόπουλος, *Εισαγωγή στη σοσιαλιστική εγκληματολογία*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990, σελ. 12

⁵⁵ Ν. Ε. Κουράκης, *Εγκληματολογικοί ορίζοντες, Β΄: ειδικά εγκληματολογικά θέματα*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σελ. 49 - 55

⁵⁶ Κ. Δ. Σπινέλλη, *Εγκληματολογία, Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, Πανεπιστημιακές παραδόσεις*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1985, σελ. 85

⁵⁷ Ν. Ε. Κουράκης, *Εγκληματολογικοί ορίζοντες, Β΄: ειδικά εγκληματολογικά θέματα*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σελ. 49 - 55

⁵⁸ Κ. Δ. Σπινέλλη, *Εγκληματολογία, Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, Πανεπιστημιακές παραδόσεις*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1985, σελ. 18

μεθοδολογία αλλά και οι σκοποί των σοβιετικών αναλύσεων μοιάζουν με εκείνους της νεωτεριστικής εγκληματολογίας της οποίας οι τομείς του ενδιαφέροντος ανάγονται στις ίδιες τις δομές του συστήματος.⁵⁹ Σε κάθε περίπτωση πάντως κεντρικός άξονας των αναλύσεων αυτών ήταν η μαρξιστική ιστορικό – οικονομική ανάλυση, σύμφωνα με την οποία η εγκληματικότητα απορρέει από τη σύγκρουση που υπάρχει στην κοινωνία.⁶⁰

Ξεκινώντας από την ΕΣΣΔ, παρατηρείται ότι το ποινικό δίκαιο πριν από την οκτωβριανή επανάσταση του 1917 βασιζόταν στην αρχή της ενοχής και στις αρχές της παλιάς κοινωνικής άμυνας, ενώ η ποινική νομοθεσία μέχρι το 1935 βασιζόταν στο δόγμα της ειδικής πρόληψης. Το 1958, μετά από πολλές προτάσεις και σχέδια αναθεώρησης του ποινικού κώδικα, ψηφίστηκε από το Ανώτατο Σοβιέτ της ΕΣΣΔ σχέδιο το οποίο διατηρεί την έννοια της κοινωνικής επικινδυνότητας και συρρικνώνει εκείνη της ειδικής πρόληψης. Έτσι το άρθρο 1 όριζε ότι *«Σκοπός της ποινικής νομοθεσίας στην ΕΣΣΔ είναι η προστασία του Σοβιετικού κοινωνικού και κρατικού συστήματος, της σοσιαλιστικής ιδιοκτησίας, του προσώπου, των δικαιωμάτων των πολιτών, του σοσιαλιστικού νόμου και της σοσιαλιστικής τάξης από τις εγκληματικές πράξεις.»* Σύμφωνα με το άρθρο 7 *«Έγκλημα είναι η υπό του ποινικού νόμου προβλεπόμενη κοινωνικώς επικίνδυνη πράξη ή παράλειψη, η οποία προσβάλλει το Σοβιετικό κοινωνικό ή κρατικό σύστημα, το σοσιαλιστικό σύστημα οικονομίας, το φυσικό πρόσωπο και τα δικαιώματά του, πολιτικά, ιδιοκτησιακά, εργασιακά, ως και τα υπόλοιπα δικαιώματα του πολίτη, καθώς και κάθε άλλη πράξη που προβάλλει τον σοσιαλιστικό νόμο και τάξη, εφόσον προβλέπεται από τον ποινικό νόμο, ως κοινωνικά επικίνδυνη.»* Επίσης το άρθρο 20 όριζε ότι *«Η ποινή επιβάλλεται στον δράστη όχι μόνο ως τιμωρία για την διάπραξη ενός εγκλήματος, αλλά και προς τον σκοπό του σωφρονισμού και της παιδαγωγώσεως του καταδικαζόμενου προσώπου σε πνεύμα φιλεργίας, αυστηρής υπακοής στους νόμους, σεβασμού των κανόνων του σοσιαλιστικού τρόπου ζωής. Αποσκοπεί επίσης στην πρόληψη από την τέλεση νέων εγκλημάτων στο μέλλον από τον ήδη καταδικασθέντα, όσο*

⁵⁹ Ν. Ε. Κουράκης, *Εγκληματολογικοί ορίζοντες, Α΄: θεωρία και πρακτική της ποινικής καταστολής*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σελ. 164 - 165

⁶⁰ Κ. Δ. Σπινέλλη, *Σημειώσεις εγκληματολογίας*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997, σελ. 43 - 44

κι από άλλα πρόσωπα. Η ποινή δεν αποσκοπεί στην πρόκληση φυσικού πόνου ή στην μείωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.»⁶¹ Επίσης, η θανατική ποινή προβλεπόταν μόνο για τα εγκλήματα κατά του κράτους.

Το σοβιετικό ποινικό δίκαιο και η σοβιετική εγκληματολογία μελετούσαν τις συνθήκες και τα αίτια του εγκλήματος κι επεξεργάζονταν μέτρα πρόληψης της εγκληματικότητας. Σύμφωνα με τον Ένγκελς, τα βασικότερα αίτια του εγκλήματος στο καπιταλιστικό σύστημα είναι οι άθλιες συνθήκες ζωής των εργατών, η ανηθικότητα και ο εκφυλισμός που το ίδιο γεννά.⁶²

Κατά την προεπαναστατική εποχή το ποινικό δίκαιο στηριζόταν ιδιαίτερα στις επιστημονικές θέσεις του Franz von Liszt και τις αρχές της Διεθνούς Εγκληματολογικής Ένωσης ενώ παράλληλα υπήρχε και η θετική σχολή του ποινικού δικαίου με κύρια κατεύθυνση τον ανθρωπολογικό τρόπο παρατήρησης του εγκλήματος της σχολής του Lombroso. Έγιναν πολλές προσπάθειες για την επικράτηση του ανθρωπολογικού ρεύματος, μέσω των θέσεων της ψυχιατρικής επιστήμης αλλά τελικά επικράτησε η κοινωνιολογική προοπτική.⁶³

Με την οκτωβριανή επανάσταση δόθηκε η δυνατότητα σε όλες τις επιστημονικές θέσεις να εκφραστούν ελεύθερα. Όμως έμειναν αισθητές οι επιδράσεις του Franz von Liszt, του Feuerbach και της γερμανικής εκλεκτικής σχολής του 19^{ου} αιώνα.

Το μεταεπαναστατικό ποινικό δίκαιο ακολούθησε τρεις φάσεις εξέλιξης. Η *πρώτη φάση* καλύπτει την δεκαετία του 1920, κατά την οποία ερευνάται η σχέση της εγκληματικότητας με την κοινωνία και η σχέση του εγκλήματος με την προσωπικότητα του δράστη. Το έγκλημα ταυτίστηκε με την ψυχιατρική ασθένεια και η εγκληματικότητα θεωρήθηκε κοινωνική ασθένεια, ενώ λήφθηκαν ειδικοπροληπτικά μέτρα, κυρίως ιατρικού χαρακτήρα. Γι αυτό το λόγο η εξέταση των περιβαλλοντολογικών στοιχείων περιοριζόταν σε ένα δευτερεύοντα ρόλο.

⁶¹ Χ. Δημόπουλος, *Εισαγωγή στη σοσιαλιστική εγκληματολογία*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990, σελ. 13 - 15

⁶² Β. Χ. Καρύδης, *Εγκληματικότητα και κοινωνικός έλεγχος στην ΕΣΣΔ (1917 – 1988)*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σελ. 54 και 43 - 44

⁶³ Χ. Δημόπουλος, *Εισαγωγή στη σοσιαλιστική εγκληματολογία*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990, σελ. 18 - 19

Σε αυτή τη χρονική περίοδο η αντιμετώπιση του εγκλήματος γινόταν με τρόπο κριτικό, αλλά απουσίαζε μια ρητή αναγωγή στην μεθοδολογία των Μαρξ και Λένιν. Τα ειδικά προληπτικά μέτρα που ελήφθησαν στην ΕΣΣΔ κατά την πρώτη περίοδο είχαν σαν αφετηρία τον εντοπισμό των αιτιών του εγκλήματος, που ήταν η ανεργία, η ατομική ιδιοκτησία και άλλα αστικά κατάλοιπα. Από εκεί προέκυπτε και η έννοια της κοινωνικής επικινδυνότητας του δράστη, ως φορέα της αστικής συμπεριφοράς. Ο εγκληματίας θεωρούνταν επικίνδυνος, επειδή η εγκληματική του ενέργεια ήταν επικίνδυνη για την σοσιαλιστική κοινωνία.⁶⁴

Κατά την πρώτη αυτή χρονική περίοδο αναπτύχθηκε ένας έντονος θεωρητικός διάλογος μεταξύ των σοβιετικών νομικών, όπως του Πασουκάνις, του Στούτσκα και του Ραζουμόφσκι.

Ο Πασουκάνις ήταν ανάμεσα στους ελάχιστους νομικούς που χρησιμοποιούσε στην νομική του έρευνα μεθοδολογικά γραπτά του Μάρξ και του Λένιν, τα οποία εκλείπουν στις μετέπειτα σοβιετικές μαρξιστικές μελέτες. Υποστήριζε ότι το δίκαιο σαν μορφή δεν υπάρχει μόνο στο κεφάλι και τις θεωρίες ειδικών νομομαθών, αλλά εκδηλώνεται σαν ιδιαίτερο σύστημα σχέσεων. Υιοθετούσε την θέση του Πλεχάνωφ ότι σε μια δοσμένη κατάσταση των παραγωγικών δυνάμεων δημιουργούνται καθορισμένες σχέσεις παραγωγής που βρίσκουν την ιδανική έκφρασή τους στις νομικές έννοιες των ανθρώπων και σε αφηρημένους κανόνες, στο εθιμικό δίκαιο και τους γραπτούς κανόνες. Ο Πασουκάνις συνέδεε τη φιλοσοφία δικαίου με την φιλοσοφία της εμπορευματικής οικονομίας, η οποία θεσμοποιεί τους πιο γενικούς και αφηρημένους όρους κάτω από τους οποίους η ανταλλαγή μπορεί να συντελεστεί σύμφωνα με το νόμο της αξίας και η εκμετάλλευση με τη μορφή της ελεύθερης σύμβασης. Γι αυτό και σύμφωνα με τον Πασουκάνις, η υπεράσπιση των αφηρημένων αρχών του νομικού συστήματος είναι η πιο γενική μορφή υπεράσπισης των ταξικών συμφερόντων της αστικής τάξης.⁶⁵ Κάθε δίκαιο, σύμφωνα με αυτόν, είναι το δίκαιο της κυρίαρχης τάξης, ενώ βασική για το δίκαιο είναι η τυπική επικύρωση της σχέσης με τα παραγωγικά μέσα χάρη στα

⁶⁴ Χ. Δημόπουλος, *Εισαγωγή στη σοσιαλιστική εγκληματολογία*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990, σελ. 21 -23 και 42 - 43

⁶⁵ Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και δίκαιο*, Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας, 1977, σελ. 53, 63 και 15

οποία σε μια κοινωνία βασισμένη στην εκμετάλλευση το ένα μέρος των ανθρώπων μπορεί να ιδιοποιείται την εργασία του άλλου. Έτσι το δίκαιο στην αστική κοινωνία υποστηρίζει και επικυρώνει την άνιση κατανομή του πλούτου και το μονοπώλιο της αστικής τάξης στα μέσα παραγωγής. Το δίκαιο αλλά και η μορφή του στην σοσιαλιστική κοινωνία διατηρείται για αρκετό διάστημα ακόμα και όταν δεν υπάρχει πλέον ο ταξικός διαχωρισμός. Η κατάργηση του δικαίου και του κράτους μπορεί να γίνει μόνο όταν η εργασία πάψει να είναι μέσο για την ύπαρξη και γίνει πρωταρχική ανάγκη της ζωής, όταν εξαλειφθούν όλα τα αστικά κατάλοιπα, δηλαδή στη φάση του ώριμου κομμουνισμού. Χαρακτηριστικά σημείωνε ότι *«η ηθική, το δίκαιο και το κράτος είναι μορφές της αστικής κοινωνίας.... Το προλεταριάτο οφείλει στη σημερινή μεταβατική περίοδο, να εκμεταλλευτεί, προς χάρη των ταξικών του συμφερόντων, τις μορφές που κληρονομεί από την αστική κοινωνία εξαντλώντας τις έτσι ολοκληρωτικά.... Πρέπει να έχει συνείδηση της ιστορικής αναγκαιότητας της ύπαρξής τους αλλά ταυτόχρονα και της εξαφάνισής τους»*.⁶⁶

Αναφερόμενος ο Πασουκάνις στο Ποινικό δίκαιο, υποστήριζε ότι η καταγωγή του συνδέεται ιστορικά με το έθιμο της εκδίκησης αίματος η οποία είναι σύμφυτη με την αρχή της ίσης επανόρθωσης. Η ιδέα του ισοδυνάμου βρίσκει την πηγή της στην εμπορευματική μορφή. Έτσι η αναλογία ανάμεσα στο έγκλημα και την αποζημίωση δεν είναι παρά η αναλογία της ανταλλαγής. Στο καπιταλιστικό σύστημα σύμφωνα με τον Πασουκάνις, η αστική τάξη διασφαλίζει και διατηρεί την ταξική της κυριαρχία με το δικό της ποινικό σύστημα καταπιέζοντας τις εκμεταλλεόμενες τάξεις. Έτσι η ποινική δικαιοσύνη είναι παράρτημα του αστυνομικού μηχανισμού του κράτους και συνιστά οργανωμένη ταξική τρομοκρατία. Ο Πασουκάνις, για την αντιμετώπιση του εγκλήματος, πρότεινε κοινωνικά μέτρα ιατρικό – παιδαγωγικής φύσης και την λεπτομερή περιγραφή των συμπτωμάτων της κοινωνικά επικίνδυνης συμπεριφοράς και των μεθόδων για την προστασία της κοινωνίας στα πλαίσια της αρχής της κοινωνικής άμυνας. Το ποινικό δίκαιο είναι μορφή σχέσεων ανάμεσα σε απομονωμένα εγωιστικά άτομα, φορείς αυτόνομου ιδιωτικού συμφέροντος,

⁶⁶ Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και δίκαιο*, Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας, 1977, σελ. 41 – 42, 71 – 72 και 164

ιδεατούς ιδιοκτήτες. Τόσο το έγκλημα όσο και η ποινή μπορούν να καταργηθούν όταν θα αρχίσει να καταργείται γενικά το νομικό εποικοδόμημα.⁶⁷

Ο Στούτσα από την άλλη υποστήριξε ότι σε κάθε ταξική κοινωνία υπάρχει ένα δίκαιο. Άρα το δίκαιο υπάρχει μόνο στην ταξική κοινωνία. Ο Στούτσα συνέδεε άμεσα το δίκαιο με το ταξικό συμφέρον που το διαμορφώνει και τον εξαναγκασμό που ασκείται από το κράτος που το θέτει. Χαρακτήριζε λοιπόν το δίκαιο ως το σύστημα κοινωνικών σχέσεων, το οποίο ανταποκρίνεται στα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης και γι' αυτό διαφυλάσσεται από την οργανωμένη δύναμή του, δηλαδή το κράτος.⁶⁸

Οι κοινωνικές αυτές σχέσεις είναι, σύμφωνα με τους Μαρξ και Ένγκελς, οι σχέσεις παραγωγής που συγκροτούν μια κοινωνία η οποία βρίσκεται σε ορισμένο επίπεδο της ιστορικής εξέλιξης, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Έτσι, η αρχαία κοινωνία, η φεουδαρχική, η αστική αποτελούν τέτοια σύνολα σχέσεων παραγωγής και το καθένα από αυτά αποτελεί ιδιαίτερο επίπεδο στην ιστορική εξέλιξη της ανθρωπότητας. Στην αρχαία κοινωνία, τον πρωτόγονο κομμουνισμό, ήταν άγνωστη η ατομική ιδιοκτησία ενώ τα μέλη του γένους καθοδηγούνται από τα ήθη και τα έθιμα και η κοινωνία τους βασίζεται στις φυσικές αμοιβαίες σχέσεις. Στην πορεία όμως δημιουργήθηκε για πρώτη φορά η πρώτη, σύμφωνα με τον Μαρξ, προϋπόθεση για οποιαδήποτε εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, που είναι η δυνατότητα ιδιοποίησης ξένης πρόσθετης εργασίας και προϊόντων. Αυτό έγινε με την εμφάνιση της μόνιμης γεωργίας, την διαμόρφωση της κυριότητας και της μικρής ατομικής ιδιοκτησίας στη γη, δηλαδή στα μέσα παραγωγής. Οι διεκδικητές αυτής της υπερεργασίας ήταν οι φεουδάρχες που ιδιοποιήθηκαν την γη και επέβαλλαν την εξουσία τους. Σιγά σιγά όμως με την διαδικασία ανταλλαγής εμπορευμάτων και την συγκέντρωση πληθυσμού στις πόλεις έχουμε την εμφάνιση της αστικής τάξης, η οποία άρχισε να ιδιοποιείται το υπερπροϊόν της μισθωτής εργασίας αλλά και όλα τα μέσα παραγωγής. Τέλος, με την οκτωβριανή επανάσταση, καταργήθηκε η ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής. Πρωτεύον λοιπόν κατά

⁶⁷ Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και δίκαιο*, Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας, 1977, σελ. 169 - 189

⁶⁸ Π. Ι. Στούτσα, *Ο επαναστατικός ρόλος του δικαίου και του κράτους*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1992, σελ. 24

την πορεία όλων αυτών των κοινωνιών, σύμφωνα με τον Στούτσκα, είναι οι σχέσεις παραγωγής και ανταλλαγής, ενώ οι νομικές, ηθικές κτλ σχέσεις είναι παράγωγες. Αυτό όμως δεν εμποδίζει, σε ορισμένες συνθήκες και ιστορικές φάσεις, να παίξουν κυρίαρχο ρόλο.⁶⁹

Επίσης τόνιζε την ανάγκη ύπαρξης ενός πρόσκαιρου σοβιετικού δικαίου της μεταβατικής περιόδου και του κράτους της επαναστατικής δικτατορίας του προλεταριάτου. Σε αυτό συμφωνούσε μαζί του και ο Πασουκάνις ο οποίος θεωρούσε ότι το δίκαιο του αστικού κράτους μπορεί να καταστραφεί μόνο από την επανάσταση του προλεταριάτου.⁷⁰ Ο Στούτσκα χαρακτήριζε το σοβιετικό δίκαιο ως το επαναστατικό δίκαιο του προλεταριάτου στον αγώνα ενάντια στο αντεπαναστατικό δίκαιο της αστικής τάξης.

Ειδικότερα ως προς το σοβιετικό ποινικό δίκαιο τόνιζε ότι αυτό προστατεύει την σοβιετική κοινωνία από παραβιάσεις, χρησιμοποιώντας μέτρα κοινωνικής προστασίας. Θεωρούσε ότι το έγκλημα είναι κοινωνικό φαινόμενο που προξενείται από τις εκμεταλλευτικές σχέσεις ατομικής ιδιοκτησίας ενώ τα εγκλήματα που διαπράττονται στο σοβιετικό καθεστώς είναι η δυσάρεστη κληρονομιά από την παλιά κοινωνία. Χαρακτηριστικά σημείωνε: «*Η δική μας κοσμοθεωρία δεν αναγνωρίζει καμιά θεϊκή τιμωρία, καμιά προσωπική ή ταξική εκδίκηση. Απορρίπτουμε τις φυλακίσεις σε κελιά και τις μεθόδους βασανισμού στο όνομα της φιλανθρωπίας.*»⁷¹ Η νέμεση, η εκδίκηση, η αναδιπαιδαγωγή και ο σωφρονισμός δίνουν την θέση τους στην προσαρμογή του εγκληματία στην νέα κοινωνική ζωή, σε διάφορα άλλα είδη επενέργειας στην ψυχολογία του και όταν όλα τα παραπάνω δε φέρουν αποτέλεσμα, μένει η απομόνωσή του. Τα κοινωνικά μέτρα θα πρέπει κατά τον Στούτσκα να είναι απαλλαγμένα από βασανιστήρια, ανώφελα και περιττά μαρτύρια. Τόνιζε επίσης τον σημαντικό ρόλο της επιστήμης της ψυχολογίας στη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση του

⁶⁹ Π. Ι. Στούτσκα, *Ο επαναστατικός ρόλος του δικαίου και του κράτους*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1992, σελ. 61 - 77

⁷⁰ Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και δίκαιο*, Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας, 1977, σελ 23 - 26

⁷¹ Π. Ι. Στούτσκα, *Ο επαναστατικός ρόλος του δικαίου και του κράτους*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1992, σελ. 254

εγκλήματος αλλά και το ρόλο της επαναστατικής διαλεκτικής μεθόδου για την μελέτη και κατανόησή του.⁷²

Στον παραπάνω θεωρητικό νομικό διάλογο συμμετείχε και ο νομικός Ραζουμόφσκι ο οποίος υιοθετώντας κυρίως τις θέσεις του Μπουχάριν, υποστήριζε ότι εφόσον διατηρείται στο σοσιαλισμό ο νόμος της αξίας θα πρέπει να διατηρηθεί και η βασική του νομική έκφραση.

Ένας άλλος σοβιετικός νομικός, ο Στάλγκεβιτς, συμφωνώντας σε γενικές γραμμές με τη θέση του Στούτσκα κατά την οποία το δίκαιο είναι πάντα ταξικό και την άμεση σύνδεσή του με το ρόλο του κράτους, υποστήριζε ότι η εξήγηση των νομικών φαινομένων πρέπει να αναζητηθεί στις υλικές συνθήκες της κοινωνικής ζωής. Το νομικό εποικοδόμημα μεταβάλλεται όταν μεταβάλλεται και η οικονομική βάση αλλά μπορεί και να αντεπιδράσει σε αυτή. Το δίκαιο έχει σύμφωνα με τον Στάλγκεβιτς ταξικό χαρακτήρα και εκφράζει τα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης η οποία έχει στα χέρια της τα μέσα παραγωγής. Το σοβιετικό δίκαιο και κράτος μπορούν να οδηγήσουν στην κατάργησή τους.⁷³

Η *δεύτερη φάση* εξέλιξης του σοβιετικού ποινικού δικαίου εκτείνεται από το 1929 (οπότε ξεκινά το πρώτο πενταετές πρόγραμμα) έως το 1956. Το ποινικό δίκαιο την περίοδο αυτή στόχευε στην προστασία των συμφερόντων της εργατικής τάξης ενώ χρησιμοποιήθηκε ως μέσο πάλης κατά των αντεπαναστατικών δυνάμεων. Το 1930 με το νομοσχέδιο Κρυλένκο, που ήταν έμπνευση της Ακαδημίας των Επιστημών της Μόσχας, υιοθετήθηκε η θεωρία της γενικής πρόληψης και του κατασταλτικού μηχανισμού, παρά τις αντίθετες προσπάθειες του Σοβιετικού κρατικού ινστιτούτου -με κύριο εκπρόσωπο τον Schirwindt - για επικράτηση της ειδικοπροληπτικής θεωρίας. Επίσης υπήρχε το ρεύμα του νομικού μηδενισμού, που ήταν επηρεασμένο από τις θέσεις του Πασουκάνις, και το οποίο επικράτησε έως το 1932. Σύμφωνα με το ρεύμα αυτό η εξαφάνιση κοινωνικών φαινομένων όπως το έγκλημα, ήταν επικείμενη και κατά συνέπεια η ενασχόληση με αυτό περιττή. Έτσι αυτά τα χρόνια δεν

⁷² Π. Ι. Στούτσκα, *Ο επαναστατικός ρόλος του δικαίου και του κράτους*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1992, σελ. 36 και 254 - 257

⁷³ Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και δίκαιο*, Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας, 1977, σελ. 29 και 31

δημοσιεύθηκε καμία εγκληματολογική έρευνα ενώ η γενική νομική συζήτηση νεκρώθηκε.⁷⁴

Στο ρεύμα των μηδενιστών αντιτάχθηκε η ομάδα του Βισίνσκι, ο οποίος ηγούνταν της σταλινικής ομάδας νομικών. Ο Βισίνσκι υπερασπιζόταν την αναβάθμιση του σοβιετικού συστήματος δικαίου και την ανάγκη τήρησης της σοσιαλιστικής νομιμότητας. Το ρεύμα Βισίνσκι επικράτησε έναντι των μηδενιστών και αυτό αντικατοπτρίστηκε στο νέο Σύνταγμα του 1936 που αποτελούσε τη θεσμική εδραίωση της σοσιαλιστικής νομιμότητας μέσω της ασφάλειας δικαίου και της σταθερότητας των νόμων. Όμως η ιδιαίτερη έμφαση και σκληρότητα στην καταστολή των εγκλημάτων κατά του κράτους, μέχρι και το θάνατο του Στάλιν το 1953, ήταν κάτι που σημάδεψε την περίοδο αυτή.⁷⁵

Η *τρίτη φάση* ξεκινά το 1956 με το 20^ο συνέδριο του ΚΚΣΕ, κατά την οποία επιχειρήθηκε μια σύνδεση του εγκλήματος και της ποινής με την προσωπικότητα του δράστη. Το 1960 ψηφίστηκε ο νέος Ποινικός κώδικας. Έτσι δημιουργήθηκαν θεσμοί και όργανα για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της εγκληματικότητας ενώ επιχειρήθηκε διάλογος με την ποινική επιστήμη των άλλων σοσιαλιστικών χωρών.⁷⁶

3.2. Η μέθοδος του σοσιαλιστικού ποινικού δικαίου

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε από το σοβιετικό ποινικό δίκαιο είναι η κλασική μέθοδος του μαρξισμού, ο διαλεκτικός και ιστορικός υλισμός. Υιοθετήθηκε μια ήπια αιτιοκρατική ερμηνεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς, η οποία καθορίζεται μεν σε τελευταία ανάλυση από τις εξωτερικές κοινωνικές συνθήκες, αλλά με τρόπο έμμεσο μέσω της επεξεργασίας των κοινωνικών

⁷⁴ Χ. Δημόπουλος, *Εισαγωγή στη σοσιαλιστική εγκληματολογία*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990, σελ. 26 - 29

⁷⁵ Β. Χ. Καρύδης, *Εγκληματικότητα και κοινωνικός έλεγχος στην ΕΣΣΔ (1917 – 1988)*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σελ. 61 - 67

⁷⁶ Χ. Δημόπουλος, *Εισαγωγή στη σοσιαλιστική εγκληματολογία*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990, σελ. 30 - 31

επιρροών από τη συνείδηση του ατόμου. Η συνείδηση αυτή είναι κοινωνικό προϊόν, αλλά υπάρχει ελευθερία επιλογής μεταξύ εναλλακτικών ενεργειών στο πλαίσιο των συγκεκριμένων κοινωνικών συνθηκών.⁷⁷

3.3. Τα αίτια της εγκληματικότητας στο σοσιαλισμό και οι στόχοι του ποινικού δικαίου

Δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στη λήψη μέτρων γενικής και ειδικής πρόληψης για την εξάλειψη της εγκληματικότητας ενώ αναζητήθηκαν τα αίτια της εγκληματογένεσης. Σύμφωνα με τους σοβιετικούς, το έγκλημα είναι φαινόμενο ξένο προς την ουσία και τη φύση του σοσιαλισμού. Σύμφωνα με εγκληματολογικές μελέτες της εποχής αυτής, παρατηρήθηκε μια τάση μείωσης του εγκληματικού φαινομένου, καθώς και ποιοτική αλλαγή ως προς τον βαθμό επικινδυνότητας της εγκληματικής συμπεριφοράς.

Τα βασικότερα αίτια της εγκληματικής συμπεριφοράς στον σοσιαλισμό, σύμφωνα με το ρεύμα της κοινωνιο – ψυχολογικής ερμηνείας, ήταν οι επιβιώσεις του παρελθόντος, η αρνητική επιρροή των καπιταλιστικών χωρών και της αστικής προπαγάνδας, οι καθυστερήσεις και τα σφάλματα κατά την οικοδόμηση του σοσιαλισμού που τροφοδοτούν την επιβίωση και αναπαραγωγή της μικροαστικής ατομικιστικής ψυχολογίας σε ορισμένα άτομα. Σημαντικοί παράγοντες επίσης ήταν και η οικογένεια, σε μερικές περιπτώσεις η ύπαρξη ψυχασθένειας, νευρώσεων κτλ αλλά και ο αλκοολισμός.⁷⁸

Ως προς την στατιστική εικόνα της εγκληματικότητας, διαπιστώνεται δυσκολία καθώς δεν δημοσιεύονταν συστηματικά και ολοκληρωμένα στοιχεία,

⁷⁷ Β. Χ. Καρύδης, *Εγκληματικότητα και κοινωνικός έλεγχος στην ΕΣΣΔ (1917 – 1988)*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σελ. 89 - 90

⁷⁸ Β. Χ. Καρύδης, *Εγκληματικότητα και κοινωνικός έλεγχος στην ΕΣΣΔ (1917 – 1988)*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σελ. 92 - 123

τα οποία θεωρούνταν κρατικό απόρρητο. Πάντως η δικαστικά διαπιστούμενη εγκληματικότητα φαίνεται να είχε μειωθεί, λόγω και της αποποινικοποίησης πολλών ελαφρών εγκλημάτων ή της υπαγωγής τους στη διοικητική διαδικασία. Μικρότερη μείωση διαπιστώνεται στη διάπραξη σοβαρότερων εγκλημάτων.

Η άσκηση του κοινωνικού ελέγχου γινόταν με διπλή μορφή. Από τη μία πλευρά, τα σοβαρά εγκλήματα αντιμετωπίζονταν από τον κρατικό κατασταλτικό μηχανισμό και από την άλλη τονίζονταν ο ρόλος της κοινότητας για τη μεταχείριση των απλών παραβατών με ήπιες κυρώσεις κοινωνικού κυρίως χαρακτήρα χωρίς να τους απομακρύνει από τους κόλπους της. Όμως με την αναθεώρηση των ποινικών κωδίκων το 1961 -1962, ενισχύθηκε η κατεύθυνση της ενίσχυσης της κρατικής καταστολής. Έτσι πολλές συμπεριφορές που παρέμεναν ατιμώρητες τυποποιήθηκαν σε νέα εγκλήματα, οι προβλεπόμενες ποινές έγιναν σε πολλές περιπτώσεις αυστηρότερες, ενώ η θανατική ποινή επεκτάθηκε σε δέκα ακόμα εγκλήματα. Η κρατική καταστολή εντάθηκε ακόμα πιο πολύ κατά την περίοδο Μπρέζνιεφ (1964 – 1977).

Σημαντική ήταν δε η συμβολή των θεσμών άμεσης λαϊκής συμμετοχής στην άσκηση του κοινωνικού ελέγχου. Οι κυριότεροι θεσμοί ήταν τα συντροφικά δικαστήρια και η Λαϊκή Εθελοντική Αστυνομία. Από τη μια, τα συντροφικά δικαστήρια απέκτησαν ευρεία δικαιοδοσία –κυρίως μετά το 20^ο συνέδριο του ΚΚΣΕ - για την αντιμετώπιση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς, με την εκδίκαση για παράδειγμα περιπτώσεων κλοπής κρατικής δημόσιας περιουσίας μικρής αξίας ή χουλιγκανισμού ελαφράς μορφής. Από την άλλη ενισχύθηκε ο βοηθητικός ρόλος της Λαϊκής Εθελοντικής Αστυνομίας, την οποία συνιστούσαν περίπολοι που είχαν ως καθήκον την περιφρούρηση της τάξης, την πρόληψη των παραβάσεων και τη διαπαιδαγώγηση των πολιτών.⁷⁹

Στόχος της άσκησης του κοινωνικού ελέγχου ήταν η εμπέδωση μια συνειδητής και ανιδιοτελούς στάσης προς την εργασία και την κοινωνική περιουσία, η απαλλαγή από τα κατάλοιπα ατομικισμού του παρελθόντος, η διάπλαση ενός νέου τύπου ανθρώπου με κύρια χαρακτηριστικά τη συνειδητή

⁷⁹ Β. Χ. Καρύδης, *Εγκληματικότητα και κοινωνικός έλεγχος στην ΕΣΣΔ (1917 – 1988)*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σελ. 156, 166 – 174 και 179 - 183

εργασία για το κοινωνικό καλό, την υψηλή αίσθηση κοινωνικού καθήκοντος, τη συλλογικότητα, την συντροφικότητα, την ασυμβίβαστη στάση προς την αδικία, τον παρασιτισμό, την ανειλικρίνεια, τον καριερισμό και την απληστία. Το ποινικό δίκαιο λοιπόν καλούνταν να ασκήσει διαπαιδαγωγική επίδραση στους πολίτες. Στα πλαίσια αυτής της διαπαιδαγωγικής λειτουργίας χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι κοινωνικού στιγματισμού, όπως η δημοσίευση των ονομάτων των καταδικασθέντων στον τύπο ή η κινηματογράφηση της ακροαματικής διαδικασίας και η προβολή αποσπασμάτων στην τηλεόραση.⁸⁰

3.4. Το ποινικό δίκαιο στα άλλα σοσιαλιστικά κράτη

Είδαμε ότι σε όλη την φάση ανάπτυξης της νέας σοσιαλιστικής κοινωνίας στην ΕΣΣΔ, η θεωρητική συζήτηση αλλά και οι ποινικοί νόμοι που ψηφίστηκαν δεν συνιστούν μια ολοκληρωμένη επεξεργασία της θεωρίας των κλασικών του μαρξισμού για το δίκαιο. Τα θεωρητικά ρεύματα που αναπτύχθηκαν άλλες φορές «κλίνουν» και άλλες «αποκλίνουν» από την μαρξιστική θεωρία.⁸¹

Η νομική συζήτηση για το ποινικό δίκαιο φαίνεται να είναι πιο κοντά στη μαρξιστική θεωρία στην Ανατολική Γερμανία. Εκεί το ποινικό δίκαιο στόχευε στην απάλειψη της εγκληματικότητας από την σοσιαλιστική κοινωνία αλλά αποτελούσε άμεση συνέχεια του ποινικού δικαίου της ενιαίας Γερμανίας. Οι Ανατολικογερμανοί νομικοί διεξήγαγαν μια κριτική θεωρητική συζήτηση με τους Δυτικογερμανούς νομικούς. Απέρριπταν τις βιοψυχολογικές απόψεις για την ερμηνεία του εγκλήματος, τις κοινωνιοψυχολογικές και λειτουργιστικές θεωρίες και τη θεωρία του labeling approach, που υιοθετούσαν οι δυτικοί. Σύμφωνα με τους Ανατολικογερμανούς, η εγκληματικότητα αποτελεί ένα ιδιοσυστατικό

⁸⁰ Β. Χ. Καρύδης, *Εγκληματικότητα και κοινωνικός έλεγχος στην ΕΣΣΔ (1917 – 1988)*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σελ. 202 - 216

⁸¹ Χ. Δημόπουλος, *Εισαγωγή στη σοσιαλιστική εγκληματολογία*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990, σελ. 45 - 46

γνώρισμα της καπιταλιστικής κοινωνίας, όπου επικρατεί η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, η αποξένωση, η αλλοτρίωση και η σύγκρουση μεταξύ των ατόμων αλλά και η σύγκρουση ατόμου – κοινωνίας. Στον σοσιαλισμό αντίθετα δεν επιτρέπεται να υπάρχει ούτε ένας εγκληματίας και όταν υπάρχει συνιστά έκφραση καταλοίπων της αστικής κοινωνίας. Σημαίνει ότι δεν έχει ξεπεραστεί πλήρως η ανταγωνιστική βάση της κοινωνίας.

Ως προς την προσωπικότητα του δράστη, οι ανατολικογερμανοί υποστηρίζαν ότι θα πρέπει να ενταχθεί στο ευρύτερο κοινωνικό της πλαίσιο και να ειδωθεί μέσα από τις κοινωνικές της σχέσεις, αφού ο άνθρωπος καθορίζεται μέσα από τα στοιχεία που προσδιορίζουν την συνείδησή του. Η διαλεκτική σχέση συνείδησης και δράσης δεν είναι ατομική υπόθεση αλλά κοινωνιολογική, γι' αυτό και η προσέγγιση του δράστη θα πρέπει να είναι κοινωνιολογική και όχι κλινική.

Η Γιουγκοσλαβία από την άλλη ήρθε σε ρήξη με το σοσιαλιστικό μοντέλο της Μόσχας και αναπτύχθηκε αυτόνομα. Τα πρώτα χρόνια επηρεάστηκε από τις αρχές της Διεθνούς Κοινωνικής Άμυνας αλλά από το 1958 και μετά υιοθέτησε τις θέσεις του μαρξιστή Μπάφκον, σύμφωνα με τον οποίο η εγκληματικότητα στο σοσιαλισμό είναι αναπόφευκτη λόγω της υψηλής βιομηχανικής παραγωγής. Το γιουγκοσλαβικό ποινικό δίκαιο υπήρξε εξαιρετικά ανοιχτό ακόμα και σε θεωρίες που αμφισβητούν τον μαρξισμό.

Στην Πολωνία το ποινικό δίκαιο επηρεάστηκε κυρίως από την ανθρωπολογική σχολή του Έτινγκερ, σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει κανένας ιδιαίτερος ανθρωπολογικός τύπος εγκληματία ούτε κάποιος εκ γενετής τύπος εγκληματία αλλά και από το αιτιολογικό πρότυπο προσέγγισης του εγκληματικού φαινομένου. Σύμφωνα δε με αυτό η εγκληματικότητα στον σοσιαλισμό οφείλεται στην διατήρηση των αστικών καταλοίπων ενώ ο εγκληματίας είναι ο ιδιώτης, ο αλλοτριωμένος, ο μη συνειδητοποιημένος.⁸²

⁸² Χ. Δημόπουλος, *Εισαγωγή στη σοσιαλιστική εγκληματολογία*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990, σελ. 47 - 64

Β' ΜΕΡΟΣ

4. Η κουβανική κοινωνία

4.1. Η ιστορία της

Ποια ήταν όμως η πορεία της οικοδόμησης του σοσιαλισμού στην Κούβα, δηλαδή σε μια χώρα στην άλλη πλευρά του πλανήτη, και ποια τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κοινωνίας εκεί;

«Αυτή λοιπόν είναι η ιστορία ενός μικρού έθνους, φαινομενικά ανίσχυρου, με πιστοποιητικό ότι πέθανε, ή τουλάχιστον ότι είναι ετοιμοθάνατο, από πολλούς επιφανείς γιατρούς, η ιστορία ενός λαού σκλαβωμένου από έναν κτηνώδη και αχόρταγο εχθρό, που ορμά πάνω σ' αυτόν τον εχθρό και τον νικά, ενός λαού που όχι μόνο κατόρθωσε αυτό που πράγματι είναι πολύ, αλλά αρχίζει να χτίζει το δικό του σπίτι στη γη των προγόνων του, για να ζήσει εκεί με ειρήνη και λευτεριά». (1961, Νικολάς Γκιγιέν – εθνικός ποιητής Κούβας)⁸³

Η πρώτη πράξη της νεότερης ιστορίας του μικρού αυτού λαού παίχτηκε στις 26 Ιουλίου 1953, όταν ο Φιδέλ Κάστρο, επικεφαλής μιας ολιγάριθμης ομάδας επαναστατών, επιχείρησε ανεπιτυχώς να καταλάβει το στρατόπεδο της Μονκάδα και η οποία έληξε με τη θριαμβευτική είσοδο των ανταρτών στην Αβάνα την 1 Ιανουαρίου 1959.⁸⁴

Ποια ήταν όμως η ιστορία της Κούβας πριν την επανάσταση;

⁸³ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 10

⁸⁴ Δ. Καλτσώνης, «Η επανάσταση στην Κούβα: Παρελθόν και μέλλον», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1028-2013-07-25-21-58-12>

Οι πρώτοι κάτοικοι της Κούβας ήταν Ινδιάνοι της Καραϊβικής, οι οποίοι ως επί των πλείστων υποδέχτηκαν φιλικά την αποβίβαση των Ισπανών στο νησί, με επικεφαλής τον Κολόμβο, τον Οκτώβρη του 1492. Όταν όμως διαδόθηκε η φήμη της ύπαρξης χρυσού στο νησί, ο βασιλιάς Φερδινάνδος της Ισπανίας διέταξε την κατάκτησή του. Μέσα στα επόμενα 25 χρόνια οι Ινδιάνοι είχαν εξολοθρευτεί και η Κούβα αποτελούσε πλέον ευρωπαϊκή αποικία. Όμως για τις ανάγκες εκμετάλλευσης των καλλιεργειών καπνού, καφέ και ζάχαρης χρειάστηκε να μεταφερθούν εκεί μαύροι αφρικανοί δούλοι. Το τέλος του 18^{ου} αιώνα συνοδεύτηκε από ένα αίσθημα υπέρ της ανεξαρτησίας του νησιού ως απόρροια και των εξεγέρσεων των μαύρων κουβανών ενάντια στη δουλεία αλλά και από τις προσπάθειες από τις ΗΠΑ να προσαρτήσουν την Κούβα. Έτσι το 1868 ξεκίνησε ο τριαντάχρονος αγώνας της Κούβας για ανεξαρτησία υπό την καθοδήγηση των Σέσπεδες, Αγραμόντε, Μασέο, Γκόμες και του συγγραφέα Χοσέ Μαρτί. Ο δεκάχρονος πόλεμος είχε ως αποτέλεσμα την χρεωκοπία των ισπανικών εταιρειών ζάχαρης του νησιού, την πώλησή τους σε αμερικανικές εταιρείες και τελικά την μετατροπή του νησιού σε οικονομική αποικία των ΗΠΑ. Η νεοαποικιακού τύπου εξάρτηση επικυρώθηκε το 1901 με την τροπολογία Πλατ, η οποία υιοθετήθηκε από την Συντακτική Συνέλευση της Κούβας και η οποία διακήρυττε ότι οι ΗΠΑ είχαν το δικαίωμα να επέμβουν στην Κούβα οποιαδήποτε στιγμή, ότι η κουβανική κυβέρνηση δεν μπορεί να συνάψει ορισμένες συνθήκες ή δάνεια χωρίς την άδεια των ΗΠΑ. Επίσης προέβλεπε την πώληση ή εκμίσθωση στις ΗΠΑ περιοχών για ναυτικές βάσεις, με συνέπεια την εκμίσθωση εις το διηνεκές της ναυτικής βάσης του Γκουαντάναμο. Η τροπολογία συνοδεύτηκε και από μια συνθήκη αμοιβαιότητας εμπορικών προνομίων μεταξύ των δύο χωρών, με αποτέλεσμα μέσα σε 15 χρόνια το 74% όλων των εισαγωγών της Κούβας να προέρχονται από τις ΗΠΑ, οι οποίες όμως λόγω της οικονομικής κρίσης του 1929 περιέκοψαν τις εισαγωγές τους από την Κούβα. Ως απόρροια, ως το 1935, ένας στους τέσσερις κουβανούς ζούσαν σε απελπιστική φτώχεια.⁸⁵

Έτσι λοιπόν ως προς την ταξική διαστρωμάτωση της κουβανικής κοινωνίας την περίοδο αυτή, η πλειοψηφία του πληθυσμού ήταν αγρότες

⁸⁵ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 18 – 36 και 43 - 45

εξαθλιωμένοι που απασχολούνταν ως εργάτες γης στις εκτάσεις που κατείχαν αμερικανικές εταιρείες και στη βιομηχανία ζάχαρης καθώς και φτωχοί μικροϊδιοκτήτες αγρότες. Περισσότερη από τη μισή καλλιεργήσιμη γη ανήκε στην ιδιοκτησία βορειοαμερικάνικων επιχειρήσεων. Υπήρχαν επίσης οι φτωχοί μικροέμποροι, οι επιστήμονες, ελεύθεροι μικροεπαγγελματίες αλλά και ένα στρώμα μεσαίων αγροτών.

Η εργατική τάξη δεν μπορούσε να αποτελεί την αριθμητική πλειοψηφία στην κοινωνία της Κούβας καθώς το χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και η κυριαρχία των πολυεθνικών μονοπωλίων των ΗΠΑ άφηναν περιθώριο μόνο για τη βιομηχανία ζάχαρης η οποία ανήκε ολοκληρωτικά στο αμερικάνικο κεφάλαιο καθώς και για λίγες επισιτιστικές, υφαντουργικές και ξυλουργικές βιομηχανίες.

Τέλος, η εγχώρια άρχουσα τάξη απαρτιζόταν από τους εμπορομεσίτες ή κερδοσκόπους που εμπλέκονταν σε παρασιτικές δραστηριότητες ή στο κύκλωμα της μαφίας (καζίνο, πορνεία κλπ) και από τους μεγάλους γαιοκτήμονες.⁸⁶

Μέσα σ' αυτό το κλίμα γεννήθηκε ένα φοιτητικό κίνημα διαμαρτυρίας υπό την καθοδήγηση του Μέγια και το οποίο συνοδεύτηκε από την ίδρυση του Κουβανικού Κομμουνιστικού Κόμματος που ρίχτηκε στο να οργανώσει τους εργάτες ζάχαρης.

Ενώ λοιπόν ο κουβανικός λαός γινόταν φτωχότερος, οι αμερικανοί επιχειρηματίες πλούτιζαν, καθώς πάνω από το 90% των τηλεφωνικών και ηλεκτρικών υπηρεσιών, το 50% των δημόσιων σιδηροδρόμων, το ένα τέταρτο όλων των τραπεζικών καταθέσεων, το 40% της παραγωγής ζάχαρης και μεγάλο ποσοστό της εξόρυξης πετρελαίου και της κτηνοτροφίας του νησιού βρίσκονταν στα χέρια τους. Η μαζική εκμετάλλευση των εργατών ζάχαρης που συνοδευόταν από κλίμα δωροδοκιών, διαφθοράς και γκαγκστερισμού γέννησαν ένα κύμα απέχθειας στον κουβανικό λαό.

⁸⁶ Δ. Καλτσώνης, «Η επανάσταση στην Κούβα: Παρελθόν και μέλλον», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1028-2013-07-25-21-58-12>

Μέσα στα πλαίσια αυτά, το πραξικόπημα που πραγματοποιήθηκε στις 10 Μαρτίου του 1952 από τον δικτάτορα Μπατίστα προκάλεσε την αντίδραση μιας ολιγάριθμης ομάδας επαναστατών, η οποία, υπό την καθοδήγηση του Φιντέλ Κάστρο, στις 26 Ιουλίου 1953 επιχείρησε ανεπιτυχώς να καταλάβει το στρατόπεδο της Μονκάδα.⁸⁷ Όσοι επέζησαν από την επίθεση εκδιώχθηκαν από το καθεστώς Μπατίστα. Ο Φιντέλ Κάστρο από την πόλη του Μεξικού ανακοίνωσε την δημιουργία του επαναστατικού κινήματος της 26^{ης} Ιούλη (M-26-7) κάνοντας έκκληση για ένοπλο αγώνα. Από το Μεξικό λοιπόν ξεκίνησαν το Νοέμβρη του 1956, ο Φ. Κάστρο και άλλοι 81 επαναστάτες – ανάμεσά τους και ο Τσε Γκεβάρα, ο Καμίλο Σιενφουέγος⁸⁸ και ο Φρανκ Παίς – μέσα σε ένα μικρό κότερο, το Γκράνμα, πραγματοποιώντας απόβαση στο Σαντιάγο. Η επανάσταση αποκρούστηκε αλλά όσοι γλίτωσαν (12 στον αριθμό) κατέφυγαν στο βουνό της Σιέρα Μαέστρα οργανώνοντας τον ένοπλο αγώνα, ξέροντας ότι ο στρατός του Μπατίστα ήταν άχρηστος εκεί. Μέσα από μία σειρά από επιθέσεις σε στρατιωτικά οχυρά (στον Λα Πλάτα, στο Ελ Ουβέρο κτλ) κατάφεραν να απελευθερώσουν όλη την οροσειρά της Σιέρα Μαέστρα. Ο Φ. Κάστρο, με 300 πλέον αντάρτες, απελευθέρωσε μια σειρά από πόλεις, όπως το Μπαίρε, το Σαντιάγο, τη Σάντα Κλάρα, και κατέληξε στην θριαμβευτική του είσοδο στην Αβάνα την 1^η Ιανουαρίου του 1959, οπότε και ο Μπατίστα ανακοίνωσε την αποχώρησή του από το νησί.⁸⁹

⁸⁷ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 44 – 47, 58 και 61 - 64

⁸⁸ «Ο "Διοικητής του Λαού": Camilo Cienfuegos», από το βιβλίο του Carlos Franqui: "*Camilo Cienfuegos-Η βιογραφία της χαμένης νύχτας της κουβανέζικης επανάστασης*", προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/2012-02-04-19-32-56/1403--q-q-camilo-cienfuegos>

⁸⁹ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 76 - 98

4.2. Ο χαρακτήρας της κουβανικής επανάστασης

Η νικηφόρα επανάσταση του 1959 ήταν δημοκρατική, αντιιμπεριαλιστική, ριζοσπαστική. Στόχος της ήταν να ξεριζώσει τις ρίζες της αδικίας κι όχι απλά η εναλλαγή μιας εξουσιαστικής ομάδας με άλλη.

Ο Φιντέλ Κάστρο μιλώντας για τον στόχο της κουβανικής επανάστασης, τόνιζε χαρακτηριστικά: *«Οι επαναστάσεις δεν γίνονται για να αφήσουν τα πράγματα όπως είναι. Οι επαναστάσεις γίνονται για να διορθώσουν όλες τις αδικίες. Οι επαναστάσεις δεν γίνονται για να υπερασπιστούν και να διατηρήσουν προνόμια, οι επαναστάσεις γίνονται για να βοηθήσουν αυτούς που χρειάζονται βοήθεια, οι επαναστάσεις γίνονται για να εφαρμοστεί η δικαιοσύνη, για να βάλουν τέλος στην κατάχρηση, για να βάλουν τέλος στην εκμετάλλευση. Και η δική μας Επανάσταση έγινε γι' αυτό...»*.⁹⁰

Οι βασικοί στρατηγικοί στόχοι της κουβανικής επανάστασης σύμφωνα με τον Τσε Γκεβέρα ήταν η ανατροπή της δικτατορίας του Μπατίστα, η εγκαθίδρυση μιας αληθινής επαναστατικής δημοκρατίας, η κατάκτηση της οικονομικής ανεξαρτησίας, δηλαδή η καθολική εθνική κυριαρχία. Έλεγε χαρακτηριστικά το 1961 για την κουβανική επανάσταση ότι *«είναι μια Επανάσταση αγροτική, αντιφεουδαρχική και αντιιμπεριαλιστική που μετασχηματίστηκε από την εσωτερική της εξέλιξη και την ξένη εισβολή σε Επανάσταση σοσιαλιστική»*.⁹¹

Ο Τσε Γκεβέρα καθοδηγούμενος από τις ιδέες του μαρξισμού – λενινισμού, άφησε κείμενα που αποτέλεσαν οδηγό για την οικοδόμηση του σοσιαλισμού στην Κούβα μετά την Επανάσταση. Διέκρινε ότι η βασική αντίθεση που διέπει τον σύγχρονο κόσμο είναι η αντίθεση ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία. Επίσης την περίοδο ύπαρξης των σοσιαλιστικών χωρών η αντίθεση αυτή εκφράζεται σε διεθνές επίπεδο ως αντίθεση ανάμεσα στις σοσιαλιστικές και

⁹⁰ Fidel Castro, *Los derechos humanos 1959 – 1988*, La Habana, edic. Editora Política, 1989, p. 201

⁹¹ Δ. Καλτσώνης, *Ο Τσε για το κράτος και την επανάσταση*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2012, σελ. 59 - 66

τις καπιταλιστικές χώρες αλλά και ως αντίθεση ανάμεσα στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες και τους υπανάπτυκτους λαούς. Ο θρίαμβος λοιπόν της επανάστασης στις χώρες της Λατινικής Αμερικής θα φέρει ασφαλώς καθεστώτα σοσιαλιστικής δομής κατά τον Γκεβάρα.⁹²

Για το νέο σοσιαλιστικό κράτος έλεγε ότι η οικοδόμησή του είναι αναγκαία για να καμφθούν οι αντιστάσεις της ανατραπέισας εκμεταλλεύτριας αστικής τάξης αλλά και για να οργανωθεί η οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή ενώ η νέα λαϊκή εξουσία θα πρέπει να έχει βαθιά δημοκρατικά χαρακτηριστικά με επίκεντρο τον άνθρωπο, ο οποίος είναι «ο συνειδητός πρωταγωνιστής της ιστορίας».

Ως νέος Διοικητής της Τράπεζας της Κούβας έλεγε σχετικά με την οικονομική λειτουργία του σοσιαλιστικού κράτους ότι οι βασικοί άξονες είναι η κοινωνικοποίηση των βασικών μέσων παραγωγής, η αμοιβή της εργασίας ανάλογα με την προσφορά του καθενός αλλά και η διαμόρφωση μια νέας συνειδητής στάσης απέναντι στην εργασία, δίνοντας έμφαση στα ηθικά κίνητρα για την βελτίωση της παραγωγικότητας και κάνοντας παράλληλα κριτική στην εισαγωγή υλικών κινήτρων στις επιχειρήσεις που έκαναν οι άλλες σοσιαλιστικές χώρες.⁹³

Το πρώτο που έκανε λοιπόν ο Επαναστατικός Στρατός (ο οποίος καθοδηγούνταν από το Κίνημα της 26 Ιούλη και αποτελούνταν από τα ριζοσπαστικοποιημένα τμήματα της φτωχής αγροτιάς και των ακτημόνων και,

⁹² Δ. Καλτσώνης, *Ο Τσε για το κράτος και την επανάσταση*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2012, σελ. 36 – 38, 49 και Fernando Martínez Heredia, «El Che y la crítica desde el socialismo cubano», 14 junio 2013, προσβάσιμο στο <http://www.cubadebate.cu/opinion/2013/06/14/el-che-y-la-critica-desde-el-socialismo-cubano/>

⁹³ Δ. Καλτσώνης, *Ο Τσε για το κράτος και την επανάσταση*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2012, σελ. 112 - 121 και 162 – 168. Αδιάρρηκτα δεμένη είναι η ιστορία της Κούβας με τον Κομαντάντε Τσε Γκεβάρα. Ο Φ. Κάστρο είπε χαρακτηριστικά σε συνέντευξή του για τον Τσε Γκεβάρα ότι: «συμβόλιζε τις υψηλότερες ανθρώπινες αξίες. Είναι ένας από τους πιο ευγενείς και ανιδιοτελείς ανθρώπους που έχω γνωρίσει, με μια μετριοφροσύνη, μια αξιοπρέπεια και ακεραιότητα τεράστια... Ο Τσε έπεσε υπερασπιζόμενος την υπόθεση των θυμάτων της εκμετάλλευσης και των καταπιεσμένων της Λατινικής Αμερικής, των φτωχών και ταπεινών της Γης... Πως θέλουμε λοιπόν να γίνουν τα παιδιά μας; Θέλουμε να γίνουν σαν τον Τσε.» (Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 274 – 275). Σύμφωνα με τον Φιντέλ Κάστρο «Ο Τσε έφερε τις ιδέες του μαρξισμού – λενινισμού στην πιο δροσερή, στην πιο καθαρή και πιο επαναστατική τους έκφραση.» Ο ίδιος ο Τσε Γκεβάρα απευθυνόμενος στα παιδιά του είχε πει: «Να είστε πάντα ικανοί να νιώθετε βαθιά μέσα σας οποιαδήποτε αδικία διαπράττεται ενάντια σε οποιοδήποτε σε οποιαδήποτε γωνιά του κόσμου...» (Δ. Καλτσώνης, *Ο Τσε για το κράτος και την επανάσταση*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2012, σελ. 12 – 13)

στη συνέχεια, από τους εργάτες και τους επαναστάτες διανοούμενους της πόλης) ,ήταν να ιδρύσει δημόσια δικαστήρια για να δικάσει τους πιο διαβόητους φονιάδες του παλιού καθεστώτος, διέλυσε τον δικτατορικό στρατό και εκκαθάρισε τον κρατικό μηχανισμό, τόσο στη δημόσια διοίκηση όσο και στη δικαιοσύνη, από τους συνεργάτες του δικτατορικού καθεστώτος.

Έτσι λοιπόν τα φασιστικά στοιχεία απομακρύνθηκαν από τη Δικαιοσύνη και οι δικαστές ήταν υποχρεωμένοι να κινούνται στο πλαίσιο του προοδευτικού Συντάγματος του 1940 που είχε επανέλθει σε ισχύ. Αργότερα, δημιουργήθηκαν καινούργια δικαστήρια, τα επαναστατικά δικαστήρια τα οποία ήταν αρμόδια για την εκδίκαση υποθέσεων που σχετίζονταν με την τιμωρία των εγκλημάτων του προηγούμενου καθεστώτος. Στη συνέχεια άρχισαν να εμφανίζονται τα λαϊκά δικαστήρια που βασίζονταν σε σύστημα εκλεγμένων ενόρκων.

Ωστόσο, τους πρώτους μήνες μετά την πτώση της δικτατορίας η κυβέρνηση απαρτιζόταν από προσωπικότητες του αστικού πολιτικού χώρου που ήταν γνωστές για τα αντιδικτατορικά τους αισθήματα. Στις 17 Φλεβάρη 1959, υπό την πίεση της λαϊκής κοινής γνώμης, παραιτήθηκε ο πρωθυπουργός Χοσέ Μίρο Καρντόνα και τη θέση του ανέλαβε ο Φιδέλ Κάστρο. Ωστόσο, η αστική τάξη διατηρούσε ακόμη κάποια επιρροή που ενσαρκωνόταν στο πρόσωπο του προέδρου της Δημοκρατίας, Μανουέλ Ουρρούτια. Η σύγκρουση της κυβέρνησης Κάστρο με τον πρόεδρο της Δημοκρατίας ήταν αναπόφευκτη. Τον Ιούλη του ίδιου έτους παραιτήθηκε από την πρωθυπουργία ο Φ. Κάστρο καταφεύγοντας στην πίεση του λαϊκού κινήματος. Πραγματικά θυελλώδεις διαδηλώσεις συγκλόνισαν την Κούβα που ανάγκασαν τον Ουρρούτια να παραιτηθεί και ξαναέφεραν τον Κάστρο στην πρωθυπουργία. Έτσι, άρχισε να προχωρά με πιο γοργά βήματα η οικοδόμηση του νέου κράτους.⁹⁴

Τις πρώτες 100 ημέρες η Επανάσταση μείωσε τα ενοίκια στο μισό, μείωσε τα τηλεφωνικά τέλη, μετέτρεψε τα παλιά στρατόπεδα της δικτατορίας σε σχολεία, έκλεισε τα καζίνο, έθεσε την πορνεία εκτός νόμου, ξεκίνησε αντιρατσιστική εκστρατεία και ψήφισε τον αγροτικό μεταρρυθμιστικό νόμο, ο

⁹⁴ Δ. Καλτσώνης, «Η επανάσταση στην Κούβα: Παρελθόν και μέλλον», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1028-2013-07-25-21-58-12>

οποίος διέλυσε τις τεράστιες φυτείες που ως επί των πλείστον ήταν στα χέρια Αμερικανών και όριζε ότι το μεγαλύτερο κομμάτι γης που μπορούσε κάποιος να έχει στην ιδιοκτησία του ήταν 4.000 στρέμματα. Το 40% όλης της αγροτικής γης μεταβιβάστηκε από το τραστ ζάχαρης και τους μεγαλογαιοκτήμονες στην επαναστατική κυβέρνηση, η οποία μοίρασε τίτλους γης σε 100.000 οικογένειες φτωχών χωρικών. Οι πρώην ιδιοκτήτες των τεράστιων φυτειών πέρασαν στην αντεπανάσταση.⁹⁵

Ήδη με την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Φ. Κάστρο τον Φλεβάρη του 1959 περιορίστηκαν οι περιττές κρατικές δαπάνες, καταργήθηκαν τα πολυτελή κρατικά αυτοκίνητα και μια σειρά άλλα προνόμια, διακόπηκαν οι προνομιακοί δεσμοί του προηγούμενου κρατικού μηχανισμού με το ξένο και εγχώριο κεφάλαιο και ευνοήθηκε η εργατική τάξη και οι φτωχοί αγρότες.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του νέου κράτους σύμφωνα με την ηγεσία της κουβανικής επανάστασης είναι αυτά του επαναστατικού κράτους που σύμφωνα με τη μαρξιστική λενινιστική θέση είναι ο γενικός εξοπλισμός του λαού, η αιρετότητα, η ανακλητότητα, η εναλλαγή, ο έλεγχος και η αμοιβή με συνηθισμένο εργατικό μισθό όλων των αντιπροσώπων του λαού και των υπεύθυνων του κρατικού μηχανισμού.

Πρέπει να υπογραμμιστεί όμως ότι στην Κούβα – σε αντίθεση με τα Σοβιέτ της Σοβιετικής Ένωσης- το επαναστατικό κράτος δεν δημιούργησε άμεσα αντιπροσωπευτικά όργανα εξουσίας που θα βασίζονταν στις αρχές της αιρετότητας και της ανακλητότητας των αντιπροσώπων. Αυτά δημιουργήθηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1970. Παρά την απουσία αιρετών οργάνων, η κυβέρνηση δεν δρούσε αυθαίρετα. Αντίθετα, αξιοποιούσε διάφορους τρόπους προσέλευσης του λαού στις κρατικές υποθέσεις. Είναι πασίγνωστες οι γιγάντιες λαϊκές συνελεύσεις στην Αβάνα αλλά και στις συνοικίες και στους τόπους εργασίας, οι συχνές δημόσιες συζητήσεις πριν ψηφιστούν σημαντικοί νόμοι

⁹⁵ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 111 - 119

καθώς και οι απολογισμοί και οι αυτοκριτικές τοποθετήσεις της κυβέρνησης και της κρατικής διοίκησης γενικότερα μπροστά στο λαό.⁹⁶

Η μακρόχρονη αυτή απουσία εξηγείται καταρχήν από τους κινδύνους της εξωτερικής ιμπεριαλιστικής επέμβασης που αντιμετώπιζε η Κούβα από τις ΗΠΑ καθώς και του συνεχούς οικονομικού και ιδεολογικού πολέμου που δεχόταν από αυτές.

4.3. Ο αντεπαναστατικός ρόλος των ΗΠΑ

Η συστηματική αντεπαναστατική δράση των ΗΠΑ ξεκίνησε με την ανατίναξη του πλοίου La Coubre στο λιμάνι της Αβάνας με 81 νεκρούς που καθοδηγήθηκε από τη CIA, ενώ καθημερινά ανακαλύπτονταν σπείρες καθοδηγούμενες από τη CIA που οργάνωναν δολιοφθορές και απόπειρες δολοφονίας ηγετών της επανάστασης και κυρίως του Φιντέλ Κάστρο.⁹⁷

Ακολούθησε οργανωμένο σχέδιο οικονομικού αποκλεισμού με πρώτη πράξη την περικοπή της ποσόστωσης της κουβανικής ζάχαρης. Η ποσόστωση εγγυόταν ότι ένα μέρος της ζάχαρης που καταναλωνόταν στις ΗΠΑ, θα αγοραζόταν κάθε χρόνο από την Κούβα ενώ αντίστοιχα η Κούβα ως αντάλλαγμα έπρεπε να αγοράζει προϊόντα σχεδόν αποκλειστικά από τις ΗΠΑ. Η ποσόστωση υπέτασσε όλη την κουβανική γεωργία στις μεγάλες εταιρείες καθαρισμού ζάχαρης. Η Κούβα απάντησε στην περικοπή αυτή με την εθνικοποίηση όλων των περιουσιών αμερικανικής ιδιοκτησίας στη χώρα, των μεγάλων αμερικανικών εταιρειών, 382 μεγάλων κουβανικών εταιρειών, των

⁹⁶ Δ. Καλτσώνης, «Η επανάσταση στην Κούβα: Παρελθόν και μέλλον», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1028-2013-07-25-21-58-12>

⁹⁷ Δ. Καλτσώνης, «Η επανάσταση στην Κούβα: Παρελθόν και μέλλον», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1028-2013-07-25-21-58-12>

τραπεζών και την μεταβίβαση της ιδιοκτησίας των σπιτιών σε εκείνους που τα νοίκιαζαν.⁹⁸

Τον Αύγουστο του 1960 ο Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών εξέδωσε τη Διακήρυξη του Σαν Χοσέ, που καταδικάζε την επαναστατική πορεία της Κούβας. Ως απάντηση, στις 2 του Σεπτεμβρίου, ένα εκατομμύριο κουβανοί, σχηματίζοντας την Γενική Εθνική Συνέλευση του λαού της Κούβας, καταδίκασε τη Διακήρυξη του Σαν Χοσέ και ψήφισε την Πρώτη Διακήρυξη της Αβάνας η οποία συνόψιζε τις θέσεις της κουβανικής επανάστασης.⁹⁹

Στις 17 Απριλίου 1961, τρεις μήνες μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, ο Κένεντι διέταξε την εισβολή μισθοφόρων στην Κούβα με την άμεση βοήθεια στρατιωτικών των ΗΠΑ, με σκοπό τη βίαιη ανατροπή της επαναστατικής κυβέρνησης. Η προσπάθεια απέτυχε παταγωδώς.¹⁰⁰ Αποκορύφωμα των αντεπαναστατικών ενεργειών η εισβολή στον Κόλπο των Χοίρων το 1962, η οποία αποκρούστηκε αποτελεσματικά από τον κουβανικό λαό. Τότε ήταν και η πρώτη φορά που ο Φιντέλ Κάστρο ανακοίνωσε σε ομιλία του ότι η επανάσταση ήταν σοσιαλιστική.¹⁰¹

Μετά τη μάχη στην Πλάγια Χιρόν, η αμερικανική κυβέρνηση επέβαλλε εμπάργκο σε όλα τα αμερικανικά προϊόντα που στέλνονταν στην Κούβα. Η Κούβα απάντησε με την Δεύτερη Διακήρυξη της Αβάνας στις 4 Φλεβάρη του 1962, όταν η Γενική Εθνοσυνέλευση 1.000.000 κουβανών διακήρυξε την υποστήριξη της Κούβας στην επαναστατική πάλη για τη λαϊκή εξουσία σε όλους του καταπιεσμένους λαούς της Λατινικής Αμερικής.¹⁰²

Οι ΗΠΑ τότε συγκέντρωσαν τεράστια ναυτική δύναμη στον Ατλαντικό για εκφοβισμό επιβάλλοντας στην Κούβα ναυτικό αποκλεισμό. Κάτω υπό την

⁹⁸ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 130 - 131

⁹⁹ *Η Πρώτη και η Δεύτερη Διακήρυξη της Αβάνας, Τα μανιφέστα του επαναστατικού αγώνα στην αμερικανική ήπειρο που υιοθέτησε ο λαός της Κούβας*, Αθήνα, εκδ. Διεθνές Βήμα, 2008, σελ. 17 – 20 και 33 - 46

¹⁰⁰ Δ. Καλτσώνης, «Η εξωτερική πολιτική του Κένεντι», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1402-2013-11-22-16-08-20>

¹⁰¹ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 134 - 147

¹⁰² *Η Πρώτη και η Δεύτερη Διακήρυξη της Αβάνας, Τα μανιφέστα του επαναστατικού αγώνα στην αμερικανική ήπειρο που υιοθέτησε ο λαός της Κούβας*, Αθήνα εκδ. Διεθνές Βήμα, 2008, σελ. 51 – 119 και Fidel Castro, *Las declaraciones de la Habana*, edic. Akal, 2012, p. 109 - 157

απειλή επίθεσης, η Κούβα ζήτησε βοήθεια από την Σοβιετική Ένωση με την αποστολή πυρηνικών πυραύλων για εκφοβισμό. Η λεγόμενη κρίση των Πυραύλων τερματίστηκε με τη συμφωνία Χρουστσόφ και Κένεντυ, οι μεν να αποσύρουν τα όπλα από το νησί και οι δε να μην εισβάλλουν ποτέ σε αυτό.¹⁰³

Ουσιαστικά όμως ποτέ δεν έπαψαν οι ΗΠΑ να αποβλέπουν στη με κάθε τρόπο ανατροπή της σοσιαλιστικής εξουσίας στο νησί χρησιμοποιώντας τη γνωστή μέθοδο: στήνουν πληρωμένους πράκτορες στο εσωτερικό του νησιού, οργανώνουν κάθε είδους προβοκάτσιες και μετά εγείρουν το γνωστό πρόβλημα ελευθερίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων που θα τους έδινε το πρόσχημα της επέμβασης. Αποκαλυπτικά είναι τα στοιχεία που έφερε στο φως ο Φελίπε Πέρες Ρόκα, υπουργός Εξωτερικών της Κούβας σε συνέντευξη που έδωσε τον Απρίλη του 2003, με αφορμή τις δίκες «μισθοφόρων» των ΗΠΑ.

Η παρακίνηση της παράνομης μετανάστευσης από την Κούβα υπήρξε δίπλα στον μακροχρόνιο αποκλεισμό και τις ένοπλες επιθέσεις ένα ισχυρό όπλο που χρησιμοποίησαν οι ΗΠΑ και στηρίχτηκε στο «νόμο κουβανικής ρύθμισης» (νόμος 89/1966) των ΗΠΑ, με τον οποίο καθιερώνεται ένα καθεστώς ειδικών προνομίων προς τους κουβανούς πρόσφυγες οι οποίοι αντιμετωπίζονται ως πολιτικοί πρόσφυγες. Ενώ όμως σύμφωνα με την αμοιβαία Συμφωνία Μετανάστευσης που είχε υπογραφεί, οι ΗΠΑ ήταν υποχρεωμένες να παρέχουν τουλάχιστον 20.000 βίζες σε κουβανούς το χρόνο για να μπορούν να μεταναστεύουν νόμιμα, από το 1998 και μετά μείωσαν δραματικά και απότομα την έκδοση των αδειών παραβιάζοντας την συμφωνία και προωθώντας την παράνομη μετανάστευση. Υπήρξε λοιπόν ένα κύμα αεροπειρατειών σε κουβανικά αεροσκάφη το 2003 με στόχο την αποσταθεροποίηση αξιοποιώντας την παράνομη μετανάστευση.¹⁰⁴

Σημαντικό ρόλο επίσης στην αντεπαναστατική δράση σύμφωνα με τον Ρόκε, παίζει το Γραφείο Αμερικανικών Συμφερόντων στην Αβάνα το οποίο χρηματοδοτεί αντεπαναστατικές εκστρατείες στο νησί, είτε με την στρατιωτική

¹⁰³ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 148 - 155

¹⁰⁴ Φελίπε Πέρες Ρόκε, *Η κυριαρχία μας είναι αδιαπραγμάτευτη, Η συνέντευξη Τύπου του υπουργού Εξωτερικών της Δημοκρατίας της Κούβας, για τους μισθοφόρους της αυτοκρατορίας των ΗΠΑ που δικάστηκαν στις 3, 4, 5 και 7 Απρίλη του 2003*, Αθήνα, εκδ. Ριζοσπάστης – Σύγχρονη Εποχή, 2003, σελ. 3 – 4 και 30 - 33

εκπαίδευση και εξοπλισμό τρομοκρατικών ομάδων με σκοπό την ένοπλη δράση, είτε με τη διάδοση συκοφαντιών από τους αντεπαναστατικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς και έντυπα.

Κάτω λοιπόν από αυτό το κλίμα έντονης αντεπαναστατικής και προβοκατόρικης δράσης έγιναν το 2003 συλλήψεις και διεξήχθησαν δίκες εναντίον μισθοφόρων των ΗΠΑ, οι οποίοι παραδέχτηκαν, όπως αποδεικνύεται και από τις μαγνητοφωνημένες καταθέσεις τους, ότι οργανώνονταν από το Γραφείο Αμερικανικών Συμφερόντων και χρηματοδοτούνταν από την κυβέρνηση των ΗΠΑ.¹⁰⁵

Άλλες μέθοδοι που χρησιμοποίησαν οι ΗΠΑ στα πλαίσια της αντεπαναστατικής τους δράσης ήταν η καταστροφή των φυτειών ζαχαροκάλαμου με τη ρίψη εμπρηστικών ουσιών από αεροπλάνα, οι δολοφονίες σε όλη τη χώρα, οι επιθέσεις σε σκάφη και βιομηχανικά κέντρα, με αποστολή άγνωστων ιών. Χαρακτηριστικά μέσα σε 14 μήνες (από τον Νοέμβρη του 1961 έως τον Ιανουάριο του 1963) σημειώθηκαν συνολικά 5.780 τρομοκρατικές πράξεις με 3.000 θύματα και 2.000 ακρωτηριασμένους. Τα λεπτομερώς επεξεργασμένα σχέδια δολοφονίας του Φιντέλ Κάστρο που ανακαλύφθηκαν ήταν πάνω από 600.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Φελίπε Πέρες Ρόκε, *Η κυριαρχία μας είναι αδιαπραγμάτευτη, Η συνέντευξη Τύπου του υπουργού Εξωτερικών της Δημοκρατίας της Κούβας, για τους μισθοφόρους της αυτοκρατορίας των ΗΠΑ που δικάστηκαν στις 3, 4, 5 και 7 Απρίλη του 2003*, Αθήνα, εκδ. Ριζοσπάστης – Σύγχρονη Εποχή, 2003, σελ. 65,66, 74 -85

¹⁰⁶ . Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 231 - 233

4.4. Τα επιτεύγματα της κουβανικής επανάστασης

Ο οικονομικός αποκλεισμός από τις ΗΠΑ δημιουργούσε τεράστια προβλήματα στην κουβανική οικονομία και την καθημερινότητα των πολιτών. Όμως η σκληρή δουλειά των κουβανών, ο ενθουσιασμός και η αφοσίωση στην επανάσταση αλλά και η σύναψη εμπορικών σχέσεων με τα σοσιαλιστικά κράτη είχαν σαν αποτέλεσμα θεαματικές προόδους σε τομείς όπως η ανεργία, η υγειονομική περίθαλψη, ο αναλφαβητισμός και η παιδεία. Αυτή η μικρή χώρα έκανε πράξη την διεθνιστική αλληλεγγύη προς καταπιεσμένους λαούς της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής με την αποστολή ανταρτών για την ενίσχυση των κινημάτων τους αλλά και γιατρών.

Η εκστρατεία ενάντια στον αναλφαβητισμό, ο οποίος έφτανε στο 23.6% του πληθυσμού, ήταν από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα της επανάστασης. 100.000 νέοι άνθρωποι ανταποκρίθηκαν στην έκκληση του Φ. Κάστρο και διασκορπίστηκαν στις πιο μακρινές άκρες της χώρας για να διδάξουν 707.212 κουβανούς. Δημιουργήθηκαν δέκα χιλιάδες νέες θέσεις διδασκαλίας, εθνικοποιήθηκαν τα ιδιωτικά σχολεία, δημιουργήθηκαν τα σχολεία της υπαίθρου.¹⁰⁷

Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2005 υπήρχαν πάνω από 500.000 φοιτητές και περίπου 100.000 καθηγητές στα κουβανικά πανεπιστήμια τα οποία διαθέτουν 169 ανώτατες πανεπιστημιακές έδρες, 84 πανεπιστημιακές έδρες στη ζαχαροποιία και 18 πανεπιστημιακές έδρες στις φυλακές!¹⁰⁸

Ένα επίσης από τα πιο θεαματικά επιτεύγματα της επανάστασης εντοπίζεται στον τομέα της υγείας, που ήταν δωρεάν για όλους τους πολίτες (άρθρο 49 του Συντάγματος της Κούβας). Το υγειονομικό σύστημα της Κούβας αναγνωρίστηκε από διεθνείς οργανισμούς υγείας ως το καλύτερο στη Λατινική Αμερική και ένα από τα καλύτερα του κόσμου, με χιλιάδες νέους γιατρούς να

¹⁰⁷ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 191 - 201

¹⁰⁸ Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ.369

προσφέρουν τις υπηρεσίες τους δωρεάν σε όλες τις περιοχές του νησιού αλλά και να λαμβάνουν μέρος σε ιατρικές αποστολές στην Αλγερία, στο Β. Βιετνάμ, στο Περού, Γουατεμάλα, Νικαράγουα, Χιλή, Αιθιοπία, Υεμένη, Σομαλία, Λάος, Τανζανία, Γουινέα, Αγκόλα, Κονγκό κτλ.¹⁰⁹ Το υγειονομικό σύστημα της Κούβας καθιερώνοντας τον «οικογενειακό γιατρό», είναι προσανατολισμένο στην πρόληψη.¹¹⁰ Ήδη στην Κούβα το 2005 υπήρχαν 70.000 γιατροί, εκ των οποίων οι 30.000 ήταν σε ιατρικές αποστολές στο εξωτερικό, καθώς και άλλοι 25.000 φοιτητές.¹¹¹

Είναι χαρακτηριστικό ότι η Κούβα είναι η πρώτη χώρα που ανακηρύχθηκε ότι είχε καταπολεμήσει τον αναλφαβητισμό και η συμβολή της στην εξάλειψη του και σε άλλες χώρες, έχει αναγνωριστεί από τον ΟΗΕ. Το ποσοστό βρεφικής θνησιμότητας στην Κούβα είναι το χαμηλότερο στην Αμερική, χαμηλότερο από τις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά και η UNICEF την έχει ανακηρύξει ως τη μόνη χώρα της Λατινικής Αμερικής όπου δεν υπάρχει υποσιτισμός των παιδιών. Ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης της Κούβας την τοποθετεί ψηλότερα από τις περισσότερες χώρες της Λατινικής Αμερικής και στις περιβαλλοντικές επιδόσεις βρίσκεται μεταξύ των πρώτων δέκα εθνών στον κόσμο.¹¹²

Στον τομέα της εργασίας, τα κίνητρα δεν ήταν τόσο υλικά αλλά ηθικά. Με εξασφαλισμένη την υγεία, την παιδεία, την κατοικία, οι Κουβανοί δούλευαν από την αγάπη τους για την επανάσταση για το καλό όλων. Ο Φ. Κάστρο χαρακτηριστικά έλεγε: *«Στο παρελθόν, η εργασία ήταν όργανο εκμετάλλευσης του ανθρώπου. Σήμερα, είναι όργανο για την απολύτρωση του ανθρώπου, για την εξύψωση του ανθρώπου, για την πρόοδο του ανθρώπου.»* (18/8/1962) Επιβραβεύονταν βέβαια υλικά αλλά και ηθικά η επιπλέον εργασία. Όμως δε δόθηκε έμφαση στα συνδικάτα και έτσι αποκόπηκε ο δεσμός μεταξύ εργατών και κυβέρνησης. Άρχισαν να ανοίγουν μικρές επιχειρήσεις και άρχισαν να εντοπίζονται ανησυχητικά σημάδια στην εξέλιξη του χαρακτήρα της κουβανικής

¹⁰⁹ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 202 - 207

¹¹⁰ Μ. Χαρίτου-Φατούρου, «Οι μύθοι για την Κούβα», προσβάσιμο στο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=103545>

¹¹¹ Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 279 - 280

¹¹² «Τα ανθρώπινα δικαιώματα στην “άλλη Κούβα”», του Ιροέλ Σάντσεζ από το CUBADEBATE, προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/604-2012-12-21-18-28-14>

οικονομίας. Τα πράγματα άλλαξαν από το 1970 με την εθνικοποίηση όλων αυτών των επιχειρήσεων και την ενίσχυση των μαζικών οργανώσεων (γυναικών, αγροτών, εργατών, πολιτών, συνδικάτων) στις οποίες ανήκει κάθε Κουβανός.¹¹³

Η Κούβα βέβαια δεν είναι μια κλασική δυτική καταναλωτική κοινωνία, λόγω και του μακροχρόνιου οικονομικού αποκλεισμού. Αναφερόμενος ο Φιντέλ Κάστρο στο θέμα αυτό σε συνέντευξή του επεσήμαινε: *«Η καταναλωτική κοινωνία είναι μια από τις πιο σκοτεινές εφευρέσεις του ανεπτυγμένου καπιταλισμού που βρίσκεται σήμερα στη φάση της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης... Οι καταναλωτικές κοινωνίες σε πέντε ή έξι δεκαετίες θα έχουν εξαντλήσει τα αποδεδειγμένα και πιθανά αποθέματα ορυκτών καυσίμων... Μια τέτοια οικονομική τάξη και αυτά τα καταναλωτικά πρότυπα είναι ασύμβατα με τις περιορισμένες βασικές και μη ανανεώσιμες πηγές του πλανήτη και με τους νόμους που διέπουν τη φύση και τη ζωή. Έρχονται επίσης σε σύγκρουση με τις πιο ουσιώδεις ηθικές αρχές και την κουλτούρα που δημιούργησε ο άνθρωπος. Δεν μειώνω τη σημασία των υλικών αναγκών αλλά η ποιότητα της ζωής βρίσκεται στις γνώσεις, την κουλτούρα, τις αξίες.»*¹¹⁴

Είναι χαρακτηριστικό όμως ότι σήμερα στην Κούβα έχει επιτευχθεί η πλήρης απασχόληση με την ανεργία να βρίσκεται κάτω από το 3% ενώ το 85% των κατοίκων είναι ιδιοκτήτες του σπιτιού τους και το υπόλοιπο 15% πληρώνει ένα συμβολικό ενοίκιο(10% του μισθού τους).¹¹⁵

¹¹³ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 208 - 234

¹¹⁴ . Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 363 - 364

¹¹⁵ Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 528 και 532

4.5. Τα προβλήματα και η προοπτική

Η οικοδόμηση του σοσιαλισμού στην Κούβα γνώρισε επιτυχίες αλλά και αποτυχίες. Οι ανατροπές των σοσιαλιστικών κρατών στην Ευρώπη την περίοδο 1989-1991 άφησαν την Κούβα μόνη, χωρίς πολιτικούς και οικονομικούς εταίρους, ενώ το δυσβάστακτο εμπάργκο των ΗΠΑ είχε ως συνέπεια τη δραματική πτώση του βιοτικού επιπέδου του λαού. Διαφυλάχτηκαν ωστόσο οι σημαντικότερες κατακτήσεις.

Για να επιβιώσει, η Κούβα προσανατολίστηκε στην ελεγχόμενη συνεργασία με το ξένο κεφάλαιο στον τομέα ιδίως του τουρισμού ενώ, αναγκαστικά, η προσπάθεια σταδιακής εκβιομηχάνισης, που είχε ξεκινήσει το 1959 και ανακόπηκε βίαια το 1991, πέρασε μάλλον σε δεύτερη μοίρα. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 τα πράγματα άρχισαν να βελτιώνονται, αργά αλλά σταθερά. Τα δομικά όμως προβλήματα δεν έπαψαν να υπάρχουν εφόσον ο διεθνής περίγυρος δεν μεταβλήθηκε.¹¹⁶

Το 2011 διεξήχθη το 6^ο Συνέδριο του ΚΚ Κούβας το οποίο κατέληξε σε μια σειρά αποφάσεις για την οικονομική πολιτική και τις οποίες υπέβαλλε στην Εθνοσυνέλευση προς συζήτηση. Οι αποφάσεις αυτές ελήφθησαν μέσα στις συνθήκες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης από την οποία έχει πληγεί ο τουρισμός, η βασική δηλαδή πηγή εισοδήματος της Κούβας. Οι τιμές του πετρελαίου και των ειδών εισαγωγής αυξήθηκαν δραματικά ενώ η τιμή του βασικού εξαγωγίμου αγαθού της, του νικελίου, έχει υποχωρήσει στο 1/3 της τιμής του 2008. Η αγροτική παραγωγή παραμένει προβληματική λόγω της παρατεταμένης ξηρασίας ενώ οι καταστροφές από τους τρεις τυφώνες που σάρωσαν τα τελευταία χρόνια το νησί δεν έχουν ακόμη ξεπεραστεί.

Οι βασικοί οικονομικοί στόχοι που τέθηκαν στο Συνέδριο είναι η άνοδος της αγροτικής παραγωγής μέσω της παραχώρησης ακαλλιέργητων εκτάσεων και με

¹¹⁶ Δ. Καλτσώνης, «Η επανάσταση στην Κούβα: Παρελθόν και μέλλον», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1028-2013-07-25-21-58-12>

στόχο την επίτευξη της διατροφικής επάρκειας του νησιού αλλά και η αύξηση της παραγωγικότητας του δημόσιου τομέα. Παράλληλα, στον τομέα των υπηρεσιών (εστιατόρια, ταξί κλπ) έχει επιτραπεί η ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα ή και η συνένωση των ατομικών παραγωγών σε συνεταιρισμούς, με στόχο τον οικονομικό και κοινωνικό έλεγχο αυτών των δραστηριοτήτων που ούτως ή άλλως υπήρχαν είτε νόμιμα είτε παράνομα, μέτρο που είχε εφαρμοστεί και στη Σοβιετική Ένωση ένα πρώτο διάστημα από τον Λένιν (ΝΕΠ).¹¹⁷

Τα μέτρα και οι παραχωρήσεις αυτές είναι μονόδρομος αλλά παράλληλα κρύβουν τεράστιους κινδύνους για την κουβανέζικη επανάσταση, αφού η μερική έστω εμπορευματοποίηση των κοινωνικών σχέσεων μπορεί να οδηγήσει σε πλήρη κυριαρχία της καπιταλιστικής οικονομίας. Για να είναι αυτή η υποχώρηση ιστορικά προσωρινή, θα πρέπει να αντιμετωπισθεί ο κίνδυνος της διαφθοράς τμήματος της κοινωνίας από την εισχώρηση της λογικής του κέρδους και της αγοράς. Κρίσιμο στοιχείο θα είναι η ιδεολογικοπολιτική σταθερότητα του ΚΚ Κούβας και η διατήρηση της ενότητάς του με το λαό, ο οποίος θα πρέπει να παραμείνει ενεργός στις εξελίξεις μέσω και των θεσμών άμεσης και έμμεσης δημοκρατίας που θεσπίζει το κουβανικό Σύνταγμα αλλά και ο διεθνής συσχετισμός δυνάμεων.¹¹⁸ Ο ίδιος ο Τσε Γκεβάρα άλλωστε είχε μιλήσει για τους κινδύνους που έκρυβε η απομόνωση του σοσιαλιστικού κράτους από το λαό είτε με την επικράτηση της λογικής της διαχείρισης είτε με τη θέση στόχων, οι οποίοι δεν είναι κατανοητοί στο λαό και δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο πλατιάς συζήτησης.¹¹⁹

Η εικοσάχρονη μάχη κατά του αποκλεισμού και της φτώχειας, σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση, τις φυσικές καταστροφές και τις απογοητεύσεις είχαν κάποια ψυχολογική επίδραση στο λαό. Το 1979, ο Ραούλ Κάστρο μίλησε ειλικρινά γι' αυτό σε ένα συλλαλητήριο. Αν υπήρξε όμως μια ιδιότητα που σημάδεψε τους ηγέτες και το λαό της Κούβας στη διάρκεια όλης της επαναστατικής διαδικασίας, ήταν η ικανότητα να παραδέχονται τα λάθη τους

¹¹⁷ Δ. Καλτσώνης, «Η επανάσταση στην Κούβα: Παρελθόν και μέλλον», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1028-2013-07-25-21-58-12>

¹¹⁸ Δ. Καλτσώνης, «Η επανάσταση στην Κούβα: Παρελθόν και μέλλον», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1028-2013-07-25-21-58-12>

¹¹⁹ Δ. Καλτσώνης, *Ο Τσε για το κράτος και την επανάσταση*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2012, σελ. 143 - 144

και να τα ξεπερνούν. Την αρμονία σχέσεων που δημιούργησαν οι κουβανοί ηγέτες με την συντριπτική πλειοψηφία του λαού, την κατάκτησαν με το να υπερασπίζονται τα συμφέροντά του και να ακούν προσεκτικά τι έχει να πει.¹²⁰

Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε ο Φιντέλ Κάστρο στη σχέση ενός ηγέτη με το λαό του σε μια του ομιλία το 1966 στο κλείσιμο του 12^{ου} συνεδρίου της C.T.C.-R.: «Κανένας δεν μπορεί να θεωρεί τον εαυτό του πολιτικό στέλεχος εάν δεν διαθέτει μια ευαισθησία που του επιτρέπει να καταλάβει βαθιά το λαό και τα προβλήματά του, τις έννοιές του, τις ανησυχίες του, ότι μπορεί να τον απασχολεί... Γι' αυτό το λόγο δεν μπορεί να διαμορφωθεί το πολιτικό στέλεχος μέσα σε ένα πανεπιστήμιο.» Και λίγο παρακάτω συνεχίζει: « Το καθήκον μας ως ηγέτες μιας Επανάστασης, στη διάρκεια της πρώτης της φάσης, συνίσταται στο να αναπτύξουμε το πνεύμα του λαού μας, την αίσθηση της κριτικής, την ικανότητά του για αντικειμενική και ήρεμη ανάλυση... Σ' αυτή την κοινωνία θέλουμε να φτάσουμε. Σε μια κοινωνία με τη μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή των μαζών, την πλήρη συμμετοχή.»¹²¹

Ένα είδος εγγύησης αποτελούν τα λόγια του γραμματέα του ΚΚ Κούβας, Ραούλ Κάστρο, ο οποίος δήλωσε με έμφαση στην τελική του ομιλία στο συνέδριο πως «στόχος μου είναι η υπεράσπιση, η διατήρηση, η συνέχιση τελειοποίησης του σοσιαλισμού και, οπωσδήποτε, ο αποκλεισμός της επιστροφής στον καπιταλισμό».¹²² Ενώ στα πλαίσια της 4^{ης} Διάσκεψης CARICOM – Κούβας (δηλαδή των αρχηγών των κρατών της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής) το 2011 δήλωσε ότι κομβική θα είναι -για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και την συνεχιζόμενη επεκτατική πολιτική

¹²⁰ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 255 - 257

¹²¹ «Η επανάσταση δεν μαθαίνεται από τα εγχειρίδια», *Απόσπασμα από την ομιλία του Φιδέλ Κάστρο στο κλείσιμο του 12^{ου} Συνεδρίου της C.T.C.-R. (Συνομοσπονδία των Κουβανών Εργαζομένων)*, 29 Αυγούστου 1966, όπως παρατίθεται στον τόμο *Fidel Castro, Revolution cubaine, II, (Textes choisis par Louis Constant 1962-1969)*, FM /Petite collection maspero, Francois Maspero, Paris, 1969, προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/699-2013-02-20-19-17-38>

¹²² Δ. Καλτσώνης, «Η επανάσταση στην Κούβα: Παρελθόν και μέλλον», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1028-2013-07-25-21-58-12>

των ΗΠΑ- η συνεργασία, ο αμοιβαίος σεβασμός και η φιλία μεταξύ των χωρών της CARICOM και της Κούβας.¹²³

¹²³ «Συνεργασία και αλληλεγγύη είναι ο μοναδικός μας δρόμος», Αποσπάσματα της ομιλίας του Ραούλ Κάστρο Ρους στην εναρκτήρια Σύνοδο της 4^{ης} Διάσκεψης Caricom-Κούβας, προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/641-2013-01-16-20-04-23>

5. Το νομικό σύστημα της Κούβας

5.1. Το κουβανικό Σύνταγμα

Το 1974 πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες σοσιαλιστικές εκλογές και το 1976 ψηφίστηκε το νέο Σύνταγμα. Το Σύνταγμα του 1976 αποτελεί τέκνο της κουβανικής επαναστατικής διαδικασίας όλων αυτών των ετών. Είναι κατά σειρά το 8^ο Σύνταγμα της Κούβας. Το πρώτο είναι εκείνο του Γκουάιμαρο του 1869 με έντονες τις επιρροές σε αυτό του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης. Το δεύτερο είναι εκείνο του Μπαραγουά του 1878 ενώ το τρίτο είναι το Σύνταγμα του Χιμαγουαγιού του 1895 με αισθητή σε αυτό την πολιτική σκέψη του Χοσέ Μαρτί. Ακολούθησε το Σύνταγμα της Γιάγια το 1896, το Σύνταγμα του 1901 και το δημοκρατικό και προοδευτικό Σύνταγμα του 1940. Με την επικράτηση της επανάστασης το Φεβρουάριο του 1959 ψηφίστηκε από την επαναστατική εξουσία νέο Σύνταγμα, ο αποκαλούμενος «Θεμελιώδης Νόμος», ο οποίος ήταν αναπαράγωγή του Συντάγματος του 1940 και τέλος το σοσιαλιστικό Σύνταγμα του 1976 το οποίο τροποποιήθηκε από τότε τρεις φορές. Με την τελευταία δε τροποποίησή του το 2002, ψηφίστηκε το σοσιαλιστικό σύστημα της Κούβας να είναι αμετάβλητο ύστερα από μια από τις μεγαλύτερες κινητοποιήσεις του κουβανικού λαού με τη συλλογή πάνω από 8.000.000 υπογραφών.¹²⁴

Για την ψήφιση του Συντάγματος του 1976 έγινε δημοψήφισμα με εθελοντική μυστική ψηφοφορία. Σε αυτό συμμετείχε το 98% των δικαιούμενων ψήφου ψηφοφόρων (πολίτες άνω των 16 ετών). Το 97,7% ψήφισαν ναι και το 1% όχι. Η πλήρης αυτή ομοφωνία προήλθε από την πλήρη συμμετοχή των πολιτών στη συζήτηση κάθε άρθρου. Πριν λοιπόν από το δημοψήφισμα πραγματοποιήθηκαν 160.000 συγκεντρώσεις πολιτών και πάνω από 6.000.000

¹²⁴ Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 10 - 33

άνθρωποι συζήτησαν και έκαναν προτάσεις για κάθε άρθρο. Προτάθηκαν 16.000 τροποποιήσεις κι εκατοντάδες από αυτές ενσωματώθηκαν στο κείμενο προς ψήφιση.¹²⁵

«Σήμερα χρειαζόμαστε ένα σοσιαλιστικό Σύνταγμα, που να βρίσκεται σε αντιστοιχία με τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας μας, με την κοινωνική συνείδηση, τις ιδεολογικές πεποιθήσεις και τις επιδιώξεις του λαού μας» είχε πει ο Φιντέλ Κάστρο στην Κεντρική Εισήγηση στο Πρώτο συνέδριο του Κόμματος.¹²⁶

Ο σοσιαλιστικός χαρακτήρας του Συντάγματος, το πολιτικό αλλά και το οικονομικό σύστημα της χώρας ρυθμίζονται στο πρώτο κεφάλαιο του κειμένου. Χαρακτηριστικά το άρθρο 1 ορίζει ότι *« Η Κούβα είναι ένα σοσιαλιστικό Κράτος εργατών, ανεξάρτητο και κυρίαρχο, οργανωμένο από όλους και για το καλό όλων, ως ενιαία και δημοκρατική πολιτεία με σκοπό την απόλαυση της πολιτικής ελευθερίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της προσωπικής και συλλογικής ευημερίας και της ανθρώπινης αλληλεγγύης.»*¹²⁷ Ο ορισμός αυτός ανταποκρινόταν στην διαμορφωμένη πραγματικότητα και στις προσπάθειες της κουβανικής κοινωνίας να ολοκληρώσει την οικοδόμηση του σοσιαλισμού. Θεωρήθηκε δηλαδή ότι η κρατική εξουσία αποτελούσε την εξουσία της συμμαχίας της εργατικής τάξης με την αγροτιά και τα άλλα εργαζόμενα στρώματα του λαού. Στη συμμαχία αυτή η εργατική τάξη είχε τον καθοδηγητικό ρόλο και ο στόχος της κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης ήταν ο σοσιαλισμός.¹²⁸

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, όταν οι λέξεις σοσιαλισμός και κομμουνισμός μπήκαν στο λεξιλόγιο της Επανάστασης, υπήρχαν πολλοί Κουβανοί που δυσκολεύονταν να ταυτιστούν με τις ιδέες αυτές λόγω της ιδεολογικής προπαγάνδας που γινόταν όλα τα προηγούμενα χρόνια εναντίον τους. Οι περισσότεροι αντάρτες που βγήκαν στα βουνά το 1953 δεν ήταν μαρξιστές. Το ότι μοίρασαν τη γη στους ακτήμονες εξασθενίζοντας τη δύναμη

¹²⁵ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 235 - 243

¹²⁶ *Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 31

¹²⁷ *Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 49

¹²⁸ Δ. Καλτσώνης, «Η επανάσταση στην Κούβα: Παρελθόν και μέλλον», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1028-2013-07-25-21-58-12>

των πλουσίων έγινε στο όνομα της δικαιοσύνης και όχι του μαρξισμού. Αλλά το αποτέλεσμα ήταν το ίδιο. Ο Τσε Γκεβάρα χαρακτηριστικά είπε: «Αν κάνουμε αυτό που ονομάζεται μαρξισμός, είναι γιατί το ανακαλύψαμε εδώ»¹²⁹, ενώ ο ίδιος ο Φιντέλ Κάστρο δήλωνε δημόσια ότι η ίδια του η εμπειρία από τον επαναστατικό αγώνα τον οδήγησε στην αποδοχή του μαρξισμού - λενινισμού. Χαρακτηριστικά σημειώνει: «Ήταν ακριβώς η αγάπη για τον άνθρωπο που γέννησε τον μαρξισμό. Ήταν η αγάπη για την ανθρωπότητα, η επιθυμία να καταπολεμηθεί η δυστυχία, η αδικία και όλη η εκμετάλλευση που υπέφερε η εργατική τάξη, που έκαναν το μαρξισμό να ξεπροβάλλει από το νου του Μαρξ». «Ο μαρξιστής πρέπει να είναι ο καλύτερος, ο πιο τέλειος άνθρωπος, αλλά πάνω από κάθε τι άλλο, πρέπει να είναι άνθρωπος...» έλεγε ο Τσε Γκεβάρα.¹³⁰ Η μαρξιστική – λενινιστική θεωρία για το τι είναι η ανθρώπινη κοινωνία από τη μια και η ηθική του Χοσέ Μαρτί από την άλλη ήταν η πυξίδα του Φιντέλ Κάστρο όλα αυτά τα χρόνια, όπως παραδέχτηκε σε συνέντευξη που παραχώρησε στον Ιγνάσιο Ραμόνε, διευθυντή της Le Monde Diplomatique το 2003.¹³¹

Οι περισσότεροι κουβανοί επαναστάτες συμφωνούσαν με τον Κάστρο ότι οι επαναστατικές δυνάμεις πρέπει να είναι ενωμένες. Έτσι οι τρεις επαναστατικές οργανώσεις – το κίνημα της 26 του Ιούλη, το Λαϊκό Σοσιαλιστικό Κόμμα και το Επαναστατικό Διευθυντήριο – αποφάσισαν το 1965 την συγχώνευση τους σε ένα κόμμα το Κομμουνιστικό, του οποίου η εξουσία είναι πολιτική και ιδεολογική. Σε αντίθεση με το κράτος δεν έχει καταναγκαστική εξουσία. «Οργανώνει και προσανατολίζει τις κοινές προσπάθειες προς τους υψηλούς στόχους της οικοδόμησης του σοσιαλισμού και της προέλασης προς την κομμουνιστική κοινωνία», σύμφωνα με το άρθρο 5 του Συντάγματος. Αντίθετα οι Συνελεύσεις Λαϊκής Εξουσίας είναι η διοικητική και κρατική εξουσία που αποφασίζει. Το Πρώτο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος Κούβας, που έγινε το 1975 και στο οποίο συναντήθηκαν 3.000 εκλεγμένοι αντιπρόσωποι, ανέπτυξε τις κατευθυντήριες γραμμές για τα επόμενα πέντε χρόνια.¹³²

¹²⁹ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 244

¹³⁰ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 244

¹³¹ Ιγνάσιο Ραμόνε, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 115 - 116

¹³² Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 246 - 250

Έτσι λοιπόν το άρθρο 3 του Συντάγματος ορίζει ότι: «*Στη Δημοκρατία της Κούβας η εθνική κυριαρχία έγκειται στο λαό, από τον οποίο πηγάζει όλη η εξουσία του Κράτους. Αυτή η εξουσία ασκείται άμεσα ή μέσω των Συνελεύσεων της λαϊκής Εξουσίας και των λοιπών οργάνων του κράτους. Όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να παλέψουν με όλα τα μέσα, συμπεριλαμβανομένου και του ένοπλου αγώνα, όταν δεν υπάρχει άλλη διέξοδος, εναντίον οποιουδήποτε προσπαθήσει να καταρρίψει την πολιτική, κοινωνική και οικονομική τάξη, που θεμελιώνεται στο παρόν Σύνταγμα*». Η τρίτη παράγραφος του ίδιου άρθρου η οποία προστέθηκε με την τροποποίηση του 2002 ορίζει ότι «*Ο σοσιαλισμός και το επαναστατικό πολιτικό και κοινωνικό σύστημα που θεσπίζεται σε αυτό το Σύνταγμα είναι αμετάκλητο και η Κούβα δε θα επιστρέψει ποτέ στον καπιταλισμό*».¹³³ Η τροποποίηση αυτή του 2002 έγινε ύστερα από την υποβολή εγγράφου που είχαν προσυπογράψει το 99,25 % των ατόμων που είχαν δικαίωμα ψήφου (πάνω από 8.000.000 άτομα) στην Εθνοσυνέλευση και την απαίτησή τους να κηρυχθεί «αμετάκλητος» ο χαρακτήρας της Επανάστασης. Η κίνηση αυτή των πολιτών έθεσε ζήτημα συνταγματικής αναθεώρησης κατά την οποία αφαιρούσαν από την Εθνοσυνέλευση το δικαίωμα τροποποίησης του Συντάγματος ως προς μία πλευρά του: εκείνη της ακύρωσης του σοσιαλιστικού χαρακτήρα της Επανάστασης που κατοχυρώνεται σε αυτό. Ήταν στην πραγματικότητα η απάντηση στο Σχέδιο Βαρέλα, μια νομοθετική πρωτοβουλία 11.000 πολιτών για συνταγματική αλλαγή, που υποκινήθηκε και χρηματοδοτήθηκε από το Γραφείο Συμφερόντων των Ηνωμένων Πολιτειών στην Αβάνα και η οποία όμως απορρίφθηκε από την Εθνοσυνέλευση.¹³⁴

Η υπεράσπιση του σοσιαλιστικού συστήματος γίνεται υπόθεση των ίδιων των πολιτών. Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 7, το κουβανικό σοσιαλιστικό κράτος ενσωματώνει τις μαζικές και κοινωνικές οργανώσεις στις εργασίες της οικοδόμησης, σταθεροποίησης και άμυνας της σοσιαλιστικής κοινωνίας. Το άρθρο αυτό αναφέρεται στις λεγόμενες Επιτροπές Υπεράσπισης της Επανάστασης που βρίσκονται σε κάθε γειτονιά και χωριό της χώρας που

¹³³ *Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 49 - 50

¹³⁴ . Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 384 – 392 και 560 - 561

εκπαιδεύονται στρατιωτικά και εξοπλίζονται από το κράτος με σκοπό την υπεράσπιση της επανάστασης. Σε αυτές συμμετέχουν κουβανοί άνω των 14 ετών.¹³⁵

Στο κουβανικό Σύνταγμα επίσης αποτυπώνονται οι βασικές αρχές και στοιχεία του σοσιαλιστικού οικονομικού συστήματος της χώρας. Συγκεκριμένα το άρθρο 14 ορίζει ότι: *«Στη Δημοκρατία της Κούβας επικρατεί το οικονομικό σύστημα που βασίζεται στη σοσιαλιστική ιδιοκτησία όλου του λαού πάνω στα βασικά μέσα παραγωγής και στην καταστολή της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο. Επίσης επικρατεί η αρχή της σοσιαλιστικής κατανομής «από τον καθένα ανάλογα με τις δυνατότητές του, στον καθένα ανάλογα με τη δουλειά του».* Στα αμέσως επόμενα άρθρα ρυθμίζονται οι μορφές ιδιοκτησίας που είναι αποδεκτές στη χώρα.¹³⁶

5.2. Η κατοχύρωση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων στην Κούβα

Σημαντικό κεφάλαιο του κουβανικού Συντάγματος είναι επίσης τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται. Τα βασικότερα είναι τα εξής:

Το δικαίωμα να έχει κάποιος δουλειά, οκτάωρη εργασία, περίοδο ανάπαυσης κι ετήσιες πληρωμένες διακοπές (άρθρα 45 και 46)

¹³⁵ Δ. Καλτσώνης, *Το δίλημμα της μπολιβαριανής δημοκρατίας, Κράτος και Δίκαιο στη Βενεζουέλα του Ούγκο Τσάβες*, Αθήνα, εκδ. Ξιφαράς, 2009, σελ. 192 - 193

¹³⁶ *Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 55 - 56

Το δικαίωμα προστασίας, ασφάλειας και υγιεινών συνθηκών εργασίας στη δουλειά, με τη λήψη μέτρων για την πρόληψη εργατικών ατυχημάτων και επαγγελματικών ασθενειών (άρθρο 49)

Το δικαίωμα προστασίας της υγείας και δωρεάν ιατρικής, νοσοκομειακής και οδοντιατρικής περίθαλψης για όλους (άρθρο 50)

Το δικαίωμα της δωρεάν μόρφωσης για όλους (άρθρα 39, 40, 51)

Το δικαίωμα στη φυσική αγωγή, τον αθλητισμό, την ψυχαγωγία και τον πολιτισμό (άρθρο 52)

Το δικαίωμα περίθαλψης και φροντίδας στη γεροντική ηλικία (άρθρα 47 και 48)

Το δικαίωμα να είναι κανείς ελεύθερος από διακρίσεις λόγω φυλής, χρώματος ή φύλου (άρθρα 41 – 43)

Το δικαίωμα για προσωπική ιδιοκτησία του εισοδήματος και των αποταμιεύσεών του, του σπιτιού και της προσωπικής του περιουσίας (άρθρα 56, 24)

Το δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου, της συγκέντρωσης και της θρησκευτικής πίστης (άρθρα 53, 54, 55, 8)

Επίσης κατοχυρώνονται συνταγματικά τα δικαιώματα του κατηγορούμενου, του κρατούμενου ή του φυλακισμένου. (άρθρα 58, 59, 61)¹³⁷

Ο πιο σημαντικός παράγοντας πάντως για τις διατάξεις του νέου συντάγματος είναι ότι είναι πραγματικές και εφαρμόσιμες. *«Όταν το Σύνταγμά μας διακηρύσσει ότι κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα για υγειονομική περίθαλψη, αυτό δεν είναι τυπική διακήρυξη. Είναι πραγματικότητα, εγγυημένη στην πράξη από ένα δίκτυο νοσοκομείων και γιατρών που προσφέρεται δωρεάν περίθαλψη*

¹³⁷ Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 65 - 75

σε ολόκληρο τον πληθυσμό», είπε ο Μπλας Ρόχα που ηγήθηκε της σύνταξης του συντάγματος.¹³⁸

Είναι γεγονός ότι η Κούβα διαπρέπει στην ικανοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων. Όμως οι περισσότερες ειδήσεις που δημοσιεύονται όταν γίνεται λόγος για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Κούβα αφορούν την ελευθερία του λόγου, ή καλύτερα την απουσία της, αναφερόμενες κυρίως σε καταγγελίες ατόμων που συνδέονται με τα περισσότερα από είκοσι εκατομμύρια δολάρια το χρόνο που οι Ηνωμένες Πολιτείες προορίζουν για μια “αλλαγή καθεστώτος” στο νησί, παρόλο που σε αυτά δίδεται δημόσιο βήμα να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους στο διαδίκτυο και σε άλλα μέσα ενημέρωσης.¹³⁹

5.3. Τα ανώτερα και τοπικά όργανα της λαϊκής εξουσίας

Το 9^ο, 10^ο, 11^ο και 12^ο κεφάλαιο του κουβανικού συντάγματος ρυθμίζουν τις αρμοδιότητες της εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας της χώρας. Ορίζονται οι αρχές οργάνωσης και λειτουργίας των κρατικών οργάνων, των ανώτερων αλλά και των τοπικών οργάνων της λαϊκής εξουσίας.

Το ανώτατο όργανο εξουσίας του κουβανικού κράτους είναι η Εθνική Συνέλευση της Λαϊκής Εξουσίας η οποία είναι το μοναδικό όργανο που έχει συντακτική και νομοθετική αρμοδιότητα σύμφωνα με τα άρθρα 69 και 70 του

¹³⁸ Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987, σελ. 241 - 242

¹³⁹ «Τα ανθρώπινα δικαιώματα στην “άλλη Κούβα”», του Ιροέλ Σάντσεζ από το CUBADEBATE, προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/604-2012-12-21-18-28-14>

κουβανικού Συντάγματος.¹⁴⁰ Η Εθνική Συνέλευση Λαϊκής Εξουσίας αποτελείται από 609 βουλευτές οι οποίοι εκλέγονται με την ελεύθερη, άμεση και μυστική ψήφο των εκλογέων. Επίσης στην Κούβα το κεντρικό όργανο της κρατικής εξουσίας που συγκεντρώνει κάτω από τον έλεγχο του τη νομοθετική αλλά και την εκτελεστική εξουσία είναι εκλεγμένο, συλλογικό και, μάλιστα, πολυμελές, σε αντίθεση με τα άλλα κράτη της Λατινικής Αμερικής όπου είναι ευρύτατα διαδεδομένη η προεδρική μορφή διακυβέρνησης.¹⁴¹

Οι θεμελιώδεις αρχές οργάνωσης των αντιπροσωπευτικών οργάνων της κρατικής εξουσίας είναι εκείνες της μαρξιστικής λενινιστικής αντίληψης για το σοσιαλιστικό κράτος όπως αναπτύχθηκαν ανωτέρω και κατοχυρώνονται στο άρθρο 68 αλλά και σε άλλες διατάξεις του κουβανικού συντάγματος. Έτσι, καθιερώνεται η αρχή της αιρετότητας, του λαϊκού ελέγχου των δραστηριοτήτων των αντιπροσώπων και των κρατικών λειτουργιών, του απολογισμού των λαϊκών αντιπροσώπων στους εκλογείς και η δυνατότητα των τελευταίων να ανακαλούν τους αντιπροσώπους τους. Επιπλέον, το Σύνταγμα κατοχυρώνει την ύπαρξη ενός ιεραρχημένου πλέγματος αντιπροσωπευτικών οργάνων όπου οι αποφάσεις των ανωτέρων είναι υποχρεωτικές για τα κατώτερα.¹⁴²

Εκλογές πραγματοποιούνται κάθε πέντε χρόνια για την Εθνική Συνέλευση Λαϊκής Εξουσίας και για τις Επαρχιακές Συνελεύσεις Λαϊκής Εξουσίας ενώ κάθε δύομισι χρόνια για τις Δημοτικές Συνελεύσεις Λαϊκής Εξουσίας. Ακόμη, τα εκτελεστικά όργανα των Συνελεύσεων Λαϊκής Εξουσίας όλων των επιπέδων εκλέγονται, λογοδοτούν και μπορούν να ανακληθούν κάθε στιγμή. Γενικότερα, τα κρατικά στελέχη επιλέγονται είτε από τα αντιπροσωπευτικά όργανα είτε από τα εκτελεστικά και την ευθύνη σε τελική ανάλυση έχουν οι Συνελεύσεις Λαϊκής Εξουσίας. Βέβαια, ο έλεγχος αυτός ενδέχεται να αποδυναμωθεί ιδίως όταν τα στελέχη αυτά λογοδοτούν έμμεσα

¹⁴⁰ Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 77

¹⁴¹ Δ. Καλτσώνης, «Νομοθετική και εκτελεστική εξουσία στο Σύνταγμα της Κούβας», προσβάσιμο στο http://kratoskaidikaio.blogspot.gr/2010/10/blog-post_04.html, βλ. και Δ. Καλτσώνης, *Το δίλημμα της μπολιβαριανής δημοκρατίας, Κράτος και Δίκαιο στη Βενεζουέλα του Ούγκο Τσάβες*, Αθήνα, εκδ. Ξιφαράς, 2009

¹⁴² Δ. Καλτσώνης, «Νομοθετική και εκτελεστική εξουσία στο Σύνταγμα της Κούβας», προσβάσιμο στο http://kratoskaidikaio.blogspot.gr/2010/10/blog-post_04.html

στα αντιπροσωπευτικά όργανα, λογοδοτούν δηλαδή στα εκτελεστικά τα οποία με τη σειρά τους ελέγχονται από τα αντιπροσωπευτικά σώματα.¹⁴³

Μια άλλη σημαντική σοσιαλιστική αρχή, εκείνη της αμοιβής των λαϊκών αντιπροσώπων και των κρατικών στελεχών με συνηθισμένο εργατικό μισθό, κατοχυρώνεται στο άρθρο 82 του συντάγματος το οποίο ορίζει ότι: «*Η κατάσταση του βουλευτή δε συνεπάγεται προσωπικά προνόμια ούτε οικονομικά οφέλη. Κατά τη διάρκεια άσκησης των καθηκόντων τους, οι βουλευτές λαμβάνουν την ίδια αμοιβή ή τον ίδιο μισθό από το κέντρο εργασίας τους και διατηρούν το σύνδεσμο με αυτό, από όλες τις απόψεις.*»¹⁴⁴

Η εφαρμογή της αρχής αυτής στην Κούβα έγινε με τον πιο κοντινό στην λενινιστική σκέψη τρόπο σε σχέση και με το αντίστοιχο σοβιετικό Σύνταγμα. Έτσι λοιπόν στην περίπτωση της Σοβιετικής Ένωσης τα κρατικά στελέχη κατέληξαν να αμείβονται με μισθούς πολλαπλάσιους του συνηθισμένου εργατικού μισθού και αποσπώνταν από την εργασία τους. Αντίθετα στην Κούβα η ψαλίδα των μισθών ανάμεσα στα κρατικά στελέχη και στο βασικό εργατικό μισθό, δεν ξεπέρασε το 1:4, γεγονός που ενέπνευσε την εμπιστοσύνη του κουβανικού λαού στους ιθύνοντες ακόμη και στις πιο δύσκολες στιγμές μετά την ανατροπή των ευρωπαϊκών σοσιαλιστικών κρατών και τον πλήρη, θανάσιμο οικονομικό αποκλεισμό σε βάρος της Κούβας.¹⁴⁵

Έτσι λοιπόν, ως προς τη νομοθετική της αρμοδιότητα, η Εθνική Συνέλευση της Λαϊκής Εξουσίας είναι αρμόδια να ψηφίζει μεταρρυθμίσεις του Συντάγματος, να ψηφίζει, τροποποιεί ή καταργεί νόμους, να ανακαλεί νομοθετικά διατάγματα του Συμβουλίου του Κράτους, να αποφασίζει σχετικά με τη συνταγματικότητα νόμων, διαταγμάτων κλπ (άρθρο 75 του

¹⁴³ Δ. Καλτσώνης, «Νομοθετική και εκτελεστική εξουσία στο Σύνταγμα της Κούβας», προσβάσιμο στο http://kratoskaidikaio.blogspot.gr/2010/10/blog-post_04.html

¹⁴⁴ Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 77

¹⁴⁵ Δ. Καλτσώνης, «Νομοθετική και εκτελεστική εξουσία στο Σύνταγμα της Κούβας», προσβάσιμο στο http://kratoskaidikaio.blogspot.gr/2010/10/blog-post_04.html. Ο ίδιος ο Φιντέλ Κάστρο είχε δηλώσει σε συνέντευξή του ότι: «*Δεν έχω τίποτα στην ιδιοκτησία μου. Δε μου λείπει τίποτα υλικό. Έχω όσα χρειάζομαι. Και δε χρειάζομαι πολλά... Ο μισθός μου είναι τριάντα δολάρια το μήνα... Μπορώ να πω ότι εφαρμόστηκε μια συνταγή: από τον καθένα ανάλογα με την ικανότητά του, στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του. Λοιπόν οι προσωπικές μου ανάγκες είναι πραγματικά πολύ λίγες και ποτέ δεν έγινε αύξηση του μισθού μου. Θα έχω τη δόξα να πεθάνω χωρίς φράγκο.*» (Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 555 – 557)

Συντάγματος). Επίσης συζητά και εγκρίνει το πανεθνικό πλάνο κοινωνικο - οικονομικής ανάπτυξης, τις θεμελιώδεις αρχές του συστήματος σχεδιασμού και διεύθυνσης της οικονομίας, τον προϋπολογισμό του κράτους, το χρηματοπιστωτικό σύστημα, αποφασίζει δηλαδή για τις βασικές οικονομικές λειτουργίες, αποφασίζει για τα πιο γενικά και σημαντικά θέματα όπως η κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολέμου και η αποδοχή συμφωνιών ειρήνης.

Σύμφωνα δε με το άρθρο 88 η νομοθετική πρωτοβουλία είναι αρμοδιότητα των βουλευτών της Εθνοσυνέλευσης, του Συμβουλίου του κράτους, των Επιτροπών της Εθνοσυνέλευσης, του Ανώτατου Λαϊκού Δικαστηρίου, της Εθνικής επιτροπής της Κεντρικής ένωσης εργατών Κούβας, της Γενικής Εισαγγελίας της Δημοκρατίας και των πολιτών (όταν συγκεντρωθούν πάνω από 10.000).¹⁴⁶

Την περίοδο ανάμεσα στις συνόδους της Εθνικής Συνέλευσης της Λαϊκής Εξουσίας λειτουργεί το Κρατικό Συμβούλιο του οποίου ο πρόεδρος, ο αντιπρόεδρος, ο γραμματέας και τα λοιπά μέλη εκλέγονται και ανακαλούνται από αυτήν. Ο πρόεδρος του Κρατικού Συμβουλίου είναι παράλληλα πρόεδρος του υπουργικού συμβουλίου, δηλαδή πρωθυπουργός. Το Κρατικό Συμβούλιο διαθέτει σημαντικές νομοθετικές και εκτελεστικές εξουσίες και αποτελείται από 31 μέλη τα οποία εκλέγονται με μυστική ψηφοφορία από την Εθνική Συνέλευση. Το κρατικό συμβούλιο ελέγχει την κυβέρνηση για τους χειρισμούς της στα οικονομικά θέματα, λαμβάνει τις σημαντικές αλλά τρέχουσες αποφάσεις.¹⁴⁷

«Το Υπουργικό Συμβούλιο είναι το ανώτερο εκτελεστικό και διοικητικό όργανο και αποτελεί τη Κυβέρνηση της Δημοκρατίας» σύμφωνα με το άρθρο 95 του Συντάγματος. Ο πρόεδρος του Κρατικού Συμβουλίου και της κυβέρνησης είναι το ίδιο πρόσωπο. Η κυβέρνηση είναι υποχρεωμένη σύμφωνα με το Σύνταγμα (άρθρο 99) να λογοδοτεί στην Εθνοσυνέλευση και

¹⁴⁶ *Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 78 και 83

¹⁴⁷ Δ. Καλτσώνης, «Νομοθετική και εκτελεστική εξουσία στο Σύνταγμα της Κούβας», προσβάσιμο στο http://kratoskaidikaio.blogspot.gr/2010/10/blog-post_04.html

να ελέγχεται από αυτή ενώ οι εξουσίες παρέμβασής της προς τα κατώτερα αντιπροσωπευτικά σώματα είναι περιορισμένη και ελεγχόμενη.

Επίσης υπάρχουν τα τοπικά όργανα της λαϊκής εξουσίας που συστήνονται στις πολιτικο – διοικητικές διαιρέσεις της εθνικής επικράτειας. Τα ανώτερα είναι οι Συνελεύσεις (Επαρχιακές και Δημοτικές) της Λαϊκής Εξουσίας και τα αντίστοιχα Λαϊκά Συμβούλια.

Επίσης το σύνταγμα σε ξεχωριστό κεφάλαιο αναφέρεται στην δικαστική εξουσία η οποία σύμφωνα με το άρθρο 120 *«πηγάζει από το λαό και ασκείται στο όνομά του από το Ανώτατο Λαϊκό Δικαστήριο και τα λοιπά Δικαστήρια που ο νόμος ιδρύει»* και είναι λειτουργικά ανεξάρτητη. (άρθρα 121 και 122). Οι αποφάσεις τους είναι δεσμευτικές για όλους, αποτελούνται από επαγγελματίες και λαϊκούς δικαστές και λογοδοτούν για την λειτουργία τους.¹⁴⁸

Τα άρθρα 127 έως 130 του Συντάγματος ρυθμίζουν τις αρμοδιότητες της Γενικής Εισαγγελίας της Δημοκρατίας η οποία είναι όργανο του Κράτους και έχει σαν στόχο τον έλεγχο και τη διατήρηση της νομιμότητας με την επαγρύπνηση για την τήρηση του Συντάγματος και των νόμων. Επίσης στην αρμοδιότητά της είναι η προώθηση και η άσκηση της ποινικής δίωξης εκπροσωπώντας το κράτος. Η Γενική Εισαγγελία υπάγεται στη Εθνική Συνέλευση και το Συμβούλιο του Κράτους ενώ ο Γενικός Εισαγγελέας και οι γενικοί αντεισαγγελείς εκλέγονται και λογοδοτούν στην Εθνική συνέλευση και μπορούν να ανακληθούν από αυτή.

Σύμφωνα επίσης με το άρθρο 83 του συντάγματος: *«Κανένας βουλευτής της Εθνοσυνέλευσης δεν μπορεί να συλληφθεί ούτε να υποστεί ποινική δίωξη χωρίς προηγούμενη άδεια της Συνέλευσης, εκτός από τις περιπτώσεις κατάφωρων¹⁴⁹ εγκλημάτων».*¹⁵⁰

¹⁴⁸ Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 87 - 103

¹⁴⁹ Κατά ορθότερη μετάφραση της λέξης «αυτόφωρων» και όχι «κατάφωρων». Πρόκειται προφανώς για λανθασμένη ερμηνεία του μεταφραστή. Το πρωτότυπο άρθρο έχει ως εξής: *«Artículo 83.: Ningún diputado a la Asamblea Nacional del Poder Popular puede ser detenido ni sometido a proceso penal sin autorización de la Asamblea, o del Consejo de Estado si no está reunida aquella, salvo en caso de*

5.4. Το εκλογικό σύστημα

Το εκλογικό σύστημα της Κούβας βασίζεται στην αρχή της άμεσης σύνδεσης του κράτους και των οργάνων του με το λαό που συντελεί στη διατήρηση της ουσίας του σοσιαλιστικού κράτους. Αυτό επιτυγχάνεται καταρχήν με την άμεση εκλογή από το λαό των βουλευτών της Εθνοσυνέλευσης σύμφωνα με το άρθρο 71 του Συντάγματος.

Δικαίωμα ψήφου έχουν όλοι οι κουβανοί που έχουν συμπληρώσει το 16^ο έτος εκτός από τους πνευματικά ανάκανους και όσους έχουν καταδικαστεί σε στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων συνεπεία εγκλήματος ενώ το δικαίωμα του εκλέγεσθαι έχουν όσοι έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος.¹⁵¹

Ως προς τον τρόπο ανάδειξης των υποψηφίων παρατηρείται διαφορά με τα άλλα σοσιαλιστικά κράτη όπου οι υποψήφιοι προτείνονταν από το κομμουνιστικό κόμμα. Στην Κούβα αντίθετα, βάση των θεσμών της σοσιαλιστικής δημοκρατίας είναι οι συνελεύσεις της γειτονιάς (ανά κάθε οικοδομικό τετράγωνο περίπου) ή του χωριού οι οποίες ονομάζονται Συνελεύσεις Λαϊκής Εξουσίας. Οι υποψήφιοι για τις Δημοτικές Συνελεύσεις Λαϊκής Εξουσίας υποδεικνύονται κατά τη συζήτηση στις συνελεύσεις των κατοίκων της γειτονιάς. Οι Συνελεύσεις Λαϊκής Εξουσίας αντιστοιχούν σε περίπου 500 - 1000 κατοίκους της ίδιας γειτονιάς. Κάθε τέτοια συνέλευση βάσης, που αποτελεί τον πυρήνα του πολιτικού και του εκλογικού συστήματος στην Κούβα, εκλέγει έναν αντιπρόσωπο για τη Δημοτική Συνέλευση Λαϊκής εξουσίας. Κανένας δεν σηκώνεται για να αναγγείλλει ότι είναι υποψήφιος για κάποιο αξίωμα ούτε γίνεται προεκλογική εκστρατεία. Οι ψηφοφόροι προτείνουν εκείνους που νομίζουν ότι μπορούν να τους αντιπροσωπεύσουν με τον καλύτερο τρόπο.

delito flagrante.». Βλ. «Constitucion de la Republica de Cuba», προσβάσιμο στο <http://www.cuba.cu/gobierno/cuba.htm>

¹⁵⁰ Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 103 – 104 και 82

¹⁵¹ Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 77 και 105

Μετά την ανάδειξη των υποψηφίων από τη Συνέλευση Λαϊκής Εξουσίας ακολουθεί η μυστική και μη υποχρεωτική ψηφοφορία για την ανάδειξη του ενός αντιπροσώπου της γειτονιάς στη Δημοτική Συνέλευση της Λαϊκής Εξουσίας. Οι αντιπρόσωποι αυτοί ανακαλούνται αν το ζητήσει έγγραφα το 20% των εκλογέων της περιοχής. Η Δημοτική Συνέλευση της Λαϊκής Εξουσίας υποδεικνύει τους υποψήφιους για τις Επαρχιακές Συνελεύσεις Λαϊκής Εξουσίας ενώ οι υποψήφιοι για την Εθνική Συνέλευση Λαϊκής Εξουσίας υποδεικνύονται από τις Δημοτικές Συνελεύσεις.

Το ΚΚ Κούβας σε κανένα επίπεδο δεν υποδεικνύει υποψήφιους. Παρόλα αυτά, η μεγάλη πλειοψηφία των αντιπροσώπων σε όλα τα όργανα αποτελείται από μέλη του.¹⁵²

¹⁵² Δ. Καλτσώνης, «Νομοθετική και εκτελεστική εξουσία στο Σύνταγμα της Κούβας», προσβάσιμο στο http://kratoskaidikaio.blogspot.gr/2010/10/blog-post_04.html

6. Το ποινικό δίκαιο της Κούβας

6.1. Ιστορική αναδρομή

6.1.1. Ποινικό δίκαιο και εγκληματικότητα στην κουβανική κοινωνία κατά την περίοδο 1948-1958

Η δεκαετία πριν από τη νικηφόρα έκβαση της Επανάστασης, δηλαδή τα έτη 1948 – 1958, χαρακτηρίστηκε από μια έντονη εγκληματική δραστηριότητα στην Κούβα με έξαρση των λεγόμενων βίαιων εγκλημάτων. Τα περιστατικά αυτά, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της αστυνομίας, αποτελούσαν το 30% των συνολικά διαπραχθέντων και καταγεγραμμένων εγκλημάτων, δηλαδή ένα από τα υψηλότερα ποσοστά που σημειώθηκαν την εποχή αυτή στη Λατινική Αμερική. Αυτή η έξαρση συνδέεται άμεσα με την άνοδο της τότε αναδυόμενης βιομηχανίας του τουρισμού, η οποία έφερε στο νησί γύρω στους 500.000 κυρίως Βορειοαμερικανούς τουρίστες. Ένα μέρος των τουριστών αυτών συνδεόταν στενά με τον τζόγο, τα ναρκωτικά και την πορνεία που ελέγχονταν από την αμερικανική μαφία. Έτσι δεδομένου ότι σε μια χώρα μόλις 6.000.000 κατοίκων υπήρχαν περίπου 100.000 πόρνες και διαπράττονταν γύρω στα 10.000 εγκλήματα που σχετίζονταν με τον απαγορευμένο τζόγο, είναι λογικό μεγάλο μέρος της κατάστασης αυτής να σχετίζεται με παράνομες ή ημιπαράνομες δραστηριότητες.¹⁵³

Τα λεγόμενα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας έφταναν στο 15% των συνολικά διαπραχθέντων εγκλημάτων και το ποσοστό των οικονομικών εγκλημάτων ήταν αμελητέο, παρόλο που η τότε ισχύουσα ποινική νομοθεσία περιελάμβανε πολλά εγκλήματα αυτού του είδους.

¹⁵³ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

Αυτή η εποχή χαρακτηρίζεται από την ισχυρή επίδραση του ρεύματος του θετικισμού στην Κούβα, το οποίο στην συνέχεια ακολούθησε φθίνουσα πορεία. Το ρεύμα αυτό έκανε τη θριαμβευτική του είσοδο στην Αβάνα με τη δημοσίευση δύο έργων του γνωστού στην Κούβα εγκληματολόγου Don Fernando Ortiz. Το πρώτο αναφέρεται στη γέννηση του δράστη επηρεασμένο από την αντίστοιχη θεωρία του Λομπρόζο και το δεύτερο συνιστά μια θετικιστική μελέτη και ανάλυση του εγκλήματος στην πόλη της Αβάνας.¹⁵⁴

Άλλοι σημαντικοί εγκληματολόγοι της περιόδου αυτής ήταν ο Israel Castellanos, ο Ricardo Oxamendi και ο Evalio Tabio. Ο Israel Castellanos ήταν εκπρόσωπος της ανθρωπολογικής σχολής και στα έργα του προσπάθησε να κατατάξει το έγκλημα με καθαρά φυλετικά και ανθρωπομετρικά κριτήρια. Ο Ricardo Oxamendi ήταν ο ιδρυτής της κοινωνιολογικής εγκληματολογικής σχολής στην Κούβα ενώ ο Evalio Tabio έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στους περιβαλλοντικούς, κοινωνιολογικούς και εκπαιδευτικούς παράγοντες που γενούν το έγκλημα.¹⁵⁵

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι το ρεύμα του θετικισμού στην εγκληματολογία ήταν ισχυρό την περίοδο αυτή στην Κούβα. Επίσης ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στον εντοπισμό των αιτίων που γεννούν το έγκλημα, εγχείρημα όμως που ήταν έντονα διαποτισμένο με ρατσιστικά στοιχεία. Έτσι για παράδειγμα οι μαύροι και οι κινέζοι θεωρούνταν πιο επιρρεπείς στο έγκλημα. Μεγάλη ήταν και η επιρροή της ιατρικής και των φυσικών επιστημών στην εγκληματολογία την περίοδο αυτή.

Η ποινική νομοθεσία της εποχής, η οποία ήταν βασισμένη στον Ισπανικό Ποινικό Κώδικα του 1870, μετατράπηκε σε νόμο το 1936, γνωστό και ως Κώδικα Κοινωνικής Άμυνας. Ο κώδικάς αυτός δεν ήταν ουσιαστικά ένας ποινικός κώδικας ο οποίος θα περιελάμβανε κυρώσεις, αλλά εμπνεόταν - όπως άλλωστε και ο εισηγητής του Diego Vicente Tejera - από την αρχή της κοινωνικής άμυνας κατά του εγκλήματος. Σε αυτόν λοιπόν περιλαμβάνονταν τα

¹⁵⁴ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

¹⁵⁵ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

κριτήρια επικινδυνότητας για τις επιβαλλόμενες κυρώσεις αλλά και τα κατάλληλα μέτρα ασφαλείας για την αντικοινωνική συμπεριφορά του δράστη. Τα κριτήρια – έτσι όπως παρατίθεντο και από τον Φέρρι – τα οποία θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τους δικαστές κατά την επιμέτρηση της ποινής είναι: η πράξη και η προσωπικότητα του φερόμενου ως δράστη.¹⁵⁶

6.1.2. Ποινικό δίκαιο και εγκληματικότητα στην κουβανική κοινωνία κατά την περίοδο 1952 – 1962

Τα πρώτα χρόνια της επαναστατικής περιόδου χαρακτηρίζονταν από μια αύξηση της δίωξης των εγκληματικών δραστηριοτήτων η οποία έφτανε στο πιο υψηλό ιστορικό επίπεδο μέχρι εκείνη τη στιγμή, καθώς συνοδευόταν από την καταγγελία και την καταγραφή χιλιάδων βιαιοπραγιών από το τυραννικό καθεστώς του Μπατίστα αλλά και αξιόποινων ενεργειών στα πλαίσια της αντεπαναστατικής δραστηριότητας που ανέπτυξαν οι συνεργάτες του τυραννικού αυτού καθεστώτος τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης. Η δομή του εγκλήματος δεν σημείωσε κάποια σημαντική διαφορά σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία ενώ το ποσοστό εγκλημάτων κατά της περιουσίας και των οικονομικών εγκλημάτων διατηρούνταν σε χαμηλά επίπεδα. Όμως σημειώθηκε μια εκστρατεία καταστολής των εγκλημάτων που σχετίζονται με τον τζόγο, τα ναρκωτικά και την πορνεία, τα οποία βρισκόνταν σε έξαρση την προηγούμενη περίοδο.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

¹⁵⁷ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

Για την αντιμετώπιση της εγκληματικής δραστηριότητας και την επιβολή κυρώσεων και μέτρων ασφαλείας εφαρμόστηκε ο Κώδικας Κοινωνικής Άμυνας, ο οποίος όμως τροποποιήθηκε σημαντικά. Έτσι λοιπόν με το νόμο 425/7.7.1959 ορίζονταν τα εγκλήματα και οι ποινές αλλά και η αντεγκληματική πολιτική της νέας επαναστατικής κυβέρνησης για την αντιμετώπιση των αντεπαναστατικών ενεργειών. Επίσης, ο νόμος αυτός επέτρεψε την εφαρμογή της θανατικής ποινής, όριζε επακριβώς τις προϋποθέσεις εφαρμογής της και έθετε όλες τις εγγυήσεις για τη δίκαιη εκδίκαση των κατηγορουμένων.

Λίγο πιο πριν (τον Ιανουάριο του 1959) το Συμβούλιο Υπουργών της Επαναστατικής Κυβέρνησης, αξιοποιώντας την νομοθετική δύναμη που του χορηγούσε το Σύνταγμα του 1940 το οποίο ίσχυε εκείνη τη στιγμή, είχε εγκρίνει την εφαρμογή των επαναστατικών ποινικών νόμων του 1896 που ίσχυαν κατά την διάρκεια του πολέμου της ανεξαρτησίας εναντίον της Ισπανίας αλλά και των ποινικών νόμων του στρατού των ανταρτών κατά της δικτατορίας του Μπατίστα. Ο Νόμος αυτός λοιπόν (33/1959) εφαρμοζόταν σε εγκλήματα ανθρωποκτονίας, βιαιοπραγιών, πυρκαγιάς, ζημιών, κλοπών και λεηλασιών.

Η αυξανόμενη πολιτική αντιπαράθεση είχε ως αποτέλεσμα στις 29 Οκτωβρίου 1959 μια συνταγματική μεταρρύθμιση, με την οποία ορίζονταν τα αντεπαναστατικά εγκλήματα ενώ επιτράπη η κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων ατόμων που συμμετείχαν σε αντεπαναστατικές ενέργειες ή διοργάνωναν συνομωσίες κατά της κουβανικής επανάστασης έχοντας εγκαταλείψει τη χώρα. Οι ενέργειες αυτές, όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, συνίσταντο στην οργάνωση σχεδίων δολοφονίας κατά των ηγετών της Επανάστασης και κυρίως του Φιντέλ Κάστρο, σε δολιοφθορές, συνεργασία με την CIA για την στρατιωτική εκπαίδευση και εξοπλισμό τρομοκρατικών ομάδων στο νησί με σκοπό την ένοπλη δράση, διάδοση συκοφαντιών από αντεπαναστατικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς και έντυπα κτλ. Το 1960 τέθηκαν σε ισχύ οι νόμοι 732 και 858/1960 οι οποίοι έκαναν αυστηρότερες τις κυρώσεις που προβλέπονταν για τα εγκλήματα κατάχρησης δημόσιου χρήματος, απάτης και κερδοσκοπίας ενώ μετά την εισβολή στον Κόλπο των Χοίρων τέθηκε σε ισχύ ο νόμος 988/1961 ο οποίος επέκτεινε την αυστηρότητα της ποινικής νομοθεσίας. Έτσι, τη στιγμή που υφίστατο ο κίνδυνος επίθεσης από τις ΗΠΑ και

προωθούνταν παράλληλα αντεπαναστατικές ενέργειες στο εσωτερικό της χώρας, τιμωρούνταν με την ποινή του θανάτου όποιος εισβάλλει ή διεισδύει στο κουβανικό έδαφος ή οργανώνει σχέδια δολοφονιών και πυρκαγιών με αντεπαναστατικούς σκοπούς και κατασχόταν η περιουσία όποιου υπέθαλψε ή συνεργάστηκε με τους άνωθι σαμποτέρ, τρομοκράτες, δολοφόνους και κάθε είδους αντεπαναστατικό στοιχείο, παρέχοντάς τους προμήθειες ή κρυψώνα.¹⁵⁸ Με τους νόμους αυτούς η Επανάσταση προσπάθησε να υπερασπιστεί τον εαυτό της. Σε καμιά περίπτωση όμως δεν τιμωρούνταν ιδέες αλλά πράξεις. Υπήρχε αυστηρός διαχωρισμός ανάμεσα στην ελεύθερη ιδεολογική και πολιτική αντιπαράθεση από τη μια πλευρά και στην καταστολή των αξιόποινων αντικοινωνικών και αντεπαναστατικών πράξεων από την άλλη.

Με το νόμο 992/1961 εμπλουτίστηκαν οι προβλεπόμενες μέχρι τότε κυρώσεις και τα μέτρα ασφαλείας με νέες μεθόδους για την αποκατάσταση του δράστη ενώ με το νόμο 993/1961 δόθηκε η δυνατότητα στο Ανώτατο Συμβούλιο Κοινωνικής Άμυνας (το οποίο υπάγεται στο Υπουργείο Εσωτερικών) να ανακαλεί τις επιβληθείσες κυρώσεις ή να τις μειώνει στο ¼ ενώ παράλληλα τροποποιήθηκαν όσα άρθρα του Κώδικα Κοινωνικής Άμυνας σχετίζονταν με την πορνεία, με τη θέσπιση μέτρων για την αποκατάσταση και επανένταξη ατόμων που εμπλέκονται σε αυτή.

Συμπερασματικά, την περίοδο αυτή το ποινικό δίκαιο χρησιμοποιήθηκε από την Επαναστατική Εξουσία ως μέσο για την αντιμετώπιση των αντεπαναστατικών δραστηριοτήτων.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

¹⁵⁹ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

6.1.3. Ποινικό δίκαιο και εγκληματικότητα στην κουβανική κοινωνία κατά την περίοδο 1963 – 1973

Την επόμενη δεκαετία συνεχίστηκε η εκστρατεία για την αντιμετώπιση της πορνείας, των ναρκωτικών και του τζόγου αλλά και νέων εγκλημάτων που άρχισαν να αυξάνονται όπως η κερδοσκοπία και ο παράνομος πλουτισμός, ως αποτέλεσμα της έλλειψης προμηθειών εκείνης της περιόδου. Τέτοια περιστατικά συνιστούν το 70 – 80% των συνολικά καταγεγραμμένων εγκλημάτων.

Σε αυτή την περίοδο άλλαξε ριζικά η δομή του εγκλήματος καθώς τα εγκλήματα βίας αποτελούσαν το 40% των συνολικών εγκλημάτων ενώ οι ανθρωποκτονίες και οι δολοφονίες περιορίζονταν σε λιγότερες από 10 ανά 100.000 κατοίκους.

Επίσης συντελέστηκε μια ριζοσπαστικοποίηση της επαναστατικής διαδικασίας, κυρίως από το 1966 και μετά. Συγκεκριμένα το 1968, υιοθετήθηκε μια δέσμη μέτρων που οδηγούσε στην εξαφάνιση της μικρής εμπορικής ιδιοκτησίας, με την εθνικοποίησή της. Η μόνη ιδιοκτησία που παρέμεινε ιδιωτική ήταν η μικρή αγροτική ιδιοκτησία. Παράλληλα τα έτη 1969 και 1970 εξαφανίστηκε στην πραγματικότητα κάθε εμπορική δραστηριότητα, καθώς σχεδόν όλα τα καταναλωτικά αγαθά προσφέρονταν από το κράτος. Αυτή η κατάσταση είχε ως συνέπεια την μείωση των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας εκείνα τα χρόνια.

Όσον αφορά την ποινική νομοθεσία, σημαντικός είναι ο νόμος 1098/1963 που έκανε αυστηρότερες τις ποινές στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας τα οποία πλέον πληρούσαν τις προϋποθέσεις των αντεπαναστατικών εγκλημάτων που υπάγονταν στην αρμοδιότητα των επαναστατικών δικαστηρίων. Επίσης σύμφωνα με τον νόμο 1155/1964, εξουσιοδοτήθηκε το Ανώτατο Συμβούλιο Κοινωνικής Άμυνας να κατάσχει την κινητή περιουσία ατόμων, η οποία μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την τέλεση εγκλήματος. Ο νόμος 1249/1973 αναφερόταν στα εγκλήματα της παιδερασίας, της κακοποίησης και βιασμού ανηλίκων, της προσβολής της δημοσίας αιδούς και της μαστροπείας, των

οποίων αυξήθηκαν οι ποινές. Αυξήθηκαν δε και οι ποινές για τα εγκλήματα κατά της δημόσιας περιουσίας και εθνικής οικονομίας.¹⁶⁰

Τη δεκαετία αυτή, η εγκληματολογική επιστήμη, η οποία γνώρισε άνθηση, δέχτηκε ισχυρή επιρροή από τις επιστήμες της ψυχιατρικής και της ψυχολογίας, κυρίως στον τομέα της εγκληματικής συμπεριφοράς των ανηλίκων. Άρχισε μια φάση απογείωσης των εγκληματολογικών ερευνών και εμφάνισης εγκληματολογικών ρευμάτων που έγιναν γνωστά σε εθνικό επίπεδο τις δεκαετίες του 80 και 90. Η πανεπιστημιακή εκπαίδευση από την άλλη ήταν πίσω σε σχέση με την πρακτική των ερευνητικών εγκληματολογικών κέντρων. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του καθηγητή Margarita Viera, αυτή η ανερχόμενη αναβίωση της εγκληματολογίας είχε ως αφετηρία τη συζήτηση των προηγούμενων χρόνων σχετικά με την αποτελεσματικότητα της χρησιμοποίησης της Βορειοαμερικανικής Ψυχιατρικής στην ανάλυση της εγκληματικότητας στην Κούβα. Είχε γίνει λοιπόν μια προσπάθεια να εφαρμοστούν ψυχοθεραπευτικές μέθοδοι για την κοινωνική επανένταξη των νέων δραστών. Όμως σιγά - σιγά άρχισαν να αναπτύσσονται και κριτικές απόψεις πάνω στην χρήση ψυχοπαθολογικών μεθόδων για την ανάλυση του εγκλήματος. Πάντως άρχισε να μειώνεται η απόσταση μεταξύ της νομικής ιατρικής, της ψυχιατρικής και της εγκληματολογίας. Η πανεπιστημιακή διδασκαλία δε ερχόταν σε ρήξη με την θετικιστική εγκληματολογία. Η εγκληματολογία πλέον υπαγόταν στις κοινωνικές επιστήμες παρόλο που διατήρησε ισχυρούς δεσμούς με το Ποινικό Δίκαιο και τις ιατρικές επιστήμες.¹⁶¹

¹⁶⁰ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

¹⁶¹ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

6.1.4. Ποινικό δίκαιο και εγκληματικότητα στην κουβανική κοινωνία κατά την περίοδο 1974 – 1980

Αυτή η περίοδος είναι άμεσα συνδεδεμένη με την αλλαγή της πολιτικής κατεύθυνσης που είχε ακολουθηθεί μέχρι το 1970. Αυτή η αλλαγή ήταν απαραίτητη για την επανόρθωση λαθών που σημειώθηκαν στον τομέα της οικονομίας, με την πλήρη εξαφάνιση του ιδιωτικού τομέα και με εξαίρεση τη μικρή αγροτική ιδιοκτησία (που αποτελούσε σχεδόν το 20% της καλλιεργήσιμης γης) και ένα μέρος των μεταφορών που παρέμεινε σε ιδιωτικά χέρια. Έτσι υιοθετήθηκε ένα οικονομικό μοντέλο παρόμοιο με εκείνο της Σοβιετικής Ένωσης και των άλλων σοσιαλιστικών χωρών.

Σε αυτή την περίοδο, εμφανίστηκαν εγκλήματα υπεξαίρεσης και άλλων οικονομικών εγκλημάτων κατά της κρατικής σοσιαλιστικής περιουσίας. Διατηρήθηκε η τάση μείωσης των εγκλημάτων βίας, τα οποία καταλάμβαναν γύρω στο 30% επί του συνόλου των εγκλημάτων, ενώ τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας αυξήθηκαν.¹⁶²

Στον τομέα της ποινικής νομοθεσίας, εγκρίθηκε και ψηφίστηκε ο Ποινικός Κώδικας (Νόμος 21/1979), ο οποίος αντικατέστησε τον Κώδικα Κοινωνικής Άμυνας που είχε υποστεί πολλές τροποποιήσεις. Ο νέος κώδικας ήταν βαθιά επηρεασμένος από τους αντίστοιχους ποινικούς κώδικες των άλλων σοσιαλιστικών χωρών.

Η καινοτομία που εισήγαγε σε σχέση με τον Κώδικα Κοινωνικής Άμυνας ήταν η αποτύπωση της έννοιας του εγκλήματος σύμφωνα με τη σοσιαλιστική ποινική επιστήμη. Επίσης περιέγραφε τα εγκλήματα με πιο γενικό τρόπο σε αντίθεση με την περιπτώσιολογία του Κώδικα Κοινωνικής Άμυνας. Διευρύνθηκε η ποινική προστασία του κράτους ενώ ορίστηκε παράλληλα ότι σκοπός της επιβολής της ποινής για το έγκλημα που διαπράχθηκε είναι η αναμόρφωση του εγκληματία, η επανένταξή του στην εργασία, η αυστηρή τήρηση των νόμων, ο

¹⁶² Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

σεβασμός των κανόνων που διέπουν την σοσιαλιστική συνύπαρξη αλλά και η αποφυγή της διάπραξης του εγκλήματος τόσο από τον ίδιο το δράστη όσο και από άλλα άτομα. Επίσης, ο νέος Ποινικός Κώδικας περιελάμβανε περισσότερου είδους κυρώσεις ως εναλλακτική λύση στις στερητικές της ελευθερίας ποινές. Ενσωμάτωσε νέα εγκλήματα καθώς και τις διατάξεις που όριζαν τα μέτρα ασφαλείας του Κώδικα Κοινωνικής Άμυνας. Συνοψίζοντας, ο Κώδικας αυτός ενσωμάτωσε την αντεγκληματική πολιτική που ακολουθήθηκε τα προηγούμενα 20 χρόνια και η οποία μπορούσε να συνοψισθεί σε ένα νομικό ποινικό εργαλείο με σκοπό την αντιμετώπιση των προβλημάτων που ήταν αποτέλεσμα της οξείας αντιπαράθεσης που υπήρχε στην κοινωνία.¹⁶³

Αυτή την περίοδο ήταν έντονη η επιρροή της μαρξιστικής – λενινιστικής εγκληματολογίας, η οποία ανθούσε στις ευρωπαϊκές σοσιαλιστικές χώρες με εξαίρεση την σταλινική περίοδο κατά την οποία ήταν στάσιμη. Έτσι μεγάλο μέρος ερευνητών, εγκληματολόγων και κοινωνιολόγων επηρεάστηκαν από την σοσιαλιστική εγκληματολογία και αξιοποίησαν την εμπειρία χωρών που είχαν επεξεργαστεί ιδεολογικά και πρακτικά το ζήτημα. Από την άλλη όμως, η κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική πραγματικότητα της Κούβας διέφερε σημαντικά από εκείνη των άλλων σοσιαλιστικών χωρών και η δογματική μεταφορά και μελέτη της εγκληματολογικής θεωρίας δεν ωφελούσε. Ωστόσο, υπήρχαν και οι φωνές εκείνες, όπως της Margarita Viera, που τόνιζαν την ανάγκη προσαρμογής της θεωρίας αυτής στην κουβανική κοινωνία. Δηλαδή άρχισαν να έχουν δημοτικότητα διάφορες θεωρίες, όπως εκείνη κατά την οποία η τέλεση εγκλημάτων στο σοσιαλιστικό σύστημα οφείλεται στα κατάλοιπα του καπιταλισμού. Επίσης κάποιοι καθηγητές του τμήματος Ψυχολογίας με εμπειρία στην εγκληματολογία και άλλοι ερευνητές ταξίδεψαν στη Σοβιετική Ένωση για να εμβαθύνουν στην σοσιαλιστική εγκληματολογία.¹⁶⁴

¹⁶³ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

¹⁶⁴ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

6.1.5. Ποινικό δίκαιο και εγκληματικότητα στην κουβανική κοινωνία κατά την περίοδο 1981 – 1989

Τα έτη 1981 – 1984 χαρακτηρίστηκαν από την επιβολή αυστηρών ποινών κυρίως για αξιόποινες πράξεις εναντίον της οικονομίας και της περιουσίας, οι οποίες έφταναν στο 65 – 70% των συνολικά καταγεγραμμένων εγκλημάτων. Τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, που βρίσκονταν σε ραγδαία εξέλιξη κυρίως από το 1987 και μετά, αγγίζουν το 80% των καταγεγραμμένων εγκλημάτων και τα 2/3 των γνωστών. Αυτά τα υψηλά ποσοστά των οικονομικών εγκλημάτων και των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας είχαν να κάνουν με τα λειτουργικά προβλήματα του οικονομικού μοντέλου που ακολουθούσε η χώρα μέχρι εκείνη τη στιγμή.

Πάντως το σημαντικότερο στοιχείο αυτής της περιόδου είναι η ανάπτυξη επικοινωνίας με εγκληματολογικές θεωρίες και ρεύματα που ίσχυαν στην Λατινική Αμερική, όπως ήταν η «κριτική» ή η «ριζική» εγκληματολογία, αλλά και με τις τρέχουσες θεωρίες του ποινικού δικαίου της Ισπανίας και της Γερμανίας. Πραγματοποιήθηκαν λοιπόν πολλά διεθνή συνέδρια στα οποία παρευρίσκονταν σημαντικοί εγκληματολόγοι και ποινολόγοι της Λατινικής Αμερικής και της Ευρώπης, ενώ οι συζητήσεις τους δημοσιεύονταν σε εξειδικευμένα περιοδικά. Έτσι άρχισε να αναπτύσσεται μια πιο συνεκτική και ορθολογική άποψη για το έγκλημα, επισημάνθηκε η αναποτελεσματικότητα της δογματικής μεταφοράς της σοσιαλιστικής εγκληματολογίας και τονίστηκε ότι υπάρχουν αντικειμενικοί και υποκειμενικοί παράγοντες που καθιστούν δυνατή την παραγωγή εγκλήματος στην υπό κατασκευή σοσιαλιστική κοινωνία. Επίσης αναζητήθηκαν τα σημεία σύνδεσης μεταξύ της κριτικής και της σοσιαλιστικής εγκληματολογίας. Για πρώτη φορά άρχισε να εμφανίζεται στην Κούβα η θεωρία του ελάχιστου ποινικού δικαίου, του τελικού σκοπού και της δυνατότητας διεξαγωγής μια διαδικασίας αποποινικοποίησης και μεταρρύθμισης του ποινικού δικαίου.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

Η διαδικασία αυτή κορυφώθηκε με την ποινική μεταρρύθμιση του 1987, ως αποτέλεσμα των συζητήσεων της Εθνοσυνέλευσης της Λαϊκής εξουσίας. Οι απόψεις στις οποίες βασίστηκαν οι προτάσεις του υπουργού εσωτερικών και του υπουργού δικαιοσύνης στην Εθνοσυνέλευση ήταν ότι η ποινικοποίηση συμπεριφορών όχι μόνο δεν βοηθούν στην μείωση της εγκληματικότητας αλλά επιπλέον δημιουργεί επιπρόσθετα περίπλοκα προβλήματα με κοινωνικό αντίκτυπο, όπως ήταν η αύξηση του πληθυσμού στις φυλακές, και αποδυναμώνουν την προσπάθεια για την αντιμετώπιση των μεγάλων κοινωνικά επικίνδυνων πράξεων. Σύμφωνα με τους δύο υπουργούς, υπήρχε η λανθασμένη εκτίμηση ότι με τις αυστηρές ποινές, την μακροχρόνια παραμονή στις φυλακές και την καταστολή μπορούσε να αντιμετωπιστεί το έγκλημα.

Έτσι η εγκεκριμένη μεταρρύθμιση εισήγαγε την αποποινικοποίηση ελαφρών εγκλημάτων που σχετίζονταν με την παράβαση εργασιακών καθηκόντων ή διοικητικών εγκλημάτων τα οποία αντιμετωπίζονται πιο αποτελεσματικά με μη ποινικούς τρόπους. Επίσης εισήγαγε νέες ποινές ως υποκατάστατο των στερητικών της ελευθερίας ποινών που δεν ξεπερνούσαν τα τρία έτη, όπως η εργασία σε σωφρονιστικό κατάστημα, με ή χωρίς εγκλεισμό, ενώ επεκτάθηκε η χρήση της ποινής του προστίμου. Διευρύνθηκε η διακριτική ευχέρεια των δικαστηρίων για την επιβολή συμπληρωματικών ποινών σε περιπτώσεις υποτροπής. Εξαλείφθηκαν στο μέτρο του δυνατού οι στερητικές της ελευθερίας ποινές μικρής διάρκειας ενώ περιορίστηκαν τα εγκλήματα των οποίων τιμωρούνταν οι προπαρασκευαστικές πράξεις. Μειώθηκαν τα όρια των ποινών σε περιπτώσεις κατά τις οποίες η ποινή θεωρούνταν υπέρμετρη. Διευρύνθηκε η επιβολή της ποινής της κατάσχεσης και δημιουργήθηκαν νέες διατάξεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς και του παράνομου πλουτισμού.

Σημαντικό επίσης ήταν το υπ' αριθμ. 64/1982 διάταγμα, το οποίο θέσπιζε μια ανεξάρτητη διοικητική διαδικασία, που υπαγόταν στα Υπουργεία Παιδείας και Εσωτερικών, για την αντιμετώπιση αντικοινωνικών και αξιόποινων συμπεριφορών ανηλίκων έως 16 ετών, με την εφαρμογή παιδαγωγικών μεθόδων. Το διάταγμα 80/1984 εισήγαγε νέες διατάξεις για τα πταίσματα και μετέτρεψε κάποια εγκλήματα ήσσονος σημασίας σε διοικητικές παραβάσεις ενώ με το διάταγμα 95/1986 δημιουργήθηκαν οι Επιτροπές Πρόληψης σε εθνικό,

επαρχιακό και δημοτικό επίπεδο για την πρόληψη του εγκλήματος και την άσκηση κοινωνικού ελέγχου.¹⁶⁶

6.1.6. Ποινικό δίκαιο και εγκληματικότητα στην κουβανική κοινωνία κατά την περίοδο 1989 – 1999

Η περίοδος από το 1989 και μετά χαρακτηρίστηκε από την επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης της Κούβας ως αποτέλεσμα του μακροχρόνιου αμερικανικού αποκλεισμού, της πτώσης του σοσιαλιστικού στρατοπέδου και συνεπώς της απώλειας των κυριότερων εμπορικών της συμμάχων, αλλά και των διαρθρωτικών προβλημάτων της οικονομικής της πολιτικής.

Αυτή η οικονομική κατάσταση αντανακλάται και στην δομή του εγκλήματος και την αντεγκληματική πολιτική, κάνοντας επιτακτική τη λήψη νέων μέτρων. Έτσι λοιπόν στα πλαίσια αυτά, οι συγκρούσεις και οι κοινωνικές εντάσεις στην κοινωνία αυξήθηκαν και συνεπώς εκδηλώθηκαν διάφορων μορφών εγκλήματα. Η κρατική εξουσία όμως αντέδρασε έγκαιρα με την αλλαγή της ποινικής νομοθεσίας.

Ένας λοιπόν από τους σημαντικότερους νόμους που ψηφίστηκαν ήταν το 140/1993 με το οποίο αποποινικοποιήθηκε η κατοχή ξένου νομίσματος δίνοντας έτσι την άδεια για την ελεύθερη κυκλοφορία όλων των ξένων νομισμάτων συμπεριλαμβανομένου και του αμερικανικού δολαρίου. Η μεταρρύθμιση αυτή

¹⁶⁶ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

ήταν μια υποχώρηση στην βασική σοσιαλιστική οικονομική κατεύθυνση αλλά ήταν η μόνη επιλογή του κράτους σε αυτή τη δύσκολη ιστορική στιγμή.¹⁶⁷

Επίσης με τον υπ' αριθμ. 150/1994 νόμο εισήχθησαν στον Ποινικό Κώδικα εγκληματικές συμπεριφορές που συνδέονταν με τα ναρκωτικά, καθώς σημειώθηκε σημαντική αύξηση των εγκλημάτων αυτού του είδους μετά το άνοιγμα της κουβανικής κοινωνίας στον τουρισμό και τις ξένες οικονομικές επενδύσεις.

Ο νόμος 175/1997 εισήγαγε νέες διατάξεις για τα νέου τύπου εγκλήματα που εκδηλώνονταν ως αποτέλεσμα της οικονομικής μεταρρύθμισης. Ποινικοποιήθηκαν οι παράνομες εισαγωγές και διαπραγματεύσεις και επιβλήθηκαν αυστηρές ποινές στα εγκλήματα της δωροδοκίας, υπεξαίρεσης και κατάχρησης κατά την άσκηση καθηκόντων. Προκειμένου δε να αντιμετωπιστεί μια πιθανή εκδήλωση σεξουαλικού τουρισμού εισήχθησαν διατάξεις για τη μαστροπεία, το σωματεμπόριο και άλλα εγκλήματα προσβολής της γενετήσιας ελευθερίας όπως η πορνογραφία και η διαφθορά ανηλίκων. Επίσης στα εγκλήματα που η προβλεπόμενη ποινή ήταν αυτή της στέρησης της ελευθερίας έως τρία έτη αυξήθηκε στα πέντε έτη. Επίσης εγκρίθηκε η αμφιλεγόμενη τροποποίηση του άρθρου 8 του Ποινικού κώδικα σύμφωνα με την οποία τα εγκλήματα που το ανώτατο όριο της ποινής δεν υπερβαίνει το ένα έτος στέρησης της ελευθερίας ή το χρηματικό πρόστιμο των 300 πέσος, μπορούν να μην υπάγονται από την αρμόδια αρχή στην αρμοδιότητα του δικαστηρίων αλλά να επιβάλλονται γι' αυτά διοικητικά πρόστιμα όταν κρίνεται από την προσωπικότητα του δράστη και από τις συνέπειες της πράξης ότι αυτή δεν είναι κοινωνικά επικίνδυνη. Αυτή η ρύθμιση έδωσε τη διακριτική ευχέρεια στην αστυνομία να χειριστεί μια σειρά από τέτοιου είδους εγκλήματα, προκαλώντας όμως έντονες επικρίσεις για την παραχώρηση τέτοιων αρμοδιοτήτων στις αστυνομικές αρχές την ώρα που η κοινωνία υπέφερε από τις οδυνηρές συνέπειες της οικονομικής κρίσης και των επακόλουθων μεταρρυθμίσεων.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

¹⁶⁸ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

Ωστόσο, η κατάσταση αυτή συνέχισε να οξύνεται. Ο Φιντέλ Κάστρο σε μια ομιλία του το 1999, έκανε μια εκτενή αναφορά στην κατάσταση τη εγκληματικότητας εκείνη τη στιγμή. Σύμφωνα λοιπόν με τον Φ. Κάστρο παρατηρήθηκε μια αυξημένη τάση εκδήλωσης της πορνείας, ιδίως στα πλαίσια του τουρισμού, και η οποία συνδεόταν με άλλες εγκληματικές δραστηριότητες όπως τα ναρκωτικά, το λαθρεμπόριο, η εκμετάλλευση και διαφθορά ανηλίκων. Η Κούβα χρησιμοποιούνταν ως χώρα διέλευσης για εμπόριο σκληρών ναρκωτικών αλλά παράλληλα προωθούνταν και η εγχώρια κατανάλωση. Ως επακόλουθο εκδηλώθηκαν πράξεις βίας και εκβιασμού, εκκαθάρισης λογαριασμών και παράνομη οπλοχρησία. Η Κούβα επίσης χρησιμοποιούνταν ως χώρα διαμετακόμισης και παράνομης μετανάστευσης προς τρίτες χώρες, κυρίως προς τον Καναδά και τις ΗΠΑ ενώ παράλληλα ενθαρρύνθηκε η παράνομη μετανάστευση κουβανών προς τις ΗΠΑ με ταχύπλοα.

Τα συμβατικά εγκλήματα, όπως η κλοπή, οι πράξεις βίας και οι δολοφονίες προκαλούσαν αισθήματα φόβου στους πολίτες και γι' αυτό έπρεπε να ληφθούν αυστηρότερα μέτρα ασφαλείας. Είχε λοιπόν σύμφωνα με τον Φ. Κάστρο πολύ μεγάλη σημασία για την Επανάσταση η μείωση του εγκλήματος στο ελάχιστο δυνατό. Για το λόγο αυτό λήφθηκαν μια σειρά μέτρων από την Εθνοσυνέλευση το 1999, τα οποία τροποποιούσαν τον ποινικό κώδικα με σκοπό την ενίσχυση της ποινικής δικαιοσύνης. Η μεταρρύθμιση αυτή εισήγαγε την ποινή της διαρκούς φυλάκισης και της στέρησης της ελευθερίας πάνω από 30 έτη σε περίπτωση που συντρέχουν οι προϋποθέσεις για την επιβολή μεγαλύτερης ποινής και σε περιπτώσεις υποτροπής. Επίσης δόθηκε η δυνατότητα διπλασιασμού της ποινής σε περίπτωση που κάποιος κατηγορούμενος διέφυγε από σωφρονιστικό κατάστημα ενώ αυξήθηκε το όριο του επιβαλλόμενου χρηματικού προστίμου. Δημιουργήθηκαν διατάξεις για το σωματεμπόριο και το ξέπλυμα χρήματος ενώ αυξήθηκαν οι κυρώσεις για τα εγκλήματα της ληστείας, της κλοπής, της άσκησης βίας, της πορνείας, της διαφθοράς ανηλίκων και των ναρκωτικών. Προβλέφθηκε η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και η επιβολή αυστηρότερων ποινών για την παράνομη οπλοκατοχή. Αυξήθηκαν οι ποινές για τα εγκλήματα της παιδεραστίας και της κακοποίησης ανηλίκων.

Επίσης με ειδικό ποινικό νόμο (88) ορίζονταν οι αξιόποινες πράξεις ατόμων που συνεργάζονταν με την κυβέρνηση των ΗΠΑ κατ' εφαρμογή του γνωστού νόμου Χέλμς- Μπάρτον, όπως η παροχή πληροφοριών, η διάδοση και αναπαραγωγή αντεππαναστατικού υλικού των ΗΠΑ, η δημιουργία ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σταθμών με στόχο τη διάδοση αυτή, η προώθηση και οργάνωση δράσεων για τη διατάραξη της δημόσιας τάξης, η διατάραξη των συναλλακτικών σχέσεων της Κούβας με άλλες χώρες, η υποκίνηση παράνομων δραστηριοτήτων, η απολαβή οικονομικών μέσων και άλλων υλικών από τις ΗΠΑ με σκοπό την επίτευξη των περιγραφόμενων στο νόμο στόχων.¹⁶⁹

6.1.7. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, τα 40 αυτά χρόνια, το ποινικό δίκαιο χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο για την αντιμετώπιση και καταστολή των καπιταλιστικών καταλοίπων και την υπεράσπιση της οικοδόμησης του σοσιαλισμού στην Κούβα. Σε ένα πρώτο στάδιο έθετε ως στόχο την ουτοπική εξάλειψη του εγκλήματος και σε ένα δεύτερο πιο ώριμο στάδιο την ελαχιστοποίηση του εγκλήματος στο μέτρο του δυνατού. Ήταν ένα ποινικό δίκαιο κοινωνικής προστασίας. Ακολουθήθηκε σε γενικές γραμμές η αντίληψη που επικρατούσε και στα άλλα σοσιαλιστικά κράτη, όπως την είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, και σύμφωνα με την οποία το έγκλημα είναι φαινόμενο ξένο προς την ουσία και τη φύση του σοσιαλισμού ενώ τα βασικότερα αίτια της εγκληματικής συμπεριφοράς στον σοσιαλισμό, ήταν οι επιβιώσεις του παρελθόντος, η αρνητική επιρροή των καπιταλιστικών χωρών και της αστικής προπαγάνδας, οι καθυστερήσεις και τα σφάλματα κατά την οικοδόμηση του σοσιαλισμού που

¹⁶⁹ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

τροφοδοτούν την επιβίωση και αναπαραγωγή της μικροαστικής ατομικιστικής ψυχολογίας σε ορισμένα άτομα κτλ.

Η λήψη κοινωνικών μέτρων που κρίθηκαν αναγκαία λόγω της οικονομικής κρίσης που εκδηλώθηκε τη δεκαετία του 1990 δημιούργησαν μια τεταμένη ατμόσφαιρα στην κοινωνία και διέσπασαν την ομοιογένειά της, με αποτέλεσμα την αύξηση της εγκληματικότητας και την διάπραξη νέου τύπου εγκλημάτων.

Η εγκληματολογική σκέψη από την άλλη αυτά τα χρόνια έκανε σημαντικές προόδους αλλά δεν κατάφερε να ωριμάσει. Αυτό οφείλεται στο ότι δεν υπήρχε μια κεντρική επίσημη εγκληματολογική κατεύθυνση που να εκθέτει την αναποτελεσματικότητα της παραδοσιακής θετικιστικής κατεύθυνσης από τη μια αλλά και να ασκεί κριτική στη δογματική μεταφορά και τα τρωτά σημεία της σοσιαλιστικής εγκληματολογίας από την άλλη. Υπάρχει βέβαια και το ρεύμα εκείνο που συνεχώς κερδίζει έδαφος και το οποίο υποστηρίζει μια προοδευτική εγκληματολογία η οποία συμβαδίζει με την κοινωνική εξέλιξη, διευρύνει το αντικείμενό της, αναζητά τις αιτίες της εγκληματογένεσης και συμβάλει κριτικά στην βελτίωση του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης. Στα πλαίσια αυτά ανοίγει διάλογο με την κοινωνιολογία και την πολιτική επιστήμη, επιδιώκοντας τη μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή των πολιτών, με την αξιοποίηση μηχανισμών άτυπου κοινωνικού ελέγχου για την πρόληψη του εγκλήματος.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Ramon de la Cruz Ochoa, *El delito, la criminología y el derecho penal en cuba despues de 1959*, Julio de 1999, προσβάσιμο στο http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

6.2. Στόχος του κουβανικού Ποινικού κώδικα

Ο Ποινικός Κώδικας της Κούβας, ο οποίος ψηφίστηκε από την Εθνική Συνέλευση Λαϊκής Εξουσίας στις 29 Δεκεμβρίου 1987 (Νόμος 62/1987), αποτελείται από δύο βασικά μέρη. Το πρώτο μέρος είναι το γενικό όπου διατυπώνονται οι γενικές αρχές και κανόνες του ποινικού δικαίου και το δεύτερο είναι το ειδικό, όπου ορίζονται τα επιμέρους εγκλήματα. Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας θα αναφερθούν και θα αναλυθούν κάποιες από τις βασικές αρχές του κουβανικού ποινικού δικαίου που διαπνέουν ολόκληρο τον κουβανικό ποινικό κώδικα.

Ο στόχος του Ποινικού Κώδικα σύμφωνα και με το άρθρο 1 αυτού είναι

- «- να προστατέψει την κοινωνία, τους ανθρώπους, την κοινωνική, οικονομική και πολιτική τάξη και το κρατικό καθεστώς,
- να περιφρουρήσει την ιδιοκτησία που αναγνωρίζεται στο Σύνταγμα και τους νόμους,
- να προάγει την πλήρη τήρηση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των πολιτών,
- να συνεισφέρει στην εκπαίδευση όλων των πολιτών στη συνείδηση του σεβασμού της σοσιαλιστικής νομιμότητας, την εκτέλεση των καθηκόντων και την ορθή τήρηση των κανόνων της σοσιαλιστικής συμβίωσης.

2. Για το σκοπό αυτό, συγκεκριμενοποιεί ποιες κοινωνικά επικίνδυνες πράξεις αποτελούν αδίκημα και ποιες συμπεριφορές συνιστούν δείκτες επικινδυνότητας και θεσπίζει τις κυρώσεις και τα μέτρα ασφαλείας που εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση.»¹⁷¹

¹⁷¹ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 1.: 1. Este Código tiene como objetivos: – proteger a la sociedad, a las personas, al orden social, económico y político y al régimen estatal; – salvaguardar la propiedad reconocida en la Constitución y las leyes; – promover la cabal observancia de los derechos y deberes de los ciudadanos; – contribuir a formar en todos los ciudadanos la conciencia del respeto a la legalidad socialista, del cumplimiento de los deberes y de la correcta observancia de las normas de convivencia socialista. 2. A estos efectos, especifica cuáles actos socialmente peligrosos son constitutivos de delito y cuáles conductas constituyen índices de peligrosidad y establece las sanciones y medidas de seguridad aplicables en cada caso.)

6.3. Οι βασικές αρχές του κουβανικού ποινικού δικαίου

Σύμφωνα με τα επίσημα εγχειρίδια του ποινικού δικαίου στην Κούβα, έτσι όπως διδάσκονται στην Νομική σχολή της Αβάνας, το ποινικό δίκαιο είναι το δίκαιο εκείνο που δίνει στο κράτος την εξουσία να επιβάλλει μια ποινή ή ένα μέτρο ασφαλείας για την προστασία κάποιου κατοχυρωμένου δικαιώματος ή εννόμου αγαθού χωρίς όμως να καταπατώνται κάποια άλλα δικαιώματα. Έτσι λοιπόν αφενός τα νομοθετικά όργανα του κράτους ορίζουν στον νόμο ποιες θεωρούνται αξιόποινες συμπεριφορές και αφετέρου τα αρμόδια όργανα αναλαμβάνουν την εφαρμογή των νόμων αυτών.

Για την προστασία λοιπόν των ατομικών ελευθεριών και την αποφυγή μιας ενδεχόμενης κρατικής αυθαιρεσίας κατά την διαδικασία επιβολής της ποινής, έχει κατοχυρωθεί ένα σύνολο αρχών που λειτουργούν ως ασπίδες προστασίας των δικαιωμάτων των πολιτών, όπως η αρχή της νομιμότητας, η αρχή της ενοχής, της αναλογικότητας, της απαγόρευσης της απάνθρωπης μεταχείρισης, της κοινωνικής επανένταξης, της ισότητας απέναντι στον νόμο, της επικουρικότητας, της απαγόρευσης της επιβολής απάνθρωπων και εξευτελιστικών ποινών, το τεκμήριο της αθωότητας και άλλες.

Πολλές από τις αρχές αυτές είναι κατοχυρωμένες όχι μόνο στο κουβανικό Σύνταγμα και τον Κουβανικό Ποινικό Κώδικα αλλά και στις διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά και στα εθνικά συντάγματα και τις νομοθεσίες των περισσότερων ευρωπαϊκών και αμερικανικών κρατών.¹⁷²

Βασικές συνιστώσες των αρχών αυτών και απαραίτητες προϋποθέσεις για την κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι σύμφωνα με τον Φιντέλ Κάστρο: 1) η ύπαρξη μια κοινωνικής συνείδησης που να βασίζεται στην αλληλεγγύη και τον σεβασμό της διαφορετικότητας του άλλου, 2) η ισότητα στην

¹⁷² Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos juridicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 4, 2

κατανομή των αγαθών που παράγονται και στην ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, 3) η ενεργή συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνική ζωή και 4) η κοινωνική δικαιοσύνη.

Ο άνθρωπος, κατά τον Φιντέλ Κάστρο, θα πρέπει να ειδωθεί όχι απλά ως πολίτης κάποιου κράτους αλλά ως μέλος μια παγκόσμιας κοινότητας και η ανθρώπινη ζωή ως απόλυτη αξία. Για το σκοπό αυτό προκύπτει η ιστορική αναγκαιότητα για την ανθρωπότητα της υιοθέτησης της επαναστατικής ιδεολογίας, η οποία βασίζεται στον αλτρουισμό, τη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή, την ένωση των προσωπικών με τις συνολικές κοινωνικές ανάγκες. Η σχέση ατόμου – κοινωνίας δεν προϋποθέτει το άτομο ως ιδιοκτήτη μέσων παραγωγής ή παραγωγό εμπορευμάτων, αλλά ως ανθρώπινη ολότητα που δίνει ώθηση στην δυναμική της κοινωνίας. Ο αγώνας για τα ανθρώπινα δικαιώματα συνδέεται κατά τον Φιντέλ με όλα τα επαναστατικά και προοδευτικά κινήματα του κόσμου, και όχι μόνο τα μαρξιστικά.¹⁷³

Ο Κάστρο τόνιζε ότι δεν μπορεί να υπάρξει πραγματική δημοκρατία και ελευθερία όταν υπάρχει πείνα και αναλφαβητισμός. Αντίθετα, πραγματική δημοκρατία και σοσιαλισμός υπάρχει όταν ικανοποιούνται οι υλικές και πνευματικές ανάγκες των ανθρώπων, όταν συμμετέχουν όλοι οι πολίτες στη λήψη των αποφάσεων, όταν υπάρχει ελευθερία της συνείδησης (θρησκευτικής, πολιτικής κτλ).¹⁷⁴

Συμπεραίνοντας λοιπόν, στόχος της τήρησης των αρχών του κουβανικού νομικού συστήματος και συνεπώς του ποινικού δικαίου είναι ο πλήρης σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας με κάθε τρόπο.

¹⁷³ Miguel Limia David, *La concepcion de los derechos humanos en el pensamiento de Fidel Castro*, 25/08/2007, προσβασιμο στο file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/BVF-Los_fundamentos_de_la_concepcion_de_los_derechos_humanos_en_el_pensamiento_de_Fidel_Castro.htm

¹⁷⁴ Miguel Limia David, *La concepcion de los derechos humanos en el pensamiento de Fidel Castro*, 25/08/2007, προσβασιμο στο file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/BVF-Los_fundamentos_de_la_concepcion_de_los_derechos_humanos_en_el_pensamiento_de_Fidel_Castro.htm και Julio César Guanche, «La participación ciudadana en el Estado cubano», *Revista Temas*, número 70 (abril-junio, 2012), προσβάσιμο στο <http://www.rebelion.org/noticia.php?id=153329>

6.4. Ποινικό δίκαιο και Σύνταγμα

Η μονοπωλιακή δύναμη του κράτους να επιβάλλει κυρώσεις σε όσους διαπράττουν εγκλήματα είναι άρρηκτα δεμένη με την επιδίωξή του για τη διατήρηση της ειρηνικής και οργανωμένης διαβίωσης. Σύμφωνα δε με τον καθηγητή του Ποινικού Δικαίου Jacobs, η νομιμοποίηση των κανόνων του ποινικού δικαίου προκύπτει από την τυπική έγκρισή τους από το Σύνταγμα του κράτους. Έτσι λοιπόν το κράτος χρησιμοποιεί τη δύναμή του αυτή να επιβάλλει κυρώσεις όταν συνταγματικά κατοχυρωμένες αρχές και δικαιώματα απειλούνται και απαιτείται η προστασία τους από το ποινικό δίκαιο. Είναι λοιπόν στενή η σχέση των θεμελιωδών και συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων και αξιών με τις διατάξεις του ποινικού δικαίου από τις οποίες αξιώνουν την προστασία τους. Έτσι λοιπόν η τιμωρητική δύναμη του κράτους θεωρείται αδιαμφισβήτητη εφόσον είναι σύμφωνη με τις διατάξεις του Συντάγματος.¹⁷⁵

Το ποινικό δίκαιο πρέπει επομένως να προστατεύει τις συνταγματικές αρχές και έννομα αγαθά τα οποία μετατρέπονται έτσι σε αγαθά που προστατεύονται από το ποινικό δίκαιο. Ο νομοθέτης για να επιλέξει τα ανθρώπινα αγαθά που πρέπει να προστατευθούν από το ποινικό δίκαιο, θέτει σε εφαρμογή την εξής αρχή «οι ελευθερίες των πολιτών τελειώνουν εκεί που αρχίζουν και οι ελευθερίες όλων των υπόλοιπων πολιτών», εφόσον αυτές οι ελευθερίες έχουν κάποια συνταγματική ισχύ. Κατά συνέπεια έχουν εξαφανιστεί από τον ποινικό κώδικα παλιότερες διατάξεις που ποινικοποιούσαν την αυτοκτονία, η οποία επηρεάζει μόνο τη ζωή του ατόμου που τη διαπράττει, αλλά και τη μοιχεία ή την προσβολή της δημοσίας αιδούς, που μπορεί να απειλούν τα ήθη και έθιμα μιας δεδομένης κοινωνίας αλλά με κανένα τρόπο δεν δικαιολογείται η προστασία τους από το ποινικό δίκαιο.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos juridicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 6

¹⁷⁶ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos juridicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 6, 7

Αναλύοντας την υφιστάμενη σχέση μεταξύ του Συντάγματος και του ποινικού δικαίου, η καθηγήτρια του ποινικού δικαίου Maria Luisa Cuerda Arnau επισημαίνει ότι «Το σύνταγμα αποτελεί έκφραση των θεμελιωδών αρχών που διέπουν μια έννομη τάξη. Στο συνταγματικό κείμενο απαντώνται όλοι οι κανόνες που συνθέτουν το νομικό σύστημα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο όλες οι συνταγματικές αλλαγές θα πρέπει να συνοδεύονται και από τις αντίστοιχες μεταρρυθμίσεις στον ποινικό κώδικα». Όταν λοιπόν αλλάζουν οι αξίες και αρχές της βασικής κοινωνικής συνύπαρξης, θα πρέπει να υποστούν τροποποιήσεις και οι αντίστοιχοι ποινικοί κανόνες ούτως ώστε να εναρμονιστούν με τις νέες κοινωνικές σχέσεις που ρυθμίζονται από το Σύνταγμα.¹⁷⁷

Σε κάθε περίπτωση πάντως σύμφωνα με τον καθηγητή Luzon Pena, είναι σαφώς προτιμότερο ένα νομικό σύστημα προσανατολισμένο στην πρόληψη εγκλημάτων, υπό τις εγγυήσεις και τον επίσημο έλεγχο του κράτους. Σύμφωνα δε με τους Munoz Conde και Garcia Aran η νομιμοποίηση της κυρωτικής δύναμης του κράτους προκύπτει από το Σύνταγμα, τις διεθνείς συμβάσεις και τις διεθνείς συνθήκες, όπως η Οικουμενική Διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που αναγνωρίζονται από το Σύνταγμα.¹⁷⁸

Εκτός λοιπόν από την αδιαμφισβήτητη νομιμοποίηση του κράτους να καθορίζει τα εγκλήματα και τις ποινές τους και να επιβάλλει τις ποινικές κυρώσεις σε όσους διαπράττουν εγκλήματα, το ποινικό δίκαιο έρχεται να εγγυηθεί την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ελευθερίας.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 8

¹⁷⁸ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 9

¹⁷⁹ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 8, 9

6.5. Η αρχή της νομιμότητας

Η λεγόμενη αρχή της νομιμότητας του εγκλήματος και της ποινής, ή αλλιώς *nullum crimen nulla poena sine lege*, κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 του Κουβανικού Ποινικού Κώδικα το οποίο ορίζει ότι: «Μπορούν να τιμωρηθούν μόνο όσες πράξεις προβλέπονται ρητά στο νόμο ως εγκλήματα πριν από την τέλεση τους.» Ενώ στην παράγραφο 2 ορίζεται ότι «. Δεν μπορεί να επιβληθεί ποινική κύρωση όταν δεν προβλέπεται στην νομοθεσία πριν την τέλεση της αξιόποινης πράξης.»¹⁸⁰

Επίσης το άρθρο 3 ορίζει ότι: «1. Ο ποινικός νόμος που εφαρμόζεται είναι ο ισχύων κατά το χρόνο τέλεσης της αξιόποινης πράξης. 2. Εντούτοις, ο νέος νόμος ισχύει για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν πριν από την εφαρμογή του, εάν θεωρηθεί ευμενέστερος για τον κατηγορούμενο. 3. Εάν, σύμφωνα με το νέο νόμο, η πράξη που έχει τιμωρηθεί με ποινή παύσει να χαρακτηρίζεται ως αξιόποινη, η κύρωση που έχει επιβληθεί και τα επακόλουθά της αίρονται αυτοδικαίως. 4. Εάν μετά από την έκδοση της ποινής δημοσιευτεί ευμενέστερος ποινικός νόμος υπέρ του κατηγορουμένου, το δικαστήριο αντικαθιστά την προηγούμενη ποινή με την αντίστοιχη του νέου νόμου, κατά παρέκκλιση από το δεδικασμένο της προηγούμενης απόφασης. 5. Όσον αφορά την εφαρμογή των ασφαλιστικών μέτρων, εφαρμόζεται η νομοθεσία που ίσχυε κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης του δικαστηρίου.»¹⁸¹

¹⁸⁰ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 2. 1. Sólo pueden sancionarse los actos expresamente previstos como delitos en la ley, con anterioridad a su comisión. 2. A nadie puede imponerse una sanción penal que no se encuentre establecida en la ley anterior al acto punible.)

¹⁸¹ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 3. 1. La ley penal aplicable es la vigente en el momento de la comisión del acto punible. 2. No obstante, la nueva ley es aplicable al delito cometido con anterioridad a su vigencia si es más favorable al encausado. 3. Si, de acuerdo con la nueva ley, el hecho sancionado en una sentencia deja de ser punible, la sanción impuesta y sus demás efectos se extinguen de pleno derecho. 4. Si con posterioridad a la firmeza de la sentencia se promulga una ley penal más favorable para el reo, el tribunal sustituirá la sanción impuesta por la que corresponda de acuerdo con la nueva ley, partiendo del hecho declarado probado en aquella resolución. 5. En cuanto a la aplicación de las medidas de seguridad, se estará a la ley vigente en el momento en que el tribunal dicte la resolución.)

Η αρχή της νομιμότητας κατοχυρώνεται με παρόμοιο τρόπο αντίστοιχα στο άρθρο 7 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος σύμφωνα με το οποίο «έγκλημα δεν υπάρχει ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς νόμο που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της. Ποτέ δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που προβλεπόταν κατά την τέλεση της πράξης.». Καθώς επίσης και το άρθρο 1 του ελληνικού ποινικού κώδικα ορίζει ότι «ποινή δεν επιβάλλεται παρά μόνο για τις πράξεις εκείνες για τις οποίες ο νόμος την είχε ρητά ορίσει πριν από την τέλεσή τους.». ¹⁸²

Η αρχή αυτή, όπως άλλωστε και στην ελληνική ποινική νομοθεσία, δεν εξαντλείται κατά το περιεχόμενό της στην γενικότητα ότι έγκλημα δεν υφίσταται και κατά συνέπεια ποινή δεν επιβάλλεται, εφόσον δεν προβλέπει σχετικά ο νόμος, αλλά συνίσταται σε μια σειρά από επιμέρους αρχές οι οποίες συνοψίζονται ως εξής:¹⁸³

1) Η πρώτη από αυτές τις επιμέρους αρχές συνοψίζεται στην φράση: *nullum crimen nulla poena sine lege scripta*. Δηλαδή ούτε έγκλημα υπάρχει ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς να υπάρχει γραπτός νόμος. Αποκλείεται λοιπόν το έθιμο ως πηγή κανόνων δικαίου που θεμελιώνουν ή επαυξάνουν το αξιόποιο.

2) *Nullum crimen nulla poena sine lege stricta*. Δηλαδή αποκλείεται η θεμελίωση ή επαύξηση του αξιόποινου κατ' ανάλογη εφαρμογή ενός ποινικού νόμου.

3) *Nullum crimen nulla poena sine preavia lege*. Δηλαδή απαγορεύεται η αναδρομική ισχύς νόμου που θεμελιώνει ή επαυξάνει το αξιόποιο.

4) *Nullum crimen nulla poena sine lege certa*. Δηλαδή απαγορεύονται οι εντελώς αόριστοι νόμοι.

¹⁸² Ν. Κ. Ανδρουλάκης, *Ποινικό δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλας, 2000, σελ.93

¹⁸³ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos juridicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 12 - 17

Οι παραπάνω απαγορεύσεις ισχύουν μόνο σε περίπτωση θεμελίωσης ή επαύξησης του αξιοποίνου και όχι σε περίπτωση μείωσης ή κατάλυσής του.

Συνοψίζοντας λοιπόν τα βασικά σημεία της αρχής αυτής που λειτουργούν ως εγγυήσεις απέναντι στην εξουσία του κράτους:

A) Δεν υπάρχει έγκλημα χωρίς προηγούμενο, γραπτό και ορισμένο νόμο.

B) Η ποινή θα πρέπει να είναι ορισμένη σε προηγούμενο ποινικό νόμο.

Γ) Η ποινική κύρωση μπορεί να εκτιθεί μόνο σύμφωνα με την απόφαση που εκδόθηκε από το αρμόδιο δικαστήριο, εφόσον διεξήχθη μια δίκαιη δίκη και τηρήθηκε η διαδικασία που ο νόμος ορίζει.

Δ) Η έκτιση της ποινής πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο που την προβλέπει.¹⁸⁴

Ασφαλιστικές δικλείδες αποτελούν και τα άρθρα 58, 59 και 61 του κουβανικού Συντάγματος τα οποία κατοχυρώνουν τα δικαιώματα του κατηγορούμενου, του κρατούμενου ή του φυλακισμένου. Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 58 *«Η ελευθερία και το απαραβίαστο του ατόμου διασφαλίζονται σε όλους όσους διαμένουν στην εθνική επικράτεια. Κανείς δεν μπορεί να συλληφθεί παρά μόνο στις περιπτώσεις, με τον τρόπο και με τις εγγυήσεις που θέτουν οι νόμοι. Η σωματική ακεραιότητα του κρατούμενου ή φυλακισμένου είναι απαραβίαστη»*. Επίσης σύμφωνα με το άρθρο 59 *«κανείς δεν μπορεί να κατηγορηθεί ούτε να καταδικαστεί παρά μόνο από δικαστήριο αρμόδιο σύμφωνα με νόμους προγενέστερους του εγκλήματος και με τις διαδικασίες και τις εγγυήσεις που αυτοί θεσπίζουν. Κάθε κατηγορούμενος έχει δικαίωμα υπεράσπισης. Δε θα ασκείται βία ούτε καταναγκασμός οποιασδήποτε μορφής πάνω σε κανέναν, προκειμένου να εξαναγκαστεί σε ομολογία. Είναι άκυρη κάθε ομολογία που προκύπτει από παραβίαση αυτού του κανόνα και οι υπεύθυνοι θα υποστούν τις κυρώσεις που καθορίζει ο νόμος»*. Το άρθρο 61 ορίζει ότι *«Οι ποινικοί νόμοι έχουν αναδρομική ισχύ όταν είναι ευμενέστεροι για τον κατηγορούμενο ή τον*

¹⁸⁴ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinación de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 12 – 17

καταδικασθέντα. Οι υπόλοιποι νόμοι δεν έχουν αναδρομική ισχύ, εκτός αν προβλέπεται το αντίθετο στο κείμενό τους για λόγους κοινωνικού συμφέροντος ή δημόσιας ωφέλειας».¹⁸⁵

¹⁸⁵ Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004, σελ. 73 - 74

6.6. Η αρχή της επικουρικότητας, του εσχάτου μέσου (ή *ultima ratio*) και του αποσπασματικού χαρακτήρα

Η αρχή της επικουρικότητας στον κουβανικό ποινικό κώδικα προκύπτει από την αρχή της εφαρμογής των ποινικών κανόνων και της επιβολής ποινικών κυρώσεων ως έσχατη λύση για την προστασία της κοινωνίας και των πολιτών. Εάν τα προβληματικά κοινωνικά φαινόμενα μπορούν να αντιμετωπιστούν με ηπιότερες μεθόδους, τότε αυτές θα πρέπει να προτιμώνται. Επίσης ανάμεσα στις υπάρχουσες ποινικές κυρώσεις θα πρέπει να προτιμώνται οι λιγότερο αυστηρές.

Η αρχή της επικουρικότητας συνδέεται στενά και με την αρχή του αποσπασματικού χαρακτήρα του κουβανικού ποινικού δικαίου, σύμφωνα με την οποία το ποινικό δίκαιο δεν προστατεύει όλα τα έννομα αγαθά αλλά μόνο τα σημαντικότερα από αυτά ή αλλιώς από το σύνολο των ατομικών και κοινωνικών συμπεριφορών, αυτό επιλέγει ως ποινικά ενδιαφέρουσες, δηλαδή ως κολάσιμες, μόνο κάποιες εξ αυτών. Στις περιπτώσεις όπου η προσβολή εννόμων αγαθών δεν είναι τόσο σημαντική και υπάγεται σε άλλους κλάδους του δικαίου, εκεί το ποινικό δίκαιο λειτουργεί επικουρικά ως προς τους κλάδους αυτούς.¹⁸⁶

Αναφερόμενος στην αρχή της επικουρικότητας ο Jacobs επισημαίνει ότι αυτή αποτελεί παραλλαγή της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία η ποινική παρέμβαση είναι επιτρεπτή μόνο όταν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα δεν μπορεί να επιτευχθεί με άλλα λιγότερο δραστικά μέτρα. Για την εφαρμογή λοιπόν του ποινικού δικαίου θα πρέπει να έχουν εξαντληθεί πρώτα όλες οι δυνατότητες για άλλες λιγότερο επιβλαβείς λύσεις. Η εφαρμογή λοιπόν της ελάχιστης παρέμβασης του ποινικού δικαίου έχει διπλή

¹⁸⁶ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinación de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 18 - 19

έννοια: την επιβολή κυρώσεων μόνο σε ποινικά κολάσιμες πράξεις αλλά και επιλογή της ηπιότερης, καταλληλότερης και πιο αποτελεσματικής κύρωσης.¹⁸⁷

Η υιοθέτηση της αρχής αυτής είχε ως αποτέλεσμα την αποποινικοποίηση συμπεριφορών που θεωρούνταν εγκλήματα στο παρελθόν, όπως για παράδειγμα η παροχή κακών συνθηκών εργασίας στους εργαζόμενους από τον εργοδότη ή η οδήγηση μηχανής χωρίς άδεια οδήγησης.

Η αποποινικοποίηση αυτή πραγματοποιείται, σύμφωνα με τον Roxin, σε συμπεριφορές και πράξεις που έρχονται σε αντίθεση με την ηθική και τη θρησκεία ή σε επικίνδυνες κοινωνικά συμπεριφορές, οι οποίες μπορούν να αντιμετωπιστούν με λιγότερο επαχθείς τρόπους, ούτως ώστε να διασφαλιστεί η κοινωνική ειρήνη. Η επιβολή ποινικών κυρώσεων είναι επιτρεπτή μόνο όταν η διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης δεν μπορεί να επιτευχθεί με άλλα ηπιότερα μέσα, όπως είναι οι διοικητικές κυρώσεις οι οποίες ως επί των πλείστων συνιστούν απλά πρόστιμα.¹⁸⁸

Κατά τα έτη 1985 έως το 1988 πραγματοποιήθηκε μια αναθεώρηση στο κουβανικό ποινικό δίκαιο στην οποία εντοπίζεται ένας σαφής προσανατολισμός της Κούβας προς την υιοθέτηση των παραπάνω αρχών. Η διαδικασία αυτή είχε ως αποτέλεσμα την ψήφιση του νομοθετικού διατάγματος με αριθμ. 87 του 1985 και την έγκριση του ποινικού κώδικα του 1987. Τα βασικότερα σημεία που υιοθετήθηκαν από τους νόμους αυτούς και στα οποία εκδηλώνονται οι παραπάνω αρχές είναι τα εξής:

A) Η εξάλειψη στο μέτρο του δυνατού των στερητικών της ελευθερίας ποινών μικρής διάρκειας.

B) Ο αποκλεισμός από το αντικείμενο ρύθμισης του ποινικού δικαίου συμπεριφορών με μικρό κοινωνικό αντίκτυπο και σημασία

¹⁸⁷ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos juridicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 19

¹⁸⁸ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos juridicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 19 - 20

Γ) Η δυνατότητα υποκατάστασης των στερητικών της ελευθερίας ποινών με άλλες εναλλακτικές λύσεις κοινωνικού ελέγχου

Δ) Προστέθηκαν δύο νέα αδικήματα, του παράνομου πλουτισμού και της παράβασης υποχρεώσεων με την επιβολή διοικητικών κυρώσεων και προστίμων από την Επιτροπή των παραβάσεων. Μεταφέρθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο ένας τεράστιος όγκος αδικημάτων από το ποινικό πεδίο ρύθμισης στο διοικητικό.¹⁸⁹

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της εφαρμογής των αρχών αυτών είναι το άρθρο 8 του ποινικού κώδικα το οποίο ορίζει τι αποτελεί έγκλημα. Ειδικότερα δε στην παράγραφο 2 κατοχυρώνεται η αρχή της ελάχιστης παρέμβασης ενώ η παράγραφος 3 επιβάλλει διοικητικές κυρώσεις σε πράξεις ήσσονος κοινωνικής σημασίας.

Έτσι λοιπόν σύμφωνα με το άρθρο 8: «1. Αποτελεί έγκλημα κάθε πράξη ή παράλειψη κοινωνικά επικίνδυνη, η οποία απαγορεύεται και τιμωρείται από το νόμο. 2. Δεν αποτελεί αδίκημα η πράξη ή παράλειψη η οποία, ενώ πληροί τα συστατικά στοιχεία, στερείται κοινωνικής επικινδυνότητας λόγω του χαμηλού επιπέδου των συνεπειών της και των προσωπικών συνθηκών του αυτουργού. 3. Στις αξιόποινες πράξεις, των οποίων το ανώτατο όριο των εφαρμοστέων κυρώσεων δεν υπερβαίνει το ένα έτος στέρησης της ελευθερίας ή είναι πρόστιμο που δεν υπερβαίνει τα τριακόσια πέσος ή και τα δύο, η ενεργούσα αρχή έχει την εξουσία, αντί να παραπέμψει την εξέταση του γεγονότος στο δικαστήριο, να επιβάλει στον δράστη διοικητικό πρόστιμο, εφόσον η πράξη αποδεικνύεται περιορισμένης κοινωνικής επικινδυνότητας, τόσο λόγω των προσωπικών περιστάσεων του δράστη, όσο και από τα χαρακτηριστικά και τις συνέπειες της πράξης.»¹⁹⁰

¹⁸⁹ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinación de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 19 - 20

¹⁹⁰ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 8. 1. Se considera delito toda acción u omisión socialmente peligrosa prohibida por la ley bajo conminación de una sanción penal. 2. No se considera delito la acción u omisión que, aun reuniendo los elementos que lo constituyen, carece de peligrosidad social por la escasa entidad de sus consecuencias y las condiciones personales de su autor. 3. En

Επίσης σύμφωνα με την αρχή αυτή είναι δικαιολογημένη η ποινικοποίηση άλλων επιζήμιων για το κοινωνικό σύνολο συμπεριφορών, οι οποίες δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά με άλλους τρόπους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι πράξεις που είναι επιβλαβείς για το περιβάλλον, πράξεις που συνδέονται με το διεθνές εμπόριο ναρκωτικών, το ξέπλυμα χρήματος, την τρομοκρατία και άλλους τύπους εγκλημάτων που γεννήθηκαν την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να γίνονται αλλαγές στην ποινική νομοθεσία και να επιβάλλονται αυστηρότερες κυρώσεις.¹⁹¹

Σύμφωνα με τον Φιντέλ Κάστρο η εγκληματικότητα εντοπίζεται σε περιθωριακές κυρίως ομάδες φτωχού πληθυσμού με χαμηλό επίπεδο μόρφωσης. Γι' αυτό και η επανάσταση έδωσε μεγάλη έμφαση στην δωρεάν εκπαίδευση κάθε κουβανού. Έτσι μόνο το 2% όσων βρίσκονται στις φυλακές είναι άτομα με μόρφωση. Ο Φιντέλ Κάστρο έδινε μεγάλη έμφαση στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας και του φαινομένου των ναρκωτικών μέσω της παιδείας. Χαρακτηριστικά σημείωνε: «Ο άνθρωπος είναι άνθρωπος, δεν μπορούμε να τον εξιδανικεύουμε. Παρόλα όμως τα ελαττώματα και τους περιορισμούς του, διαθέτει αρκετές ικανότητες ώστε να διασωθεί και αρκετή ευφυΐα ώστε να βελτιωθεί.»¹⁹²

aquellos delitos en los que el límite máximo de la sanción aplicable no exceda de un año de privación de libertad o de multa no superior a trescientas cuotas o ambas, la autoridad actuante está facultada para, en lugar de remitir el conocimiento del hecho al tribunal, imponer al infractor una multa administrativa, siempre que en la comisión del hecho se evidencie escasa peligrosidad social, tanto por las condiciones personales del infractor como por las características y consecuencias del hecho.)

¹⁹¹ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinación de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 20 - 21

¹⁹² Ιγνάσιο Ραμόνε, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 213 και 326

6.7. Η αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου

Η αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου αποτελεί μία από τις εγγυήσεις απέναντι στην κυρωτική λειτουργία του κράτους. Έτσι τόσο στο στάδιο της δημιουργίας των νόμων όσο και στο στάδιο της εφαρμογής τους, αυτοί θα πρέπει να έχουν γενικό χαρακτήρα και να απευθύνονται σε όλους τους πολίτες.

Η ισότητα αυτή δεν θα πρέπει να είναι τυπική ή αριθμητική, δεν συνεπάγεται δηλαδή υποχρέωση του νομοθέτη να ρυθμίζει καθ' όμοιο τρόπο καταστάσεις ανόμοιες μεταξύ τους. Η ισότητα πρέπει να εκλαμβάνεται με την ουσιαστική ή αναλογική της έννοια, επιτάσσει δηλαδή όμοια μεταχείριση των ομοίων και ανόμοια των ανομοίων¹⁹³.

Όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο για τη μορφή του δικαίου, στον καπιταλιστικό τρόπο ανάπτυξης όπου κυριαρχούν οι εμπορευματικές σχέσεις παραγωγής αναγνωρίζεται η τυπική ισοτιμία του κεφαλαίου με την εργατική δύναμη ενώ πίσω από αυτή την φαινομενική νομική ισοτιμία αποκρύπτεται, σύμφωνα με τους μαρξιστές, η πραγματική ουσία των καπιταλιστικών σχέσεων που έγκειται στην καθιέρωση της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής καθώς και στην εκμετάλλευση και ιδιοποίηση από τον κεφαλαιοκράτη της απλήρωτης υπεραξίας της εργατικής δύναμης.¹⁹⁴

Χαρακτηριστικά ο Μαρξ σημείωνε ότι «το δίκαιο, από τη φύση του, μπορεί να υπάρχει μόνο στην εφαρμογή ίσου μέτρου». Το δίκαιο σημαίνει την τυπική ισότητα των ανθρώπων. Όμως στην καπιταλιστική κοινωνία «αυτό το ίσο δίκαιο είναι άνισο δίκαιο για άνιση εργασία... Στο περιεχόμενό του είναι λοιπόν δίκαιο της ανισότητας όπως κάθε δίκαιο».¹⁹⁵

¹⁹³ Κ. Χ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 2η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, σελ. 118.

¹⁹⁴ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005, σελ. 58 - 61

¹⁹⁵ Κ. Μαρξ, *Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1994, σελ. 22 - 23

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ταξικής ουσίας του νόμου στη χώρα μας είναι οι διατάξεις του ποινικού δικαίου του προηγούμενου αιώνα που καθιστούσαν την ίδρυση σωματείου και την απεργία ποινικά αδικήματα.¹⁹⁶ Ακόμα όμως και στην περίπτωση του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας με πρόθεση του άρθρου 299 του Ποινικού Κώδικα για παράδειγμα, θα πρέπει να εξετάζονται οι διαφορετικές ταξικές συνθήκες και αιτίες κάτω από τις οποίες τελέστηκε το έγκλημα. Ένα ακόμη ζήτημα που προκύπτει είναι ότι η εγκληματικότητα της κυρίαρχης τάξης συγκαλύπτεται ευκολότερα, καθώς οι δράστες διαθέτουν τα οικονομικά μέσα και την κοινωνική επιρροή για να συγκαλύψουν το έγκλημα ενώ η μεταχείριση του κατηγορουμένου σε αυτή την περίπτωση από την αστυνομία και το δικαστήριο είναι ευμενέστερη. Οι συνθήκες διαβίωσης στις φυλακές διαφέρουν ανάλογα με την ταξική προέλευση του εγκληματία καθώς και η επίδραση της ποινής δεν είναι η ίδια. Έτσι, η αποφυλάκιση του αστού εγκληματία που έχει εκτίσει την ποινή του δεν επιφέρει τόσο βαριές επιπτώσεις, καθώς η επιχειρηματική του δραστηριότητα μπορεί τις περισσότερες φορές να συνεχιστεί απρόσκοπτα ακόμα και κατά τη διάρκεια που βρίσκεται έγκλειστος στη φυλακή. Αντίθετα, για τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, η ανεργία, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο και ο κοινωνικός αποκλεισμός καθιστούν τη διαβίωση ανυπόφορη μετά την αποφυλάκιση και συχνά ωθούν και πάλι στο έγκλημα.¹⁹⁷

Ένα ακόμα ζήτημα που σχετίζεται με την αρχή της ισότητας είναι η λεγόμενη «επιλεκτικότητα» της ποινικής δίωξης, δηλαδή το φαινόμενο κατά το οποίο μόνο ένα ποσοστό από το σύνολο των εγκλημάτων που διαπράχθηκαν ή των δραστών οι οποίοι τα διέπραξαν φτάνει στη δικαιοσύνη.

Αντικείμενο των σύγχρονων εγκληματολογικών ερευνών είναι η διερεύνηση των λόγων υπερεκπροσώπησης των χαμηλών στρωμάτων στις επίσημες στατιστικές ως δράστες ποινικών αδικημάτων. Εξετάστηκε λοιπόν εάν η διαφορά ανταποκρίνεται στη συχνότερη τέλεση αδικημάτων από αυτά τα

¹⁹⁶ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005, σελ. 62

¹⁹⁷ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005, σελ. 65 - 67

στρώματα ή εάν αποτελεί προϊόν επιλεκτικότητας των θεσμών του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.¹⁹⁸

Στα πλαίσια αυτά αναπτύχθηκαν διάφορες εγκληματολογικές θεωρίες. Σύμφωνα με τη θεωρία της *ανομίας*, η άνιση πρόσβαση στα νόμιμα μέσα για την επίτευξη κοινά αποδεκτών στόχων από τα μέλη των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, τα ωθεί στη χρήση παράνομων. Η θεωρία των *διαφοροποιημένων συναναστροφών* επισημαίνει ότι η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά μαθαίνεται από τη συναναστροφή με άτομα που ακολουθούν τέτοιους τρόπους ζωής. Εάν υπάρχει συνοχή της ομάδας και τα εμπόδια για την απόκτηση κοινωνικής καταξίωσης είναι μεγάλα για τα μέλη της ομάδας, τότε αυτά δημιουργούν ένα σύστημα παράνομων ευκαιριών. Επίσης, η *υποπολιτισμική θεωρία της έντασης* υποστηρίζει ότι στα κατώτερα στρώματα κυριαρχούν κανόνες και αξίες που έρχονται σε σύγκρουση με εκείνες των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων, ως αντίδραση στην αδυναμία τους να επιτύχουν τους κοινά επιδοκιμαζόμενους στόχους. Επειδή τα ανώτερα στρώματα έχουν τη δύναμη να επιβάλλουν τους κανόνες και τις αξίες τους, οι κανόνες των ισχυρών είναι οι κανόνες που επικρατούν. Όλες οι παραπάνω θεωρίες αμφισβητήθηκαν από την θεωρία της *ετικέτας*, η οποία ήταν η πρώτη που μίλησε για επιλεκτικούς μηχανισμούς των φορέων κοινωνικού ελέγχου (αστυνομίας, εισαγγελικής αρχής και δικαστηρίων) στη δίωξη του εγκλήματος, αναλύοντας ότι οι μηχανισμοί αυτοί βασίζονται σε προκατανοήσεις, σε καθημερινές θεωρίες και σε απλοποιήσεις.¹⁹⁹

Τι συμβαίνει όμως στην περίπτωση ενός σοσιαλιστικού κράτους όπως εκείνου της Κούβας; Όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, μιλώντας ο Λένιν για τη διαφορά τυπικής και ουσιαστικής ισότητας, σημείωνε ότι: *«Κάθε δικαίωμα αποτελεί εφαρμογή του ίδιου μέτρου για διαφορετικούς ανθρώπους, που στην πραγματικότητα δεν είναι οι ίδιοι, δεν είναι ίσοι μεταξύ τους, και γ'αυτό το "ίσο δίκαιο" αποτελεί παράβαση της ισότητας και αδικία»*. Αναφερόμενος στο σοσιαλισμό διευκρίνιζε ότι *«και πραγματικά, ο καθένας, που δούλεψε ίσο ποσό κοινωνικής εργασίας με έναν άλλο παίρνει ίσο μερίδιο από την κοινωνική*

¹⁹⁸ Ε. Λαμπροπούλου, *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Αθήνα, εκδ. Ι. Σιδέρης, 2012, σελ. 125

¹⁹⁹ Ε. Λαμπροπούλου, *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Αθήνα, εκδ. Ι. Σιδέρης, 2012, σελ. 126

παραγωγή... Στο μεταξύ ο κάθε άνθρωπος δεν είναι ίσος με τον άλλο: ο ένας είναι δυνατότερος, ο άλλος πιο αδύνατος, ο ένας είναι παντρεμένος, ο άλλος όχι, ο ένας έχει περισσότερα παιδιά, ο άλλος λιγότερα κτλ...» Επομένως, στο σοσιαλισμό «θα μείνουν οι διαφορές στον πλούτο και μάλιστα διαφορές άδικες, αλλά δεν θα μπορεί να γίνεται εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, γιατί θα είναι αδύνατο να γίνουν ατομική ιδιοκτησία τα μέσα παραγωγής».²⁰⁰

Η αρχή της ισότητας είναι κεντρική αρχή και στόχος της κουβανικής σοσιαλιστικής κοινωνίας. Το κράτος θα πρέπει να εξασφαλίζει τις συνθήκες για μια κοινωνία βασισμένη στην ισότητα και όχι στις ταξικές, φυλετικές, σεξουαλικές και άλλες διακρίσεις. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την κατάργηση όλων εκείνων των μηχανισμών που τις δημιουργούν και τις αναπαράγουν σε οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο.

Συγκεκριμένα η αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου κατοχυρώνεται στο άρθρο 41 του κουβανικού Συντάγματος το οποίο ορίζει ότι όλοι οι πολίτες έχουν ίσα δικαιώματα ενώ το άρθρο 42 απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω φυλής, χρώματος, θρησκείας, εθνικής καταγωγής, σεξουαλικών προτιμήσεων και κάθε είδους διάκριση που προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.²⁰¹

Σύμφωνα με τον Φιντέλ Κάστρο, η οικονομική, κοινωνική, πολιτική, νομική και πολιτιστική ισότητα είναι βασική προϋπόθεση της πραγματικής πολιτικής ελευθερίας και της αληθινής δημοκρατίας. Η σχέση μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων θα πρέπει να βασίζεται σε αυτήν την αρχή και μόνο. Η πραγματική πολιτική ελευθερία του ατόμου μπορεί να επιτευχθεί μόνο σε συνάρτηση με την κοινωνική ισότητα στα πλαίσια της παραγωγής, της οικονομίας και του νόμου.

Η πραγματική και απόλυτη ισότητα κατά τον Φ. Κάστρο είναι αποτέλεσμα της παροχής ίσων ευκαιριών σε όλους τους πολίτες. Χαρακτηριστικά σε μια ομιλία του επισημαίνει: « Η επανάσταση, κυρίως, σημαίνει αυτό: να εξασφαλίζει

²⁰⁰ Λένιν, *Κράτος και επανάσταση*, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 1996

²⁰¹ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos juridicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 23 - 24

σε κάθε νέο που γεννιέται σ' αυτή τη χώρα την εκπαίδευσή του, το δικαίωμά του να έχει μια αξιοπρεπή θέση μέσα στην κοινωνία, το δικαίωμά του να ζει με αξιοπρέπεια από τη δουλειά του, το δικαίωμά του να καταλαμβάνει τη θέση που του αντιστοιχεί αναλόγως με τις προσωπικές του συνθήκες, τον χαρακτήρα και τις αρετές του. Αυτή είναι η Επανάσταση. Η Επανάσταση σημαίνει την δημιουργία του δικαιώματος αυτού για όλους, χωρίς διακρίσεις μεταξύ πλούσιων και φτωχών».²⁰²

Η αρχή της ισότητας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με όλη την ιστορία της κουβανικής κοινωνίας και τους αγώνες της για την κατάργηση της δουλείας, της σωματεμπορίας, της αποικιοκρατίας, των φυλετικών διακρίσεων, της νέο – αποικιοκρατίας, της εκμετάλλευσης των αγροτών, των εργαζομένων και των γυναικών. Αποτέλεσε δε βασικό στοιχείο της ιδεολογικής ταυτότητας της κουβανικής Επανάστασης. Με αφετηρία λοιπόν το έργο του Χοσέ Μαρτί και την βαθιά επιρροή της επαναστατικής ιδεολογίας του μαρξισμού – λενινισμού, ο Φιντέλ Κάστρο με υλιστικό και διαλεκτικό τρόπο, μακριά από δογματισμούς, οραματίστηκε μια ελεύθερη από διακρίσεις κοινωνία. Πολέμησε λοιπόν με κάθε μέσο τις διακρίσεις που υπήρχαν κατά των γυναικών, των φτωχών, των νέγρων και ομοφυλόφιλων.²⁰³

Μια όμως από τις επικρίσεις που διατυπώθηκαν εναντίον της Επανάστασης τα πρώτα χρόνια ήταν ότι υπήρχε μια κατασταλτική συμπεριφορά εις βάρος των ομοφυλοφίλων και ότι είχαν δημιουργηθεί στρατόπεδα εγκλεισμού τους. Ο Φιντέλ Κάστρο απαντώντας σε αυτές τις επικρίσεις σε συνέντευξή του, αποτυπώνει την κατάσταση της περιόδου αυτής. Τα πρώτα λοιπόν χρόνια, σύμφωνα με τον Κάστρο, καθιερώθηκε η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία στα πλαίσια της ολικής κινητοποίησης της χώρας ενόψει των

²⁰² Miguel Limia David, *La concepcion de los derechos humanos en el pensamiento de Fidel Castro*, 25/08/2007, προσβασιμο στο <file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/BVF-Los fundamentos de la concepcion de los derechos humanos en el pensamiento de Fidel Castro.htm>

²⁰³ Miguel Limia David, *La concepcion de los derechos humanos en el pensamiento de Fidel Castro*, 25/08/2007, προσβασιμο στο [file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/BVF-Los fundamentos de la concepcion de los derechos humanos en el pensamiento de Fidel Castro .htm](file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/BVF-Los fundamentos de la concepcion de los derechos humanos en el pensamiento de Fidel Castro.htm)

επικείμενων κινδύνων. Δεν μπορούσαν όμως να στρατευτούν α) άτομα χαμηλής μορφωτικής στάθμης, καθώς απαιτούνταν καλό μορφωτικό επίπεδο για το χειρισμό όπλων ανεπτυγμένης τεχνολογίας, β) θρησκευτικές ομάδες που δε δέχονται τα όπλα ή τη σημαία και γ) οι ομοφυλόφιλοι, καθώς το φαλλοκρατικό στοιχείο την περίοδο αυτή ήταν ισχυρό και η επικρατούσα αντίληψη δε δεχόταν την παρουσία των ομοφυλόφιλων στις στρατιωτικές μονάδες. Έτσι δημιουργήθηκαν οι λεγόμενες Στρατιωτικές Μονάδες Βοήθειας στην Παραγωγή, όπου πήγαιναν αυτές οι τρεις κατηγορίες ατόμων και ασχολούνταν κυρίως με αγροτικές εργασίες. Σε καμία περίπτωση όμως δεν ήταν στρατόπεδα εγκλεισμού. Η επανάσταση διεξήγαγε σύμφωνα με τον Φ. Κάστρο αγώνα εναντίον των προκαταλήψεων και των διακρίσεων σε μια χώρα όπου ο αναλφαβητισμός πριν την επανάσταση έφτανε το 30% και οι προκαταλήψεις ανθούσαν. Πλέον σύμφωνα με τον Κάστρο οι διακρίσεις αυτές έχουν ξεπεραστεί αρκετά από τον Κουβανικό λαό ο οποίος έχει αποκτήσει μια άρτια γενική κουλτούρα.²⁰⁴

Τέλος ο ποινικός κώδικας ρυθμίζει την προστασία της αρχής της ισότητας στο άρθρο 295, σύμφωνα με το οποίο «1. Όποιος κάνει διακρίσεις εις βάρος άλλου προσώπου ή προωθεί ή υποκινεί διακρίσεις, είτε με εκδηλώσεις και προσβλητικό χαρακτήρα κατά του φύλου, της φυλής, του χρώματος ή της εθνικής καταγωγής, είτε με πράξεις εμποδίζει ή αποτρέπει, λόγω φύλου, φυλής, χρώματος ή εθνικής καταγωγής, την άσκηση ή την απόλαυση των ίσων δικαιωμάτων που θεσπίζονται στο Σύνταγμα, τιμωρείται με ποινή στερητική της ελευθερίας από έξι μήνες έως δύο έτη ή με χρηματική ποινή από 200 έως 500 πέσος ή και τα δύο. 2. Με ίδια ποινή τιμωρείται όποιος διαδίδει ιδέες που βασίζονται στην φυλετική ανωτερότητα ή στο φυλετικό μίσος ή διαπράττει πράξεις βίας ή υποκινεί την τέλεσή τους εναντίον οποιασδήποτε φυλής ή ομάδας προσώπων άλλου χρώματος ή εθνικής καταγωγής.»²⁰⁵

²⁰⁴ Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 206 - 209

²⁰⁵ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 295. 1. El que discrimine a otra persona o promueva o incite a la discriminación, sea con manifestaciones y ánimo ofensivo a su sexo, raza, color u origen nacional o con acciones para obstaculizarle o impedirle, por motivos de sexo, raza, color u origen

6.8. Η αρχή της αναλογικότητας ή της απαγόρευσης της υπερβολής

Η αρχή της αναλογικότητας, η οποία έχει τις ρίζες της στην Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1789, ορίζει ότι ο νόμος δεν μπορεί να επιβάλλει περισσότερες κυρώσεις από όσες είναι αναγκαίες και ότι οι κυρώσεις αυτές θα πρέπει να είναι ανάλογες με το έγκλημα.

Η αρχή αυτή περιλαμβάνει, όπως άλλωστε και στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, τρεις επιμέρους αρχές: Α) Την αρχή της προσφορότητας, σύμφωνα με την οποία είναι θεμιτά μόνο εκείνα τα περιοριστικά μέτρα, τα οποία είναι πρόσφορα και κατάλληλα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Β) Την αρχή της αναγκαιότητας, σύμφωνα με την οποία είναι θεμιτά μόνο εκείνα τα περιοριστικά μέτρα τα οποία είναι αναγκαία, είτε γιατί είναι τα μόνα που μπορούν να οδηγήσουν στον επιδιωκόμενο σκοπό είτε γιατί είναι τα ηπιότερα από τα περισσότερα που διατίθενται. Γ) Την αρχή της αναλογικότητας υπό στενή έννοια, σύμφωνα με την οποία είναι θεμιτά μόνο εκείνα τα περιοριστικά μέτρα, των οποίων η βαρύτητα βρίσκεται σε μια παραδεκτή αναλογία με τη σπουδαιότητα του συγκεκριμένου επιδιωκόμενου σκοπού. Αυτή οφείλει να υφίσταται κυρίως μεταξύ των συγκεκριμένων πράξεων δικονομικού καταναγκασμού και του εγκλήματος που τελέσθηκε.²⁰⁶

Η αρχή αυτή εισήχθη σταδιακά στους ποινικούς κώδικες από τη Γαλλική Επανάσταση του 1789 και μετά, αλλά φαίνεται να υλοποιείται ουσιαστικά με την έγκριση από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το 1948, η οποία συμπεριέλαβε

nacional, el ejercicio o disfrute de los derechos de igualdad establecidos en la Constitución, incurre en sanción de privación de libertad de seis meses a dos años o multa de doscientas a quinientas cuotas o ambas. 2. En igual sanción incurre el que difunda ideas basadas en la superioridad u odio racial o cometa actos de violencia o incite a cometerlos contra cualquier raza o grupo de personas de otro color u origen étnico.)

²⁰⁶ Νικ. Κ. Ανδρουλάκης, *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα, 1994, σελ. 18

πιο συγκεκριμένες διατάξεις για την κατάργηση των βασανιστηρίων και των ποινικών κυρώσεων που είναι απάνθρωπες και εξευτελιστικές.

Υπάρχουν ωστόσο στον κουβανικό ποινικό κώδικα ποινικές κυρώσεις των οποίων το ελάχιστο όριο είναι εξαιρετικά υψηλό αλλά στην πρακτική τους εφαρμογή αυτό περιορίζεται από τη δικαστική κρίση. Αυτή η ειδική κατάσταση οφείλεται στις αλλαγές που εισήγαγε ο νόμος 87/1999 σύμφωνα με τον οποίο αυξάνονται τα όρια των ποινών που επιβάλλονται σε αδικήματα που προκύπτουν λόγω της περικοπής της ποσόστωσης της κουβανικής ζάχαρης από τη κυβέρνηση των ΗΠΑ όπως αναλύσαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο ή στα πολιτικά εγκλήματα.

Έτσι με την υπ' αριθμ. 172/2000 απόφασή του, το Ανώτατο Ποινικό Λαϊκό Δικαστήριο, δικάζοντας την αναίρεση πολίτη στον οποίο επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης 14 έτη για έγκλημα ληστείας το οποίο θεωρείται εξαιρετικά σοβαρό, αποφάσισε την μείωση της ποινής στα 9 έτη φυλάκισης λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις κάτω από τις οποίες διεπράχθη η ληστεία αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δράστη.²⁰⁷

Με τη θέση σε ισχύ των αλλαγών αυτών λοιπόν, οι δικαστές έρχονται σε πολλές περιπτώσεις αντιμέτωποι με προβλήματα που έχουν να κάνουν με τις ειδικές περιστάσεις κάτω από τις οποίες έγινε το έγκλημα ή τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δράστη, τα οποία δεν δικαιολογούν την αυστηρότητα των κυρώσεων που προβλέπονται. Έτσι κατά τους πρώτους μήνες της εφαρμογής των νέων αυτών νόμων, τα δικαστήρια εξέδωσαν αποφάσεις που δεν ήταν σύμφωνες με την αρχή της αναλογικότητας.

Για το λόγο αυτό ο Κουβανικός Κώδικας Ποινικής Δικονομίας εισήγαγε διατάξεις με τις οποίες εξουσιοδοτεί το δικαστήριο να επανεξετάζει τα όρια των ποινών και σε περίπτωση που θεωρεί ότι το ελάχιστο όριο είναι υπερβολικά υψηλό να αντικαθιστά την ποινή με νέα ηπιότερη. Η λύση αυτή ανταποκρίνεται και στο πνεύμα του άρθρου 47 του Ποινικού κώδικα σύμφωνα με το οποίο «1.

²⁰⁷ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinación de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 28

Το δικαστήριο ορίζει την έκταση της ποινής, εντός των ορίων που καθορίζονται από το νόμο, υπό την καθοδήγηση της σοσιαλιστικής νομικής συνείδησης και λαμβάνοντας ιδίως υπόψη τον βαθμό του κοινωνικού κινδύνου της πράξης, τις συνθήκες που το περιβάλλουν, ελαφρυντικές και επιβαρυντικές, και τα κίνητρα του κατηγορουμένου, καθώς και το ιστορικό του, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, τη συμπεριφορά του μετά την τέλεση της αξιόποινης πράξης και τις πιθανότητές του για αλλαγή (διόρθωση). 2. Μια περίπτωση η οποία αποτελεί συστατικό στοιχείο του αδικήματος δεν μπορεί να θεωρηθεί, ταυτόχρονα, ως επιβαρυντική για την ποινική ευθύνη. 3. Οι ελαφρυντικές και επιβαρυντικές περιστάσεις που προβλέπονται αντίστοιχα στα εδάφια γ) και η) του άρθρου 52, και τα εδάφια β), γ), δ), στ) και η) του άρθρου 53, όπως και στις περιπτώσεις της απλής και της κατά συρροή υποτροπής, εφαρμόζονται στα νομικά πρόσωπα.»²⁰⁸.

Ο κουβανικός ποινικός κώδικας περιλαμβάνει στο γενικό του μέρος πολλές διατάξεις, οι οποίες επιτρέπουν στο δικαστήριο να προσαρμόσει την επιβαλλόμενη ποινή σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, έτσι όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 47, λαμβάνοντας υπόψη το βαθμό της κοινωνικής επικινδυνότητας της τελεσθείσας πράξης, τις περιστάσεις κάτω από τις οποίες αυτή τελέσθηκε, είτε είναι ελαφρυντικές είτε επιβαρυντικές, τα προσωπικά χαρακτηριστικά του δράστη αλλά και τη συμπεριφορά του μετά την τέλεση του εγκλήματος και την έκφραση μεταμέλειας από αυτόν.

Οι βασικοί κανόνες του ποινικού κώδικα οι οποίοι επιτρέπουν στο δικαστήριο να αναπροσαρμόσει τα όρια των ποινών, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που επιτρέπουν στο δικαστήριο να μειώσει τα ελάχιστα όρια των ποινών, συνοψίζονται ως εξής:

²⁰⁸ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 47. 1. El tribunal fija la medida de la sanción, dentro de los límites establecidos por la ley, guiándose por la conciencia jurídica socialista y teniendo en cuenta, especialmente, el grado de peligro social del hecho, las circunstancias concurrentes en el mismo, tanto atenuantes como agravantes, y los móviles del inculpado, así como sus antecedentes, sus características individuales, su comportamiento con posterioridad a la ejecución del delito y sus posibilidades de enmienda. 2. Una circunstancia que es elemento constitutivo de un delito no puede ser considerada, al mismo tiempo, como circunstancia agravante de la responsabilidad penal. 3. Las circunstancias atenuantes y agravantes previstas respectivamente en los incisos c) y g) del artículo 52, e incisos b), c), ch), e) y g) del artículo 53, así como la reincidencia y la multirreincidencia, son aplicables a las personas jurídicas.)

- Τα δικαστήρια μπορούν να μειώσουν προαιρετικά έως και τα δύο τρίτα των ελάχιστων ποινών που προβλέπονται για κάποιο έγκλημα όταν αυτό δεν ολοκληρώθηκε.
- Το άρθρο 17 του ποινικού κώδικα στην πρώτη του παράγραφο ορίζει ότι στην περίπτωση προσώπων άνω των 16 ετών και κάτω των 18, τα ανώτατα και κατώτατα όρια των ποινών μπορούν να μειωθούν στο μισό και στην περίπτωση προσώπων από 18 έως 20 ετών η μείωση μπορεί να φτάσει έως και το ένα τρίτο της ποινής. Επίσης σύμφωνα με την δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου τα όρια αυτά μπορούν να μειωθούν κατά το ένα τρίτο της προβλεπόμενης ποινής όταν την στιγμή της εκδίκασης της υπόθεσης ο δράστης είναι άνω των 60 ετών.²⁰⁹
- Σύμφωνα με την δεύτερη παράγραφο του άρθρου 19, οι ποινές που επιβάλλονται στο συνεργό του εγκλήματος είναι εκείνες του αντίστοιχου εγκλήματος μειωμένες κατά το ένα τους τρίτο.
- Επίσης το δικαστήριο μπορεί να μειώσει τα όρια των ποινών στις περιπτώσεις ψυχικής ασθένειας του δράστη (άρθρα 20), σε περίπτωση νόμιμης άμυνας (άρθρο 21), σε περίπτωση κατάστασης ανάγκης (άρθρο 22), σε περίπτωση υποχρέωσης καθήκοντος (άρθρο 25 παρ. 3) και σε περίπτωση ανυπέρβλητου φόβου (άρθρο 26 παρ. 2).²¹⁰
- Δίνεται επίσης η δυνατότητα αντικατάστασης της στερητικής της ελευθερίας ποινής που δεν υπερβαίνει τα πέντε έτη από την ποινή της παροχής υποχρεωτικής εργασίας με παράλληλο εγκλεισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα ή χωρίς εγκλεισμό, όταν από τη φύση του εγκλήματος, τις περιστάσεις και τα χαρακτηριστικά του δράστη προκύπτει ότι η επανακοινωνικοποίηση και επανεκπαίδευσή του

²⁰⁹ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 17. 1. En el caso de personas de más de 16 años de edad y menos de 18, los límites mínimos y máximos de las sanciones pueden ser reducidos hasta la mitad, y con respecto a los de 18 a 20, hasta en un tercio. En ambos casos predominará el propósito de reeducar al sancionado, adiestrarlo en una profesión u oficio e inculcarle el respeto al orden legal. 2. El límite mínimo de las sanciones de privación de libertad puede rebajarse hasta en un tercio, en el caso de personas que tengan más de 60 años en el momento en que se les juzga.)

²¹⁰ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento>

εκπληρώνουν το σκοπό του νόμου και συγκεκριμένα όπως αυτός διατυπώνεται στα άρθρα 32, 33 και 34 του ποινικού κώδικα.

- Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 36, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει την ποινή της επίπληξης αντικαθιστώντας την ποινή του προστίμου έως 100 πέσος, όταν από τη φύση του εγκλήματος και τα χαρακτηριστικά του δράστη προκύπτει ότι ο σκοπός της ποινής μπορεί να εκπληρωθεί χωρίς αυτή την οικονομική επιβάρυνση.
- Το άρθρο 48 παρ. 1 ορίζει ότι τα εγκλήματα εξ αμελείας τιμωρούνται με ποινή στέρησης της ελευθερίας από πέντε ημέρες έως οκτώ χρόνια ή με πρόστιμο και η ποινή δεν μπορεί να υπερβαίνει το μισό της ποινής που επιβάλλεται στα αντίστοιχα τελούμενα με δόλο εγκλήματα.
- Σύμφωνα με το άρθρο 54 παρ. 1, το δικαστήριο μπορεί να μειώσει στο μισό τα ελάχιστα όρια των ποινών όταν υπάρχουν ελαφρυντικές περιστάσεις.²¹¹
- Τα δικαστήρια επίσης έχουν τη δυνατότητα να αποφασίσουν την αναστολή της ποινής για πέντε χρόνια.
- Επίσης έχουν τη δυνατότητα να δίδουν την ελευθερία σε άτομα που έχουν καταδικαστεί με ποινή στερητική της ελευθερίας αυτών, όταν λαμβάνοντας υπόψη τα ατομικά χαρακτηριστικά και τη συμπεριφορά τους κατά τη διάρκεια της φυλάκισης, εκτιμούν ότι μπορεί να επιτευχθεί ο σκοπός της ποινής χωρίς να έχει εκτιθεί αυτή ολόκληρη. Σε κάθε περίπτωση πάντως θα πρέπει να έχει εκτιθεί το ένα τρίτο της ποινής από άτομα κάτω των 20 ετών, το μισό σε άτομα που για πρώτη φορά τελούν κάποιο έγκλημα και τα δύο τρίτα της ποινής σε υπότροπους εγκληματίες.²¹²

Στη νομολογία του Ανώτατου Ποινικού Δικαστηρίου της Κούβας, όπου εκδικάζονται εφέσεις κατά των πρωτοβάθμιων ποινικών δικαστηρίων, μπορεί

²¹¹ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento>

²¹² Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinación de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 30 - 31

να παρατηρήσει κανείς μια ευρεία εφαρμογή των αρχών της αναλογικότητας, της επανένταξης και της ελάχιστης παρέμβασης.

6.9. Η αρχή της μη επιβολής εξευτελιστικών ποινών

6.9.1. Γενικά

Η αρχή του εξανθρωπισμού των ποινών χαρακτηρίζει την καταγωγή και την εξέλιξη του σύγχρονου ποινικού δικαίου, το οποίο έχει περάσει από τις φάσεις της ιδιωτικής αντεκδίκησης, της θείας δίκης και τελικά της ανθρωπιστικής περιόδου.²¹³

Στο στάδιο της ιδιωτικής αντεκδίκησης εφαρμοζόταν ο νόμος του «οφθαλμός αντί αφθαλμού και οδούς αντί οδόντος» ενώ σε μεταγενέστερα στάδια μετάβασης σε ποινικά συστήματα θείας δίκης, οι νόμοι εμφανίζονται σκληροί και οι ποινές μεταβιβάζονται στους απογόνους του δράστη. Στα πλαίσια αυτά και ως αντίδραση στην κατάσταση αυτή, ακολούθησε η ανθρωπιστική περίοδος στο ποινικό δίκαιο, κυριότερος εκπρόσωπος της οποίας ήταν ο Beccaria. Στο έργο του «Για τα εγκλήματα και τις ποινές», το οποίο δημοσιεύθηκε το 1764, έκανε δριμεία κριτική στη θανατική ποινή, τις εξευτελιστικές ποινές και τα βασανιστήρια ενώ υποστήριζε την μείωση των ποινών, την υπαγωγή τους στην αρχή της νομιμότητας και την προστασία του κατηγορουμένου μέσω δικονομικών εγγυήσεων.²¹⁴

Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε το κατάλληλο έδαφος για τον εξανθρωπισμό της ποινικής νομοθεσίας. Έτσι αρκετοί μονάρχες, όπως για παράδειγμα της Ρωσίας, της Αυστρίας και της Πρωσίας, πραγματοποίησαν μεταρρυθμίσεις στην ποινική νομοθεσία των κρατών τους. Σημαντική ήταν επίσης η συμβολή της γαλλικής επανάστασης στη διαδικασία του

²¹³ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos juridicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 30

²¹⁴ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos juridicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 33

εξανθρωπισμού των ποινών αλλά και η ενσωμάτωση πολλών προτάσεων του Beccaria στη Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Αποτέλεσμα αυτών των μεταρρυθμίσεων ήταν η ενίσχυση της προστασίας του κατηγορουμένου, ο εξανθρωπισμός των συνθηκών κράτησης στις φυλακές, η εξάλειψη στις περισσότερες χώρες των εξευτελιστικών ποινών, η κατάργηση σε κάποιες από αυτές της θανατικής ποινής και στις υπόλοιπες ο περιορισμός εφαρμογής της.

Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα συντελέστηκαν διαδοχικές μεταρρυθμίσεις στα ποινικά συστήματα των περισσότερων κρατών, κάτω και από την επίδραση των επιστημών της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας, της εγκληματολογίας και της ιατρικής, με την εφαρμογή εναλλακτικών κυρώσεων αντί των στερητικών της ελευθερίας ποινών. Ιδιαίτερα μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, η αρχή του εξανθρωπισμού των ποινών ενσωματώθηκε στις διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις ως απάντηση στα απάνθρωπα εγκλήματα που είχαν τελεστεί κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Έτσι σήμερα στις περισσότερες χώρες, όπως άλλωστε και στην Κούβα, η ποινή του εγκλεισμού στις φυλακές επιβάλλεται στα πιο σοβαρά εγκλήματα, ενώ στα υπόλοιπα αναζητούνται εναλλακτικές λύσεις, όπως για παράδειγμα τα χρηματικά πρόστιμα, η απαγόρευση άσκησης ορισμένων δραστηριοτήτων, η παροχή κοινωφελούς εργασίας κτλ.²¹⁵

Η αρχή της μη επιβολής απάνθρωπων και εξευτελιστικών ποινών κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του ελληνικού Συντάγματος το οποίο στην δεύτερη παράγραφο του ορίζει ότι «*Τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας, ή άσκηση ψυχολογικής βίας, καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, απαγορεύονται και τιμωρούνται, όπως νόμος ορίζει.*»²¹⁶

²¹⁵ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 34 - 36

²¹⁶ Π.Δ. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό δίκαιο, Ατομικά δικαιώματα*, τ. Α', Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005, σελ. 298

Στην περίπτωση της Κούβας η αρχή της μη επιβολής εξευτελιστικών και απάνθρωπων ποινών και της απαγόρευσης των βασανιστηρίων ήταν μία από τις αρχές που τηρήθηκε απαράβατα από την εποχή που ξέσπασε η Επανάσταση μέχρι και σήμερα. Ο Φιντέλ Κάστρο χαρακτηριστικά είχε αναφερθεί σε μια ομιλία του στο θέμα αυτό: *«Αυτή είναι η μοναδική επανάσταση στον κόσμο που δεν χρησιμοποίησε ποτέ βία ενάντια σε κάποιον φυλακισμένο, ενάντια σε κάποιον συλληφθέντα... Η Κούβα είναι η μοναδική χώρα όπου σε μια διαδικασία όπως αυτή ποτέ δεν χρησιμοποίησε την αστυνομία εναντίον του λαού. Δεν υπάρχει ούτε μία περίπτωση που κάποια διαδήλωση να έχει κατασταλεί από την αστυνομία ή το στρατό, που να έχει χρησιμοποιηθεί ένα δακρυγόνο. Αλλά γιατί; Γιατί ο λαός υπερασπίζεται την Επανάσταση, γιατί ο λαός είναι η αστυνομία, γιατί ο λαός είναι ο στρατός.»*²¹⁷ Μια ακόμα αρχή η οποία καθιερώθηκε ήδη από την εποχή της Σιέρα Μαέστρα και τηρήθηκε απαρέγκλιτα από την κουβανική αστυνομία σύμφωνα με τον Φιντέλ ήταν η μη χρήση σωματικής βίας πάνω σε αιχμαλώτους για την απόσπαση πληροφοριών. *«Η δική μας κατάσταση βασίζεται στην συνεργασία όλου του λαού και της αστυνομίας ούτως ώστε να μη χρησιμοποιούνται βίαιες μέθοδοι αλλά να αναπτύσσεται η τεχνική της έρευνας και της διείσδυσης...»*²¹⁸. Συνεχίζει δε κατηγορηματικά: *«Όταν κάποια μέρα οι διάφοροι ιστορικοί αναλύσουν αυτά τα 25 χρόνια της Επανάστασης, θα διαπιστώσουν ότι είμαστε ίσως η μόνη Επανάσταση που δεν παρέβη ποτέ το νόμο. Έχουμε νόμους που τιμωρούν, ακόμα και αυστηρά, γιατί πρέπει να υπερασπιστούμε τον εαυτό μας. Αλλά θα διαπιστώσουν ότι δεν ήμασταν κατασταλτικοί, δεν ήμασταν βίαιοι, δεν ήμασταν βασανιστές και ότι δεν υπήρξαν καθόλου εξαφανισμένοι στην χώρα μας. Δεν υπάρχει ούτε μια μοναδική περίπτωση βασανιστηρίου στην χώρα μας!»*²¹⁹

Κι ενώ λοιπόν η Επανάσταση κληρονόμησε ένα καθεστώς βάνουσων και απάνθρωπων φυλακών, δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για τον εξανθρωπισμό του. Το νέο σωφρονιστικό καθεστώς λοιπόν έδωσε έμφαση στην επανακοινωνικοποίηση και επανεκπαίδευση των κρατουμένων με την

²¹⁷ Fidel Castro, Los derechos humanos 1959 – 1988, La Habana, edic. Editora Política, 1989, p. 40 - 43

²¹⁸ Fidel Castro, Los derechos humanos 1959 – 1988, La Habana, edic. Editora Política, 1989, p. 45 - 46

²¹⁹ Fidel Castro, Los derechos humanos 1959 – 1988, La Habana, edic. Editora Política, 1989, p. 50

συμμετοχή τους σε παραγωγικές δραστηριότητες και την ανάπτυξη του πολιτιστικού και μορφωτικού τους επιπέδου. Έτσι λοιπόν τα 25 πρώτα χρόνια της Επανάστασης το 70% των κρατουμένων έχουν ήδη ενσωματωθεί σε παραγωγικές δραστηριότητες βιομηχανικού τύπου με απολαβή του αντίστοιχου μισθού, σε φυλακές είτε «ανοιχτού» είτε «κλειστού» τύπου. Οι φυλακισμένοι κατανέμονται σε χώρους εργασίας σύμφωνα με τις γνώσεις και τεχνικές τους δεξιότητες ενώ η στάση και συμπεριφορά τους κατά το στάδιο της επανεκπαίδευσής τους μπορεί να μειώσει την ποινή τους και να επιταχύνει την επανένταξή τους στην κοινωνία.

Προς τους σκοπούς της αναμόρφωσης του σωφρονιστικού συστήματος δημιουργήθηκαν νέες εγκαταστάσεις σύμφωνες με τη λογική της Επανάστασης και 15 παλιές γκρεμίστηκαν, ενώ δημιουργήθηκε εγκληματολογικό ερευνητικό κέντρο.²²⁰

6.9.2. Τα είδη των ποινών

Στα πλαίσια της εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού από το κουβανικό σωφρονιστικό σύστημα απάνθρωπων και εξευτελιστικών ποινών, ορίζονται ρητά στον ποινικό κώδικα τόσο ο σκοπός της επιβολής των ποινών όσο και τα είδη τους.

Έτσι λοιπόν το άρθρο 27 ορίζει ότι: *«Η ποινή δεν έχει μόνο σκοπό να καταστείλει το διαπραχθέν έγκλημα, αλλά και να επανεκπαιδεύσει τους καταδικασθέντες στις αρχές της έντιμης εργασίας, της αυστηρής συμμόρφωσης στους νόμους και του σεβασμού των κανόνων της σοσιαλιστικής συμβίωσης, καθώς επίσης να αποτρέψει τη διάπραξη νέων*

²²⁰ Fidel Castro, *Los derechos humanos 1959 – 1988*, La Habana, edic. Editora Politica, 1989, p. 51

αδικημάτων, τόσο από τους καταδικασθέντες όπως και από άλλα πρόσωπα.»²²¹

Το άρθρο 28 στη συνέχεια ορίζει τα είδη των ποινών. Σύμφωνα λοιπόν με την παραγραφο 1: «Οι ποινές μπορεί να είναι κύριες και παρεπόμενες.». Στις επόμενες παραγράφους ο νομοθέτης απαριθμεί τα είδη των κύριων και παρεπόμενων ποινών που επιβάλλονται στα φυσικά πρόσωπα και αντίστοιχα στα νομικά.

Για τα φυσικά πρόσωπα λοιπόν ορίζει ότι: «2. Οι κύριες ποινές για τα φυσικά πρόσωπα είναι οι ακόλουθες: α) θάνατος, β) στέρηση της ελευθερίας, γ) σωφρονιστική εργασία με εγκλεισμό, δ) σωφρονιστική εργασία χωρίς εγκλεισμό, ε) περιορισμός της ελευθερίας, στ) πρόστιμο, ζ) επίπληξη.

3. Οι συμπληρωματικές / παρεπόμενες ποινές που επιβάλλονται σε φυσικά πρόσωπα είναι οι εξής: α) αποστέρηση των δικαιωμάτων, β) αποστέρηση ή αναστολή των γονικών δικαιωμάτων και κηδεμονίας, γ) απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος, κατοχής θέσης ή αξιώματος, δ) αναστολή της άδειας οδήγησης, ε) απαγόρευση να συχνάζουν σε ορισμένα μέσα ή χώρους, στ) εξορία, ζ) κατάσχεση, η) δήμευση αγαθών, θ) υπαγωγή στην εποπτεία των οργάνων και των οργανισμών που συνθέτουν τις Επιτροπές Πρόληψης και Κοινωνικών Παροχών, ι) απέλαση ξένων από το έδαφος της επικρατείας.»²²²

²²¹ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 27. *La sanción no tiene sólo por finalidad la de reprimir por el delito cometido, sino también la de reeducar a los sancionados en los principios de actitud honesta hacia el trabajo, de estricto cumplimiento de las leyes y de respeto a las normas de la convivencia socialista, así como prevenir la comisión de nuevos delitos, tanto por los propios sancionados como por otras personas.*)

²²² Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 28. 1. *Las sanciones pueden ser principales y accesorias. 2. Las sanciones principales aplicables a las personas naturales son las siguientes: a) muerte; b) privación de libertad; c) trabajo correccional con internamiento; ch) trabajo correccional sin internamiento; d) limitación de libertad; e) multa; f) amonestación. 3. Las sanciones accesorias aplicables a las personas naturales son las siguientes: a) privación de derechos; b) privación o suspensión de derechos paterno-filiales y de tutela; c) prohibición del ejercicio de una profesión, cargo u oficio; ch) suspensión de la licencia de conducción; d) prohibición de frecuentar medios o lugares determinados; e) destierro; f) comiso; g) confiscación de bienes; h) sujeción a la vigilancia de los órganos y organismos que integran las Comisiones de Prevención y Atención Social; i) expulsión de extranjeros del territorio nacional.*)

Οι επόμενες παραράγραφοι αναφέρονται στις ποινές που επιβάλλονται στα νομικά πρόσωπα, τα οποία όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο έχουν ποινική ευθύνη σύμφωνα με το κουβανικό ποινικό δίκαιο. Έτσι το άρθρο 28 ορίζει ότι: «4. Κύριες ποινές που επιβάλλονται στα νομικά πρόσωπα είναι :

α) διάλυση, η οποία συνίσταται στην εξαφάνιση του νομικού προσώπου. Στις περιπτώσεις που επιβάλλεται, ακυρώνεται η συστατική πράξη, με εγγραφή του σχετικού τμήματος της αποφάσεως στα μητρώα όπου έχει καταχωρηθεί και το νομικό πρόσωπο καθίσταται σε κατάσταση διάλυσης, με όλες τις έννομες συνέπειες, από τη στιγμή που η απόφαση καταστεί τελεσίδικη

β) προσωρινή διακοπή λειτουργίας, η οποία συνιστά το ολοκληρωτικό κλείσιμο της επιχείρησης, εμπορικού, γραφείου ή επιχείρησης νομικού προσώπου, για το διάστημα που καθορίζει η απόφαση, το οποίο δεν μπορεί να είναι μικρότερο από τρεις μήνες ούτε να υπερβαίνει τα δύο χρόνια

γ) προσωρινή ή οριστική απαγόρευση ορισμένων δραστηριοτήτων ή επιχειρήσεων. Οι απαγορευμένες δραστηριότητες ή επιχειρήσεις θα είναι μόνον εκείνες που έχουν οριστεί από την απόφαση του δικαστηρίου. Η κύρωση αυτή δεν μπορεί να είναι μικρότερη των έξι μηνών ούτε να υπερβαίνει τα τρία έτη, όταν είναι προσωρινή

δ) πρόστιμο.

5. Κατά τον καθορισμό των κύριων ποινών που επιβάλλονται στα νομικά πρόσωπα, εφαρμόζονται, κατά περίπτωση, οι ακόλουθοι κανόνες:

α) στην περίπτωση αδικήματος που τιμωρείται με πρόστιμο, αυτό εμπίπτει εντός των ελάχιστων και μέγιστων ορίων των ποσοστώσεων που έχουν οριστεί για το σχετικό αδίκημα, λαμβανομένων υπόψη των διατάξεων της παραγράφου 7, εδάφιο α), του άρθρου 35 σχετικά με το ποσό της κάθε δόσης

β) στην περίπτωση αδικήματος που τιμωρείται με ποινή στέρησης της ελευθερίας που δεν υπερβαίνει τα τρία έτη, αυτή αντικαθίσταται από προσωρινή ή οριστική απαγόρευση άδειας για ορισμένες δραστηριότητες ή επιχειρήσεις

γ) στην περίπτωση αδικήματος που τιμωρείται με ποινή της στέρησης της ελευθερίας μεγαλύτερης από τρία έτη και δεν υπερβαίνει τα δώδεκα έτη, αντικαθίσταται από προσωρινό κλείσιμο

δ) σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, η εφαρμοστέα ποινή είναι η διάλυση

ε) στην περίπτωση αδικήματος που τιμωρείται, εναλλακτικά ή σε συνδυασμό, με δύο είδη κύριων ποινών, αυτές αντικαθίστανται αντιστοίχως από τις αντίστοιχες για τα νομικά πρόσωπα, σύμφωνα με τους κανόνες που καθορίζονται στα προηγούμενα εδάφια.

6. Οι πρόσθετες κυρώσεις που εφαρμόζονται για τα νομικά πρόσωπα είναι οι ακόλουθες: α) κατάσχεση, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 43, β) δήμευση περιουσιακών στοιχείων, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 44.»²²³

²²³ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 28. 4. Las sanciones principales aplicables a las personas jurídicas son las siguientes: a) disolución, que consiste en la extinción de la persona jurídica. En los casos en que se imponga, se anulará la escritura de constitución, inscribiéndose la parte pertinente de la sentencia en los registros en que se halle inscrita y quedando la persona jurídica en estado de disolución, a todos los efectos legales, desde el momento en que sea firme la sentencia; b) clausura temporal, que consiste en el cierre total del establecimiento, local, oficina o negocio de la persona jurídica, por el término que determine la sentencia, el cual no puede ser inferior a tres meses ni exceder de dos años; c) prohibición temporal o permanente de la licencia para determinadas actividades o negocios. Las actividades o negocios prohibidos serán exclusivamente aquellos que acuerde el tribunal en su sentencia. Esta sanción no puede ser inferior a seis meses ni exceder de tres años cuando sea temporal; ch) multa. 5. A los efectos de la determinación de las sanciones principales aplicables a las personas jurídicas, se seguirán, en lo pertinente, las reglas siguientes: a) cuando se trate de delito que tenga prevista la sanción de multa, ésta se aplicará dentro de los límites mínimo y máximo de cuotas establecidos en cuanto al correspondiente delito, pero tomando en consideración lo dispuesto en el apartado 7, inciso a), del artículo 35 respecto a la cuantía de cada cuota; b) cuando se trate de delito que tenga prevista la sanción de privación de libertad que no exceda de tres años, ésta se entenderá sustituida por la de prohibición temporal o permanente de la licencia para determinadas actividades o negocios; c) cuando se trate de delito que tenga prevista la sanción de privación de libertad superior a tres años y que no exceda de doce años, ésta se entenderá sustituida por la de clausura temporal; ch) en los demás casos, la sanción aplicable será la de disolución; d) cuando se trate de delito que tenga prevista, de manera alternativa o conjunta, dos clases de sanciones principales, éstas se entenderán respectivamente sustituidas por las correspondientes a las personas jurídicas, según las reglas establecidas en los incisos anteriores. 6. Las sanciones accesorias aplicables a las personas jurídicas son las siguientes: a) comiso, según las disposiciones contenidas en el artículo 43; b) confiscación de bienes, según las disposiciones contenidas en el artículo 44.)

6.9.3. Η θανατική ποινή

Ο κουβανικός ποινικός κώδικας προβλέπει όπως είδαμε στο άρθρο 28 ότι μία από τις κύριες ποινές που μπορεί να επιβληθεί σε κάποιο φυσικό πρόσωπο είναι και αυτή του θανάτου. Η πρόβλεψη της θανατικής ποινής στον κουβανικό ποινικό κώδικα εγείρει συζητήσεις για το εάν αποτελεί παραβίαση της αρχής της μη επιβολής απάνθρωπων ποινών.

Στην ελληνική έννομη τάξη, η επιβολή της θανατικής ποινής απαγορεύεται. Το θέμα ρυθμίζει η τρίτη παράγραφος του ελληνικού Συντάγματος, η οποία ορίζει ότι: « Η γενική δήμευση απαγορεύεται. Θανατική ποινή δεν επιβάλλεται, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται στο νόμο για κακουργήματα τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σχετίζονται με αυτόν».²²⁴

Στην περίπτωση της Κούβας, η επιβολή της θανατικής ποινής προβλέπεται στο άρθρο 29 του ποινικού κώδικα, το οποίο ορίζει ότι : «1. Θανατική ποινή είναι έκτακτου χαρακτήρα και εφαρμόζεται από το δικαστήριο μόνο στις πιο σοβαρές περιπτώσεις διάπραξης των εγκλημάτων για τα οποία έχει θεσπιστεί. 2. Η θανατική ποινή δεν μπορεί να επιβληθεί σε άτομα κάτω των 20 ετών ή σε γυναίκες που διέπραξαν το έγκλημα όντας εγκυμονούσες ή βρίσκονται σε κατάσταση εγκυμοσύνης κατά τον χρόνο απαγγελίας της καταδίκης. 3. Η θανατική ποινή εκτελείται δια τυφεκισμού.»²²⁵

Μια θανατική ποινή εκδικάζεται κατά το νόμο αυτεπαγγέλτως από το Κρατικό Συμβούλιο, το οποίο μετατρέπεται σε συλλογικό Ανώτατο Δικαστήριο (απαρτιζόμενο από 31 μέλη). Τα εγκλήματα στα οποία επιβάλλεται η θανατική καταδίκη είναι τα κοινά αποτρόπαια εγκλήματα, όπως η δολοφονία ή ο βιασμός

²²⁴ Π.Δ. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό δίκαιο, Ατομικά δικαιώματα, τ. Α'*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλα, 2005, σελ. 240 - 243

²²⁵ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 29. 1. La sanción de muerte es de carácter excepcional, y sólo se aplica por el tribunal en los casos más graves de comisión de los delitos para los que se halla establecida. 2. La sanción de muerte no puede imponerse a los menores de 20 años de edad ni a las mujeres que cometieron el delito estando encinta o que lo estén al momento de dictarse la sentencia. 3. La sanción de muerte se ejecuta por fusilamiento.)

ανηλικού, τα οποία προκαλούν το κοινό αίσθημα. Όμως ακόμα και αυτή η δημόσια απαίτηση για την εφαρμογή των αυστηρότερων ποινών σε τέτοιου είδους εγκλήματα έχει μετατραπεί με τα χρόνια σε γενικευμένη αντίθεση στην εσχάτη των ποινών και σε μια φυσική απόρριψή της καθώς σύμφωνα με τον Φ. Κάστρο, οι Κουβανοί δεν είναι εκπαιδευμένοι στο μίσος, σε πάθη ή στο πνεύμα εκδίκησης. Έτσι η ποινή αυτή χρειάστηκε να εφαρμοστεί κατά βάση μόνο τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης σε λίγες περιπτώσεις.²²⁶ Επρόκειτο για πολύ σοβαρές περιπτώσεις κατασκοπείας ή προδοσίας κατά τη διάρκεια του ανταρτοπολέμου στη Σιέρρα Μαέστρα, οι οποίες όμως κρίθηκαν σε δίκη.²²⁷

Το θεμελιώδες σύμφωνα με τον Φιντέλ Κάστρο κυρίως τα πρώτα χρόνια ήταν η υπεράσπιση της επανάστασης μέσω κανόνων και νομικών διαδικασιών για να αποφευχθούν αδικίες. Προς το σκοπό αυτό επιβλήθηκε σε ορισμένες περιπτώσεις η θανατική ποινή. Υπήρξε κάποια στιγμή κατά την οποία οι θανατικές καταδίκες ανεστάλησαν αλλά ακολούθησαν τα συνεχόμενα τρομοκρατικά σχέδια και οι δολοφονικές επιθέσεις και έτσι η θανατική ποινή επανήλθε. *«Επρόκειτο για μάχη ζωής ή θανάτου. Αν δεν υπερασπιστείς τον εαυτό σου, η υπόθεσή σου ητπάται και πρέπει να πληρώσεις με τη ζωή σου.»* είχε πει χαρακτηριστικά ο Φ. Κάστρο. Αυτοί που έπρεπε να αντιμετωπίσουν σύμφωνα με τον Κάστρο ήταν μισθοφόροι που κινούνταν από φιλοδοξίες υλικού, οικονομικού και κοινωνικού τύπου. Ήταν άνθρωποι που πληρώνονταν για να διαπράξουν τρομοκρατικές πράξεις, να δολοφονήσουν δασκάλους, χωρικούς και στρατιώτες. Όσοι λοιπόν συνελήφθησαν για συμμετοχή σε βομβιστικές αντεπαναστατικές ενέργειες καταδικάστηκαν σε θανατική ποινή ύστερα από αυτεπάγγελτη προσφυγή στο Κρατικό Συμβούλιο και ομόφωνη απόφασή του, αλλά τελικά ποτέ δεν εκτελέστηκαν. Καμία λοιπόν θανατική καταδίκη δεν εκτελέστηκε έως τον Απρίλιο του 2003, παρόλο που η θανατική ποινή δεν καταργήθηκε από το νόμο.

Αυτή η ντε φάκτο αναστολή της επιβολής της ποινής του θανάτου, μορατόριουμ που είχαν εφαρμόσει οι κουβανικές αρχές από τον Απρίλιο του

²²⁶ . Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ*, Βιογραφία σε δύο φωνές, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ.422 - 425

²²⁷ Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ*, Βιογραφία σε δύο φωνές, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ.203 - 205

2000, έληξε στις 11 Απριλίου του 2003, οπότε και εκτελέστηκε η θανατική ποινή για τρία άτομα που συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν για συμμετοχή σε πειρατεία σκάφους.²²⁸ Η εφαρμογή του νόμου σ' αυτή την περίπτωση ήταν επιβεβλημένη σύμφωνα με τον Φιντέλ Κάστρο καθώς υπήρχε τεράστιος κίνδυνος εξαπόλυσης κύματος πειρατειών, σχετιζόμενος με τη βέβαια πρόφαση για επίθεση εναντίον της Κούβας, μέσα σε όλη τη φιλοσοφία του «προληπτικού πολέμου» μετά από το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001. Υπήρχε στην πραγματικότητα η κατάσχεση σχεδίου από τις ΗΠΑ για την δημιουργία κύματος παράνομης μετανάστευσης, με τη δραματική μείωση κατά 90% των χορηγούμενων βιζών, και την δημιουργία κλίματος αποσταθεροποίησης με τη διενέργεια σωρείας πειρατειών σε σκάφη και αεροπλάνα το 2003.²²⁹

Άλλη μία χαρακτηριστική περίπτωση επιβολής και εκτέλεσης της θανατικής ποινής ήταν η επονομαζόμενη Υπόθεση Ένα το 1989. Σε αυτήν την υπόθεση ο υποστράτηγος Οτσόα και άλλοι ανώτεροι αξιωματούχοι του Υπουργείου Εξωτερικών συνελήφθησαν και δικάστηκαν για διαφθορά και εμπόριο ναρκωτικών. Τέσσερις από αυτούς καταδικάστηκαν σε θανατική ποινή και οι υπόλοιποι σε φυλάκιση. Η απόφαση του Κρατικού Συμβουλίου (31 μέλη) ήταν ομόφωνη (διαφορετικά δεν θα εφαρμοζόταν η ποινή) ενώ η σύσκεψη ήταν δημόσια.

Οι νόμοι που έχουν ψηφιστεί για τη διακίνηση και εμπορία ναρκωτικών σε κουβανικό έδαφος είναι αυστηρότατοι. Η εισαγωγή ναρκωτικών στη χώρα γίνεται κυρίως από ξένους τουρίστες ή με ρίψεις από αεροπλάνα. *«Είναι μία από τις περιπτώσεις όπου η θανατική ποινή μπορεί να είναι αποτελεσματική»* σύμφωνα με τον Φιντέλ Κάστρο καθώς μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά. *«Βρισκόμαστε σε έναν αγώνα ενάντια σ' αυτό το φαινόμενο το οποίο καταστρέφει τον εγκέφαλο, και φέρνει τον άνθρωπο μπροστά σε πολύ σοβαρά ηθικά διλήμματα.»*

²²⁸ Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 333 - 350

²²⁹ Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 427 - 448

Έτσι λοιπόν η επιβολή της θανατικής ποινής μειώθηκε και στις περισσότερες περιπτώσεις δεν εκτελέστηκε. Παρόλα αυτά όμως δεν καταργήθηκε από το νόμο. *«Δεν είμαστε σε μια χώρα που θα μπορούσαμε να το κάνουμε αυτό. Αν αρχίσουν πάλι την τρομοκρατία εναντίον της χώρας μας, διαπράξουν ξανά εγκλήματα και σκοτώσουν παιδιά σ' ένα σχολείο, σας εγγυώμαι ότι θα ήταν πολύ δύσκολο σ' αυτές τις συνθήκες να μη γίνει χρήση των πιο αυστηρών νόμων...»* σημείωνε ο Φ. Κάστρο. Αναφερόμενος δε στην κατάργηση της θανατικής ποινής στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες επισημαίνει: *«Οι Ευρωπαίοι δεν υφίστανται αποκλεισμό, ούτε τους βάζουν βόμβες κάθε μέρα... Ακόμα όμως και στην περίπτωση για παράδειγμα των Ερυθρών Ταξιαρχιών ή των Βάσκων υπήρξαν εξωδικαστικές εκτελέσεις χωρίς να υπάρχει θανατική ποινή. Εδώ υπάρχει, αλλά δεν υπάρχουν εξώδικες εκτελέσεις αλλά ούτε και βασανιστήρια. Δεν υπάρχει ούτε μια περίπτωση.»*²³⁰

Ερωτώμενος για τη προσωπική του γνώμη πάνω στο ζήτημα της θανατικής ποινής ο Φιντέλ Κάστρο απάντησε ότι η ποινή αυτή δεν επιλύει το πρόβλημα και είναι σχετική η επιρροή της. Το ζήτημα είναι κατ' αυτόν να μελετηθούν τα αίτια του εγκλήματος, που μπορεί να είναι και διανοητικού, γενετικού ή τυχαίου τύπου. Σύμφωνα με τον Κάστρο οι μελέτες για τα αίτια του εγκλήματος είναι πολύ πίσω και θα πρέπει να υπάρξει συντονισμός για επιστημονική εμβάθυνση σε αυτά τα ζητήματα. *«Όμως εδώ ποτέ κανείς δεν τιμωρείται για λόγους εκδίκησης. Ανάμεσα στις ποινές έχουμε και τα ισόβια, που είναι μια εναλλακτική στην εσχάτη των ποινών... Νομίζω ότι προχωρούμε προς ένα μέλλον στην χώρα μας, όπου θα είμαστε σε θέση να καταργήσουμε την εσχάτη των ποινών. Αυτή είναι η φιλοδοξία μας, με βάση όχι απλώς φιλοσοφικές σκέψεις, αλλά ένα αίσθημα δικαίου και πραγματικότητας.»*. *«Σεβόμαστε απόλυτα τις απόψεις όσων για θρησκευτικούς, φιλοσοφικούς ή ανθρωπιστικούς λόγους εναντιώνονται στη θανατική ποινή. Κι εμείς οι Κουβανοί επαναστάτες την*

²³⁰ . Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 333 – 350 και 448

απεχθανόμαστε, για λόγους βαθύτερους από εκείνους που έθιξαν οι κοινωνικές επιστήμες για το έγκλημα».²³¹

6.9.4. Η κατάσταση επικινδυνότητας και τα μέτρα ασφαλείας

Στα πλαίσια λοιπόν της εφαρμογής της αρχής του εξανθρωπισμού των ποινών και της επιβολής εναλλακτικών κυρώσεων στη θέση των στερητικών της ελευθερίας ποινών, ο κουβανικός ποινικός κώδικας καθιερώνει την εφαρμογή κάποιων μέτρων ασφαλείας στις περιπτώσεις ατόμων που από το νόμο θεωρούνται ότι έχουν ροπή προς το έγκλημα ή έχουν ήδη διαπράξει κάποιο ελαφρύ αδίκημα. Ο κώδικας ορίζει την κατάσταση των ατόμων αυτών, ως κατάσταση επικινδυνότητας και την αντιμετωπίζει με ορισμένα στο νόμο μέτρα ασφαλείας, τα οποία έχουν σαν στόχο την επανακοινωνικοποίηση και αναμόρφωσή τους.

Σύγκεκριμένα το άρθρο 72 ορίζει ότι: *«Κατάσταση επικινδυνότητας θεωρείται η ειδική ροπή ενός ατόμου να διαπράττει εγκλήματα, έτσι όπως καταδεικνύεται από τη συμπεριφορά του η οποία είναι προδήλως αντίθετη με τους κανόνες της σοσιαλιστικής ηθικής».*²³² Στα δύο επόμενα άρθρα, ο κουβανός νομοθέτης συγκεκριμενοποιεί την έννοια της κατάστασης επικινδυνότητας απαριθμώντας συγκεκριμένους δείκτες. Το άρθρο 73 λοιπόν ορίζει ότι: *«1. Η κατάσταση επικινδυνότητας εκδηλώνεται όταν συντρέχει κάποιος από τους ακόλουθους δείκτες επικινδυνότητας: α) η συνήθης μέθη και ο αλκοολισμός, β) η ναρκομανία, γ) η αντικοινωνική συμπεριφορά. 2. Θεωρείται ότι είναι σε επικίνδυνη κατάσταση λόγω αντικοινωνικής συμπεριφοράς όποιος*

²³¹ . Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 333 – 350 και 448

²³² Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 72. Se considera estado peligroso la especial proclividad en que se halla una persona para cometer delitos, demostrada por la conducta que observa en contradicción manifiesta con las normas de la moral socialista.)

συνήθως παραβιάζει τους κανόνες κοινωνικής συνύπαρξης με πράξεις βίας ή άλλες προκλητικές πράξεις, όποιος παραβιάζει τα δικαιώματα των υπολοίπων ή με την γενικότερη συμπεριφορά του βλάπτει τους κανόνες συνύπαρξης ή διαταράσσει την κοινωνική τάξη και ζωή, σαν ένα κοινωνικό παράσιτο, που απέχει από κάθε εργασία ή εκμεταλλεύεται ή εφαρμόζει πρακτικές κοινωνικά κατακριτέες.²³³ Ενώ σύμφωνα με το άρθρο 74: «Επίσης σε κατάσταση επικινδυνότητας θεωρούνται ότι τελούν οι διανοητικά ανάπηροι και τα άτομα με νοητική καθυστέρηση αν, εξαιτίας αυτού, δεν έχουν την ικανότητα να κατανοήσουν το νόημα των πράξεών τους ή να ελέγξουν την συμπεριφορά τους, υπό τον όρο ότι αποτελούν απειλή για την ασφάλεια προσώπων ή της κοινωνικής τάξης.»²³⁴

Στα άρθρα 76 επ. ο κώδικας ορίζει ποια είναι τα εφαρμοστέα μέτρα ασφαλείας. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 76: «Τα μέτρα ασφαλείας μπορεί να επιβληθούν για την πρόληψη διάπραξης εγκλημάτων ή τη στιγμή της διάπραξής τους. Στην πρώτη περίπτωση λαμβάνονται προληπτικά μέτρα ασφαλείας και στην δεύτερη κατασταλτικά μέτρα ασφαλείας. 2. Τα μέτρα ασφαλείας λαμβάνονται όταν στο άτομο συντρέχει κάποιος από τους δείκτες επικινδυνότητας των άρθρων 73 και 74.»²³⁵ Το άρθρο 78 κατηγοριοποιεί τα προληπτικά μέτρα ασφαλείας. Έτσι «Σε όποιον βρίσκεται σε κατάσταση επικινδυνότητας, μπορεί να επιβληθεί το καταλληλότερο από τα εξής προληπτικά

²³³ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 73. 1. El estado peligroso se aprecia cuando en el sujeto concurre alguno de los índices de peligrosidad siguientes: a) la embriaguez habitual y la dipsomanía; b) la narcomanía; c) la conducta antisocial. 2. Se considera en estado peligroso por conducta antisocial al que quebranta habitualmente las reglas de convivencia social mediante actos de violencia, o por otros actos provocadores, viola derechos de los demás o por su comportamiento en general daña las reglas de convivencia o perturba el orden de la comunidad o vive, como un parásito social, del trabajo ajeno o explota o practica vicios socialmente reprobables.)

²³⁴ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 74. Se considera también estado peligroso el de los enajenados mentales y de las personas de desarrollo mental retardado, si, por esta causa, no poseen la facultad de comprender el alcance de sus acciones ni de controlar sus conductas, siempre que éstas representen una amenaza para la seguridad de las personas o del orden social.)

²³⁵ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 76. 1. Las medidas de seguridad pueden decretarse para prevenir la comisión de delitos o con motivo de la comisión de éstos. En el primer caso se denominan medidas de seguridad predelictivas; y en el segundo, medidas de seguridad postdelictivas. 2. Las medidas de seguridad se aplican cuando en el sujeto concurre alguno de los índices de peligrosidad señalados en los artículos 73 y 74.)

μέτρα ασφαλείας: α) θεραπευτικά, β) αναμορφωτικά,, γ) επιτήρησης από τα όργανα της Επαναστατικής Εθνικής Αστυνομίας.»²³⁶.

« Τα θεραπευτικά μέτρα είναι: α) ο εγκλεισμός σε νοσοκομειακές εγκαταστάσεις, ψυχιατρικές ή αποτοξίνωσης, β) η εγγραφή σε κάποιο εξειδικευμένο κέντρο εκπαίδευσης, με ή χωρίς εγκλεισμό, γ) η εξωτερική ιατρική περίθαλψη. 2. Τα θεραπευτικά μέτρα εφαρμόζονται σε διανοητικά ανάπηρους ή νοητικά καθυστερημένους που έχουν προσδιοριστεί ότι βρίσκονται σε επικίνδυνη κατάσταση, στους αλκοολικούς και στους ναρκομανείς. 3. Η εφαρμογή των μέτρων αυτών εκτείνεται έως ότου εξαφανιστεί στο άτομο η κατάσταση επικινδυνότητας.», σύμφωνα με το άρθρο 79 ²³⁷. Επίσης κατ' άρθρο 80: « 1. Τα επανεκπαιδευτικά μέτρα είναι: α) εγκλεισμός σε ένα εξειδικευμένο ίδρυμα εργασίας ή εκπαίδευσης, β) εισαγωγή σε ένα κέντρο εργασίας για τον έλεγχο και την καθοδήγηση του ατόμου που βρίσκεται σε κατάσταση επικινδυνότητας. 2. Τα μέτρα αναμόρφωσης εφαρμόζονται σε αντικοινωνικά άτομα. 3. Το ελάχιστο όριο των μέτρων αυτών είναι ένα έτος και το μέγιστο τέσσερα έτη.»²³⁸ Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 81: « 1. Η επιτήρηση από τα όργανα της Επαναστατικής Εθνικής Αστυνομίας έγκειται στην καθοδήγηση και τον έλεγχο της συμπεριφοράς του ατόμου που βρίσκεται σε κατάσταση επικινδυνότητας από τους υπαλλήλους των οργάνων αυτών. 2. Αυτό το μέτρο εφαρμόζεται στους αλκοολικούς, τους

²³⁶ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 78. Al declarado en estado peligroso en el correspondiente proceso, se le puede imponer la medida de seguridad predelictiva más adecuada entre las siguientes: a) terapéuticas; b) reeducativas; c) de vigilancia por los órganos de la Policía Nacional Revolucionaria.)

²³⁷ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 79. 1. Las medidas terapéuticas son: a) internamiento en establecimiento asistencial, psiquiátrico o de desintoxicación; b) asignación a centro de enseñanza especializada, con o sin internamiento; c) tratamiento médico externo. 2. Las medidas terapéuticas se aplican a los enajenados mentales y a los sujetos de mentalidad retardada en estado peligroso, a los dipsómanos y a los narcómanos. 3. La ejecución de estas medidas se extiende hasta que desaparezca en el sujeto el estado peligroso.)

²³⁸ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 80. 1. Las medidas reeducativas son: a) internamiento en un establecimiento especializado de trabajo o de estudio; b) entrega a un colectivo de trabajo, para el control y la orientación de la conducta del sujeto en estado peligroso. 2. Las medidas reeducativas se aplican a los individuos antisociales. 3. El término de estas medidas es de un año como mínimo y de cuatro como máximo.)

ναρκομανείς και τα αντικοινωνικά άτομα. 3. Το ελάχιστο όριο του μέτρου αυτού είναι ένα έτος και το μέγιστο τέσσερα έτη.»²³⁹

Το άρθρο 85 ορίζει τα κατασταλτικά μέτρα. Συγκεκριμένα: «Τα κατασταλτικά μέτρα ασφαλείας μπορούν να εφαρμοστούν: α) στους διανοητικά ανάπηρους ή νοητικά καθυστερημένους, οι οποίοι εξαιρούνται από την ποινική ευθύνη σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 20, β) σε όποιον, κατά την έκτιση στερητικής της ελευθερίας ποινής, ασθένησε ψυχικά, γ) σε αλκοολικό ή ναρκομανή που διέπραξε κάποιο έγκλημα, δ) σε υπότροπο που έχει παραβεί κάποια από τις απαγορεύσεις που του έχει επιβάλλει το δικαστήριο.»²⁴⁰ Στην πρώτη και στην δεύτερη περίπτωση του άρθρου 85, το μέτρο που επιβάλλεται είναι εγκλεισμός σε ψυχιατρικό νοσοκομείο ή σε ειδικό αναμορφωτικό κέντρο για όσο χρόνο απαιτεί η θεραπεία του ατόμου (άρθρα 86 και 87), στην τρίτη περίπτωση η εισαγωγή του σε ειδικό κέντρο αποτοξίνωσης (άρθρο 88) και στην τέταρτη ο εγκλεισμός του σε κέντρο αναμόρφωσης έως το πολύ πέντε χρόνια (άρθρο 89).²⁴¹

²³⁹ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 81. 1. La vigilancia por los órganos de la Policía Nacional Revolucionaria consiste en la orientación y el control de la conducta del sujeto en estado peligroso por funcionarios de dichos órganos. 2. Esta medida es aplicable a los dipsómanos, a los narcómanos y a los individuos antisociales. 3. El término de esta medida es de un año como mínimo y de cuatro años como máximo.)

²⁴⁰ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 85. Las medidas de seguridad postdelictivas pueden aplicarse: a) al enajenado mental o al sujeto de desarrollo mental retardado, declarados irresponsables de conformidad con lo dispuesto en el apartado 1 del artículo 20; b) al que, durante el cumplimiento de una sanción de privación de libertad, haya enfermado de enajenación mental; c) al dipsómano o narcómano que haya cometido un delito; ch) al reincidente o multirreincidente que incumpla alguna de las obligaciones que le haya impuesto el tribunal.)

²⁴¹ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento>

6.9.5. Η περίπτωση των πολιτικών κρατουμένων(;))

Ο Φιντέλ Κάστρο, διευκρινίζοντας για το εάν υπάρχουν πολιτικοί κρατούμενοι στην Κούβα, είχε χαρακτηριστικά επισημάνει: *«Είναι γελοία η ιδέα ότι εδώ τιμωρείται κάποιος επειδή έχει διαφορετικό πιστεύω από τα πιστεύω της Επανάστασης. Εδώ τιμωρούνται πράξεις, όχι ιδέες. Υπάρχουν δεκάδες χιλιάδες άτομα με πιστεύω διαφορετικά και αντιλήψεις διαφορετικές από εκείνες της επανάστασης και τα οποία απολαμβάνουν όλες τις εγγυήσεις και το σεβασμό. Από την άλλη ακολουθήσαμε γραμμή απόλυτου σεβασμού στη σωματική ακεραιότητα του ατόμου. Δεν υπάρχει ούτε μία περίπτωση σωματικής κακομεταχείρισης, βασανισμού, δολοφονίας ή «περίεργης εξαφάνισης» σ' όλη την ιστορία της Επανάστασης. Ποτέ δεν υπήρξε διαδήλωση που να διαλύθηκε από την αστυνομία. Ποτέ ένας αστυνομικός δεν χτύπησε πολίτη. Κι αυτό γιατί; Επειδή αυτή την Επανάσταση την υποστηρίζει και την υπερασπίζεται ο λαός.»*

242

Ο Τσε Γκεβάρα επίσης αναλύοντας τη θεωρία του για την οικοδόμηση του νέου σοσιαλιστικού κράτους έθετε την ανάγκη αυστηρού διαχωρισμού ανάμεσα στην ελεύθερη ιδεολογική και πολιτική αντιπαράθεση από τη μια πλευρά και στην καταστολή των αντικοινωνικών και αντεπαναστατικών πράξεων από την άλλη. Η καταστολή κατά τον Τσε Γκεβάρα είναι αναγκαία σε μια νικηφόρα επανάσταση, γιατί με την επικράτηση της επανάστασης δεν σταματά η πάλη των τάξεων. Είναι η καταστολή εκείνη που επιβάλλει η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού σε βάρος μιας ασήμαντης μειοψηφίας η οποία όπως αποδείχθηκε επιδίδεται σε πράξεις δολιοφθοράς και απόπειρες δολοφονίας. Από την άλλη όμως η κυβέρνηση και το επαναστατικό κόμμα έχουν την υποχρέωση να προσπαθούν να πείσουν το λαό. Χαρακτηριστικά έγραφε : *«πάντα όμως υπάρχουν και οπισθοδρομικοί, κι ο σκοπός μας δεν είναι ν' απαλλαγούμε από αυτούς, να τους συντρίψουμε ή να τους υποχρεώσουμε να υπακούουν σε μια ένοπλη πρωτοπορία. Ο σκοπός μας είναι να τους διαπαιδαγωγήσουμε, να τους*

²⁴² Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 520

πείσουμε να μας ακολουθήσουν με το παράδειγμά μας...» Η μετατροπή του μαρξισμού σε κυρίαρχη ιδεολογία του λαού δεν μπορεί να γίνει με τη βία και την καταστολή. Ο Τσε Γκεβάρα τασσόταν ενάντια σε κάθε αυθαιρεσία που μπορεί να παρουσιαζόταν υπό το ένδυμα της αντιμετώπισης των αντεπαναστατικών ενεργειών. Η καταστολή των αντεπαναστατικών ενεργειών της αστικής τάξης δεν θα πρέπει να συγχέεται με τις διαφορετικές γνώμες, εκτιμήσεις και ιδεολογικές προσεγγίσεις που μπορεί να υπάρχουν στο λαό.²⁴³

Ακόμα όμως και στην περίπτωση ατόμων που προέβησαν σε ποινικά κολάσιμες κατά τον Ποινικό Κώδικα αντεπαναστατικές ενέργειες, η αντιμετώπιση του σωφρονιστικού συστήματος είναι ακριβώς η ίδια με εκείνη των άλλων κρατουμένων. Βασικός στόχος ακόμα και στην περίπτωση τους είναι η επανακοινωνικοποίηση και επανεκπαίδευσή τους.

Για το λόγο αυτό, όσοι εξαιτίας του βαθμού επικινδυνότητάς τους δεν μπορούν να ενταχθούν σε εγκαταστάσεις «ανοιχτού» τύπου, συμμετέχουν σε παραγωγικές δραστηριότητες μέσα στις φυλακές. Οι υπόλοιποι οι οποίοι έχουν κριθεί χαμηλού βαθμού επικινδυνότητας, εντάσσονται σε αγροτικές και κοινωνικές δραστηριότητες. Έτσι στα πλαίσια των σχεδίων του Υπουργείου Εσωτερικών, κατασκευάστηκαν πολλά σχολεία, αγροτικά έργα και εγκαταστάσεις, με την ειδική προϋπόθεση ότι οι φυλακισμένοι που συμμετέχουν σε αυτές της δραστηριότητες να λαμβάνουν τον αντίστοιχο μισθό. Η συμβολή τους δε στην ανάπτυξη της κουβανικής οικονομίας είναι σημαντική.²⁴⁴

Σύμφωνα λοιπόν με την κουβανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τον Ιανουάριο του 2003, υπήρχαν 223 κρατούμενοι για συμμετοχή σε ποινικά κολάσιμες αντεπαναστατικές ενέργειες στις φυλακές της Κούβας. Σύμφωνα με τον Φιντέλ Κάστρο αυτό είναι το εναπομείναν 1% όσων φυλακίστηκαν μετά από την ιστορία της Πλάγια Χιρόν, δηλαδή γύρω στα 15.000 άτομα τα οποία ελευθερώθηκαν και στα οποία εξασφαλίστηκε το ταξίδι εισόδου τους στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Δεκάδες άτομα λοιπόν, ακόμα και αυτά που συμμετείχαν σε σχέδια δολοφονίας, απελευθερώθηκαν και σταλήθηκαν στο

²⁴³ Δ. Καλτσώνης, *Ο Τσε για το κράτος και την επανάσταση*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2012, σελ. 122 - 128

²⁴⁴ Fidel Castro, *Los derechos humanos 1959 – 1988*, La Habana, edic. Editora Política, 1989, p. 52 - 53

εξωτερικό. Την εποχή που δεν υπήρχε μεταναστευτική συμφωνία με τις ΗΠΑ και δεν δινόταν εύκολα βίζα στους αιτούντες, το καλύτερο μέσο για να εξασφαλίσει κάποιος βίζα στις ΗΠΑ, σύμφωνα με τον Φ. Κάστρο, ήταν να έχει χρηματίσει αντεπαναστάτης και να ήταν γι' αυτό το λόγο φυλακισμένος στην Κούβα. Αναφερόμενος δε σε τέσσερις διάσημους κρατουμένους, οι οποίοι δικάστηκαν για πράξεις εναντίον της κρατικής ασφάλειας, επισημαίνει ότι τιμωρήθηκαν με πολύ ελαφριές ποινές (μεταξύ τριών και πέντε χρόνων φυλάκισης).²⁴⁵

²⁴⁵ Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007, σελ. 520

6.10. Η αρχή της ενοχής

6.10.1. Γενικά

Η αρχή της ενοχής έχει στο ποινικό δίκαιο τριπλή σημασία: α) λειτουργεί ως θεμέλιο της ποινής, β) ως στοιχείο επιμέτρησης και προσδιορισμού της ποινής και γ) ως αντικειμενική ευθύνη. Παρέχει δε στους πολίτες όλες τις εγγυήσεις για την προστασία τους έναντι της κυρωτικής εξουσίας του κράτους.²⁴⁶

Είδαμε παραπάνω τι αποτελεί έγκλημα σύμφωνα με τον κουβανικό ποινικό κώδικα, ο οποίος ορίζει στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 8 ότι: «1. Αποτελεί έγκλημα κάθε πράξη ή παράλειψη κοινωνικά επικίνδυνη, η οποία απαγορεύεται και τιμωρείται από το νόμο.»²⁴⁷

Στο ελληνικό ποινικό δίκαιο αντίστοιχα προκειμένου να χαρακτηριστεί μια ανθρωπίνη συμπεριφορά ως έγκλημα θα πρέπει να πληρούνται η αντικειμενική και η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος. Η πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης, δηλαδή της περιγραφόμενης σε οποιοδήποτε ποινικό νόμο εξωτερικής συμπεριφοράς του δράστη, είναι η πρώτη ένδειξη για τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του. Δεν αποκλείεται όμως η πράξη αυτή να μην και τελικά άδικη, αν συντρέχει κάποιος λόγος άρσεως του αδίκου (όπως η άμυνα, κατάσταση ανάγκης κτλ) .

Ομοίως, η πλήρωση της υποκειμενικής υπόστασης, δηλαδή η ύπαρξη στο πρόσωπο του δράστη υπαιτιότητας για την πράξη του (με τη μορφή του δόλου ή με τη μορφή της αμέλειας), συνιστά μια αρχική ένδειξη ότι η πράξη

²⁴⁶ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinación de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 38

²⁴⁷ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 8. 1. Se considera delito toda acción u omisión socialmente peligrosa prohibida por la ley bajo conminación de una sanción penal.)

αυτή είναι καταλογιστή σε αυτόν, εκτός αν συντρέχει κάποιος λόγος άρσης του καταλογισμού σε ενοχή.

Η ενοχή λοιπόν συνίσταται σε τρία στοιχεία: την ικανότητα προς καταλογισμό, την υπαιτιότητα του δράστη και το άλλως δύνασθαι πράττειν.²⁴⁸

Η ικανότητα προς καταλογισμό συνίσταται στην μη συνδρομή κάποιου λόγου ανικανότητας προς καταλογισμό, όπως είναι η ποινική ανηλικότητα ή η ύπαρξη ενός ψυχικού νοσήματος. Για να καταλογιστεί όμως η πράξη σε ενοχή του δράστη θα πρέπει επιπλέον να είναι υπαίτιος για την αξιόποινη πράξη που τέλεσε. Η υπαιτιότητα αναφέρεται στον εσωτερικό κόσμο του δράστη και στην εξωτερική του στον εξωτερικό κόσμο διαμέσου της πραγμάτωσης μια ποινικά κολάσιμης συμπεριφοράς. Η υπαιτιότητα εμφανίζεται με τη μορφή του δόλου ή της αμέλειας. Στην περίπτωση του δόλου ο δράστης επιδιώκει ή έστω αποδέχεται την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης ενός εγκλήματος, γνωρίζοντας ή έστω προβλέποντας (με βεβαιότητα ή δυνατότητα) ότι η συμπεριφορά του θα έχει ως συνέπεια την επέλευση ενός συγκεκριμένου αποτελέσματος. Από την άλλη, στην περίπτωση της αμέλειας, ο δράστης είτε προβλέπει ότι με την συγκεκριμένη πράξη του μπορεί να επέλθει το αποτέλεσμα του εγκλήματος χωρίς όμως να το επιδιώκει ή να το αποδέχεται (ενσυνείδητη αμέλεια), είτε ο δράστης αγνοεί παντελώς ότι με την πράξη του θα προκληθεί το συγκεκριμένο αποτέλεσμα (ασυνείδητη αμέλεια).

Το τρίτο και τελευταίο στοιχείο της ενοχής είναι το άλλως δύνασθαι πράττειν. Εξετάζουμε δηλαδή αν ο δράστης όταν επέλεγε να προχωρήσει στην αξιόποινη συμπεριφορά, ήταν σε θέση να την αποφύγει αλλά παρόλα αυτά προχώρησε στην εκτέλεσή της.

Συνοψίζοντας με την κρίση ότι ο συγκεκριμένος κατηγορούμενος μιας ποινικά αξιόποινης πράξης ενέχεται, έχει δηλαδή ενοχή γι' αυτό που έπραξε, ολοκληρώνεται η διάγνωση της καταρχήν ύπαρξης εγκλήματος και μπορεί να ακολουθήσει η κήρυξη της ενοχής και η κατάγνωση της ποινής. Η ενοχή βρίσκεται σε ευθεία αντιστοιχία με τον πυρήνα της ποινής που είναι η ιδιαίτερη προσωπική αποδοκιμασία του δράστη με την επιβολή ενός κακού, μιας

²⁴⁸ Ν. Ανδρουλάκης, *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό μέρος*, Εκδ. Σάκκουλα, 2000, σελ. 460

σκληρής μεταχείρισης που θέλει να γίνει αισθητή ως τέτοια. Ενοχή συνιστά κάθε τι, που αναγόμενο στο πρόσωπο του δράστη δικαιολογεί την εν λόγω ιδιαίτερη αποδοκιμασία.²⁴⁹

Τα βασικά στοιχεία της ενοχής λοιπόν είναι τρία: 1) Το «βιολογικό» στοιχείο που αναφέρεται στην ικανότητα προς καταλογισμό του συγκεκριμένου δράστη, δηλαδή την ικανότητά του ως ώριμου και ψυχικά υγιούς ανθρώπου κατά τον χρόνο της πράξης να αντιλαμβάνεται εν γένει το δίκαιο ή άδικο της συμπεριφοράς του και να ενεργεί σύμφωνα με την εν λόγω αντίληψή του. Η ικανότητα αυτή λαμβάνεται ως προϋπόθεση του καταλογισμού σε ενοχή. 2) Το «ψυχολογικό» στοιχείο που αναφέρεται στην ύπαρξη ψυχικού – νοηματικού συνδέσμου ανάμεσα στον δράστη και την πραγμάτωση των εξωτερικών συστατικών του εγκλήματος, περιλαμβανομένου του αξιόποινου αποτελέσματος, με την συμπεριφορά του. Αναφέρεται δηλαδή στην ύπαρξη υπαιτιότητας, υπό τη μια ή την άλλη από τις δύο μορφές της: τον δόλο και την αμέλεια. 3) Το «δεοντολογικό» στοιχείο ή «άλλως δύνασθαι πράττειν» που αναφέρεται στην απουσία κάποιων έκτακτων περιστάσεων που καθιστούν αδύνατη για τον συγκεκριμένο δράστη την διάκριση του αδίκου ή την συμμόρφωση προς τις επιταγές του δικαίου.²⁵⁰

6.10.2. Η ικανότητα προς καταλογισμό – Πρόσωπα ποινικώς υπεύθυνα

Η ικανότητα προς καταλογισμό στο κουβανικό ποινικό δίκαιο έγκειται, όπως και στο ελληνικό, στην απουσία κάποιων κατά βάση έκτακτων και εξαιρετικών λόγων στο πρόσωπο του δράστη, των οποίων η συνδρομή θα

²⁴⁹ Ν. Κ. Ανδρουλάκης, *Ποινικό δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλας, 2000, σελ. 453

²⁵⁰ Ν. Κ. Ανδρουλάκης, *Ποινικό δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλας, 2000, σελ. 459 - 461

συνεπαγόταν το ακαταλόγιστο της συγκεκριμένης πράξης σε ενοχή. Είναι δηλαδή στην ουσία μη – ανικανότητα προς καταλογισμό.

Οι λόγοι αυτοί όπως τους συναντούμε στον ελληνικό ποινικό κώδικα είναι η ποινική ανηλικότητα, η ύπαρξη ψυχικής ασθένειας ή νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών του δράστη και η διατάραξη της συνείδησης.²⁵¹

Αντίστοιχα στον κουβανικό ποινικό κώδικα το θέμα ρυθμίζεται καταρχήν στα άρθρα 16 και 17 τα οποία ορίζουν ποια πρόσωπα είναι ποινικώς υπεύθυνα. Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 16: «1. Ποινική ευθύνη έχουν τα φυσικά και νομικά πρόσωπα. 2. Ποινική ευθύνη έχει το φυσικό πρόσωπο που έχει συμπληρώσει τα 16 έτη κατά τη στιγμή τέλεσης της αξιόποινης πράξης. 3. Τα νομικά πρόσωπα είναι ποινικώς υπεύθυνα για τα εγκλήματα που προβλέπονται ρητά στον ποινικό κώδικα ή σε ειδικούς νόμους, τα οποία έχουν τελεστεί στα πλαίσια της δράσης αυτών των νομικών προσώπων από τους νόμιμους αντιπροσώπους τους ή με την συμφωνία των μελών τους, χωρίς να παραβλέπεται η ατομική ποινική ευθύνη των αυτουργών και συνεργών της αξιόποινης πράξης. 4. Για τους σκοπούς του παρόντος κώδικα, ποινικώς υπεύθυνα είναι τα νομικά πρόσωπα με τη μορφή των συνεταιρισμών, κοινωνιών και ενώσεων που έχουν ιδρυθεί σύμφωνα με το νόμο, μη κρατικών επιχειρήσεων και όλων των μη κρατικών οργανισμών οι οποίοι έχουν σύμφωνα με τον νόμο νομική προσωπικότητα.»²⁵²

Ενώ το άρθρο 17 ορίζει ότι: «1. Στην περίπτωση των προσώπων που είναι πάνω από 16 ετών και κάτω από 18, τα ανώτατα και κατώτατα όρια των ποινών

²⁵¹ Ν. Κ. Ανδρουλάκης, *Ποινικό δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα*, Αθήνα, εκδ. Σάκουλας, 2000, σελ. 465 - 474

²⁵² Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 16. 1. La responsabilidad penal es exigible a las personas naturales y a las personas jurídicas. 2. La responsabilidad penal es exigible a la persona natural a partir de los 16 años de edad cumplidos en el momento de cometer el acto punible. 3. Las personas jurídicas son penalmente responsables por los delitos previstos en este Código o en leyes especiales dentro de la propia esfera de acción de dichas personas jurídicas, cuando sean perpetrados por su representación o por acuerdo de sus asociados, sin perjuicio de la responsabilidad penal individual en que hayan incurrido los autores o cómplices en el hecho punible. 4. A los efectos de este Código, le es exigible responsabilidad penal a las personas jurídicas cuando se trate de las cooperativas, las sociedades y asociaciones constituidas de conformidad con los requisitos establecidos en las leyes, las fundaciones, las empresas no estatales autorizadas para realizar sus actividades, así como las demás entidades no estatales a las que la ley confiere personalidad jurídica.)

μπορούν να μειωθούν στο μισό και έως το ένα τρίτο για όσους είναι από 16 έως 18 ετών. Και στις δύο περιπτώσεις σκοπός της κύρωσης είναι η αναμόρφωση του δράστη, η εκπαίδευσή του για κάποιο επάγγελμα και η εμφύσηση σε αυτόν του σεβασμού προς την έννομη τάξη. 2. Το ελάχιστο όριο των στερητικών της ελευθερίας ποινών μπορεί να μειωθεί έως κατά ένα τρίτο, στην περίπτωση των προσώπων που είναι πάνω από 60 ετών τη στιγμή της εκδίκασης.»²⁵³

Έτσι παρατηρούμε ότι ποινικώς ενέχονται τα πρόσωπα που έχουν συμπληρώσει τα 16 έτη. Το ηλικιακό αυτό όριο ορίστηκε από τον κουβανό ποινικό νομοθέτη λαμβάνοντας υπόψη ότι το Σύνταγμα της Κούβας αναγνωρίζει το δικαίωμα ψήφου σε όλους τους κουβανούς πολίτες άνω των 16 ετών.

Η έλλειψη της ποινικής ευθύνης σε πρόσωπα κάτω των 16 ετών δεν είναι τεχνικό ζήτημα που επιλύει απλά ο νόμος αλλά βασίζεται σε λόγους με δύο κυρίως κατευθύνσεις: 1) εκείνη του αποκλεισμού της ποινικής ευθύνης των ανηλίκων με βάση την αρχή της διάκρισης και 2) εκείνη που θεωρεί ότι ο αποκλεισμός αυτός βασίζεται σε πλάσμα δικαίου.²⁵⁴

Τα άτομα λοιπόν κάτω των 16 ετών θεωρούνται ανήλικα κατά την έννοια του ποινικού δικαίου στην Κούβα και συνεπώς ποινικώς ανεύθυνα. Αντίστοιχα στον ελληνικό ποινικό κώδικα η ποινική ανηλικότητα ορίζεται στο άρθρο 121 σύμφωνα με το οποίο ποινικώς ανήλικοι είναι όσοι διατρέχουν από το 7^ο έως το 17^ο έτος της ηλικίας τους και οι οποίοι μένουν μεν ατιμώρητοι, υποβάλλονται δε σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα. Για τα παιδιά κάτω των 7 ετών δεν γίνεται λόγος στον ελληνικό ποινικό κώδικα αφού θεωρούνται ότι δεν είναι καν ανήλικοι με την έννοια του ποινικού δικαίου.²⁵⁵

²⁵³ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 17. 1. En el caso de personas de más de 16 años de edad y menos de 18, los límites mínimos y máximos de las sanciones pueden ser reducidos hasta la mitad, y con respecto a los de 18 a 20, hasta en un tercio. En ambos casos predominará el propósito de reeducar al sancionado, adiestrarlo en una profesión u oficio e inculcarle el respeto al orden legal. 2. El límite mínimo de las sanciones de privación de libertad puede rebajarse hasta en un tercio, en el caso de personas que tengan más de 60 años en el momento en que se les juzga.)

²⁵⁴ Renen Quiros Pirez, *Manual de derecho penal III*, Habana, edit. Felix Varela, p. 5, 7, προσβάσιμο στο <http://www.derechopenalened.com/docs/quiros%20pirez,%20renen%20-%20manual%20de%20derecho%20penal%20iii.pdf>

²⁵⁵ Ν. Κ. Ανδρουλάκης, *Ποινικό δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλας, 2000, σελ. 465 - 466

Επίσης μια αξιοσημείωτη και σημαντική διαφορά που εντοπίζουμε μεταξύ του ελληνικού ποινικού δικαίου και του κουβανικού είναι η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων. Το άρθρο 16 του κουβανικού ποινικού κώδικα καθιερώνει ρητά ότι τα νομικά πρόσωπα ενέχονται ποινικά, παίρνοντας θέση σε μια θεωρητική διαμάχη που έχει προκύψει παγκοσμίως στα πλαίσια του ποινικού δικαίου γύρω από την θεμελίωση της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων.²⁵⁶

Από τη μια πλευρά υπάρχει η παραδοσιακή αντίληψη σύμφωνα με την οποία ποινική ευθύνη μπορεί να έχουν μόνο φυσικά πρόσωπα και όχι νομικά (*societas delinquere non potest*) αφού κατ' αρχήν τα νομικά πρόσωπα είναι πλάσματα δικαίου και δεν έχουν την ικανότητα του πράττειν. Ο ελληνικός ποινικός κώδικας ορίζει στην παράγραφο 1 του άρθρου 14 ότι *«έγκλημα είναι πράξη άδικη και καταλογιστή στο δράστη της, η οποία τιμωρείται από το νόμο»*. Προκειμένου λοιπόν να χαρακτηριστεί μια συμπεριφορά ως έγκλημα θα πρέπει να συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις του ΠΚ 14 παρ.1. Σημείο αφετηρίας της ποινικής έρευνας είναι η πράξη, η ανθρώπινη συμπεριφορά ως εξωτερική του ψυχικού κόσμου του δράστη και η οποία εκδηλώνεται στον εξωτερικό κόσμο.²⁵⁷ Αυτή την αρχή, η οποία ανάγεται στην εξέλιξη της γερμανικής επιστήμης του ποινικού δικαίου κατά τα τέλη του 18^{ου} και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, φαίνεται να δέχεται η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων ποινικών συγγραφέων.²⁵⁸ Σύμφωνα δε με την αντίληψη αυτή, η θεμελίωση ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων δεν προσκρούει μόνο στην ανικανότητα των νομικών προσώπων να πράξουν αλλά και στην αρχή του καταλογισμού σε ενοχή, αφού το νομικό πρόσωπο όχι μόνο δεν πράττει αλλά ούτε σκέφτεται ούτε βούλεται. Επομένως δεν μπορεί να νοηθεί δόλος ή αμέλεια στην περίπτωση του. Επιπλέον, για τους υποστηρικτές αυτής της άποψης, η επιβολή ποινής κατά νομικού προσώπου δεν μπορεί να βρει καμία λογική δικαίωση αφού η ποινή επιβάλλεται ως κακό και επιθυμεί να γίνει

²⁵⁶ Renen Quiros Pirez , *Manual de derecho penal III*, Habana, edit. Felix Varela, p. 19 - 31, προσβάσιμο στο <http://www.derechopenalened.com/docs/quiros%20pirez.%20renen%20-%20manual%20de%20derecho%20penal%20iii.pdf>

²⁵⁷ Ν. Ανδρουλάκης, *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό μέρος*, Εκδ. Σάκκουλα 2000, σελ.145

²⁵⁸ Διονύσιος Σπινέλλης, «Ποινικές (;) κυρώσεις σε νομικά πρόσωπα και διαδικασία επιβολής τους», *ΠοινΧρ* 2003, σελ. 97

αισθητή ως κακό, ενώ το νομικό πρόσωπο δεν αισθάνεται. Με την ποινή, η Πολιτεία, αποδοκιμάζοντας τον δράστη, ανοίγει διάλογο μαζί του, ενώ το νομικό πρόσωπο είναι καθεαυτό «κουφό» και «βουβό».²⁵⁹

Εδώ λοιπόν έγκειται το πρόβλημα της απόδοσης ποινικών ευθυνών στα πλαίσια της επιχειρηματικής δραστηριότητας των νομικών προσώπων. Ενόσω το ποινικό δίκαιο παραμένει αυστηρά προσανατολισμένο στην καταστολή συμπεριφορών με δράστες φυσικά πρόσωπα, η αντιμετώπιση της επιχειρηματικής εγκληματικότητας προσκρούει σε σοβαρές δυσχέρειες. Η απανομή ποινικής ευθύνης με το κλασσικό μοντέλο της ατομικής ενοχής προϋποθέτει τον εντοπισμό συγκεκριμένου προσώπου. Για εγκλήματα λοιπόν που διαπράττονται στα πλαίσια της δράσης των νομικών προσώπων ή προς όφελός τους, μόνο οι διοικούντες αυτά ή άλλα φυσικά πρόσωπα στα οποία συντρέχουν οι προϋποθέσεις της ατομικής ποινικής ευθύνης θα μπορούσαν να ευθύνονται ποινικά. Όμως η διαπίστωση ποινικής ευθύνης και η επιβολή ποινικών κυρώσεων στα φυσικά πρόσωπα που διοικούν το νομικό πρόσωπο ή που ενεργούν γι' αυτό είναι συχνά αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερής.²⁶⁰

Υπό το πρίσμα αυτό, μεγάλος αριθμός εκπροσώπων της ποινικής θεωρίας αλλά και εθνικοί νομοθέτες στρέφονται στην αναζήτηση τρόπων υπέρβασης των πρακτικών δυσχερειών που αποδυναμώνουν την άσκηση ουσιαστικού ποινικού ελέγχου στην εγκληματογόνο επιχειρηματική δράση με τη θέσπιση της ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων στην νομοθεσία τους.²⁶¹ Έτσι εκτός από την Κούβα, υιοθέτησαν την αντίληψη αυτή και άλλες χώρες, όπως Αγγλία, οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, η Κορέα, η Ολλανδία, η Γιουγκοσλαβία, η Νορβηγία, η Σουηδία, η Γαλλία, η Φιλανδία, η Δανία αλλά και άλλες χώρες.²⁶²

²⁵⁹ Ν. Ανδρουλάκης, *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό μέρος*, Εκδ. Σάκκουλα 2000, σελ. 148

²⁶⁰ Διονύσιος Σπινέλλης, «Ποινικές (;) κυρώσεις σε νομικά πρόσωπα και διαδικασία επιβολής τους», *ΠοινΧρ* 2003, σελ. 97

²⁶¹ Αγάπιος Παπανεοφύτου, *Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για την δράση τους φυσικών προσώπων*, Συμβολή στον Τιμητικό Τόμο «Ποινικό Δίκαιο-Ελευθερία-Κράτος δικαίου» για τον Γ. -Α. Μαγκάκη, 1999, σελ. 211

²⁶² Διονύσιος Σπινέλλης, «Ποινικές (;) κυρώσεις σε νομικά πρόσωπα και διαδικασία επιβολής τους», *ΠοινΧρ* 2003, σελ. 98

Όσον αφορά την περίπτωση της Ελλάδας, ο έλληνας νομοθέτης δεν καθιέρωσε μεν την ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, αλλά προσπάθησε να ελέγξει ποινικά τη δράση τους, καθιερώνοντας την ποινική ευθύνη του προϊσταμένου ή του εκπροσώπου του νομικού προσώπου. Έτσι ορισμένα στελέχη μιας επιχείρησης καθίστανται από το νόμο, λόγω της θέσης τους, υπόχρεα στη λήψη μέτρων επίβλεψης της λειτουργίας της, ώστε να μην δημιουργείται αξιόποινη κινδυνώδης δράση.²⁶³

Τέλος άλλη μια διαφορά που μπορεί να εντοπιστεί μεταξύ του κουβανικού και ελληνικού ποινικού κώδικα στο ζήτημα της ποινικής ευθύνης είναι η ειδική πρόβλεψη του κουβανικού ποινικού δικαίου για τα πρόσωπα που έχουν συμπληρώσει τα 60 έτη κατά τη στιγμή της εκδίκασης της υπόθεσής τους, για τα οποία το άρθρο 17 παρ. 2 προβλέπει μειωμένες ποινές.

6.10.3. Λόγοι που αποκλείουν την ποινική ευθύνη

Στο τρίτο κεφάλαιο του κουβανικού ποινικού κώδικα ορίζονται κάποιοι λόγοι οι οποίοι αποκλείουν την ύπαρξη ποινική ευθύνης και την άσκηση ποινικής δίωξης, παρόλο που πληρούνται όλοι οι όροι και οι προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί η πράξη αυτή ως έγκλημα. Οι λόγοι αυτοί μπορεί να υπάρχουν πριν ή κατά την τέλεση της πράξης.²⁶⁴

Σύμφωνα λοιπόν με τον κουβανικό ποινικό κώδικα οι λόγοι αυτοί είναι η ψυχική ασθένεια (άρθρο 20), η νόμιμη άμυνα (άρθρο 21), η κατάσταση

²⁶³ Παναγιώτης Μπρακουμάτσος, «Η ποινική ευθύνη των εκπροσώπων των νομικών προσώπων», *ΠοινΔικ* 12/2000, σελ. 1252-1253 και Αικατερίνη Συκιάτη, «Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων», *ΠοινΔικ* 1/2010, σελ. 94

²⁶⁴ Renen Quiros Pirez, *Manual de derecho penal III*, Habana, edit. Felix Varela, p. 108, προσβάσιμο στο <http://www.derechopenalenlared.com/docs/quiros%20pirez,%20renen%20-%20manual%20de%20derecho%20penal%20iii.pdf>

ανάγκης (άρθρο 22), η πλάνη (άρθρα 23 και 24), η εκπλήρωση καθήκοντος (άρθρο 25) και ο ανυπερβλητος φόβος (άρθρο 26).²⁶⁵

Αντίστοιχα στο ελληνικό ποινικό δίκαιο οι περισσότεροι από τους λόγους αυτούς εμφανίζονται ως «λόγοι άρσης του αδίκου». Ενώ δηλαδή η πράξη του δράστη είναι αρχικά άδικη, κατ' εξαίρεση επιτρέπεται να τελεστεί λόγω της συνδρομής συγκεκριμένων λόγων άρσης του αδίκου χαρακτήρα της πράξης. Έτσι η αρχικά άδικη πράξη δεν είναι και τελικά άδικη. Τέτοιοι λόγοι στο ελληνικό ποινικό δίκαιο είναι η συναίνεση του παθόντος (άρθρο 308 παρ. 2), η άμυνα (άρθρα 23 επ.), η κατάσταση ανάγκης (άρθρο 25), η σύγκρουση καθηκόντων, η προσταγή (άρθρο 21), η κοινωνική προσφορότητα της πράξης, αλλά και άλλοι ειδικότεροι λόγοι όπως η επιτρεπτή τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης(άρθρο 304 παρ. 4), οι επιτρεπτές προσβολές της τιμής (άρθρο 367), οι επιτρεπτές παραβιάσεις απορρήτου τηλεφωνημάτων (άρθρο 370^A παρ. 4), οι επιτρεπτές παραβιάσεις επαγγελματικής εχεμύθειας (άρθρο 371 παρ. 4).

Παρατηρούμε ότι κάποιοι από τους λόγους αυτούς είναι κοινοί στους δύο ποινικούς κώδικες. Ο κουβανικός ποινικός κώδικας ονομάζοντας τους λόγους αυτούς λόγους που εξαιρούν – αποκλείουν την ποινική ευθύνη, ξεκινά με την περίπτωση της ύπαρξης ψυχικής ασθένειας. Το άρθρο 20 ορίζει λοιπόν ότι: *«1. Δεν έχει ποινική ευθύνη όποιος διαπράττει μια αξιόποινη πράξη ενόσω βρίσκεται σε κατάσταση ψυχικής διαταραχής, σε κατάσταση παροδικής ψυχικής διαταραχής ή πνευματικής καθυστέρησης, αν για κάποιο από τους λόγους αυτούς δεν έχει την ικανότητα να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ελέγξει το αποτέλεσμά της. 2. Τα όρια της στερητικής της ελευθερίας ποινής μειώνονται κατά το ήμισυ, εάν κατά τη στιγμή τέλεσης του αδικήματος, η ικανότητα του δράστη να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ελέγξει το αποτέλεσμά της, μειώθηκε σημαντικά. 3. Οι διατάξεις των δύο προηγούμενων παραγράφων δεν εφαρμόζονται, αν ο δράστης περιήλθε εθελοντικά σε κατάσταση προσωρινής ψυχικής διαταραχής με την κατανάλωση αλκοόλ ή*

²⁶⁵ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento>

άλλων ψυχοτρόπων ουσιών, ή σε οποιαδήποτε άλλη κατάσταση κατά την οποία θα μπορούσε να είχε προβλέψει τις συνέπειες της πράξης του.»²⁶⁶

Η ύπαρξη ψυχικής ασθένειας προσδιορίζεται στο κουβανικό ποινικό δίκαιο με βάση την ψυχο – βιολογική θεωρία όπως και στο αντίστοιχο ελληνικό.²⁶⁷ Σύμφωνα λοιπόν με το κουβανικό ποινικό δίκαιο η ψυχική ασθένεια μπορεί να πάρει διάφορες μορφές όπως εκείνη της ψύχωσης, της άνοιας, της παράνοιας, της σχιζοφρένειας, της μανιο- καταθλιπτικής ψύχωσης, της επιληψίας, της ψυχοπάθειας, της νεύρωσης, της παροδικής ψυχικής διαταραχής, της πνευματικής καθυστέρησης ή άλλως της νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών και της διατάραξης της συνείδησης.²⁶⁸

Ένας ακόμα λόγος που αποκλείει την ύπαρξη ποινικής ευθύνης είναι όπως άλλωστε και στο ελληνικό ποινικό δίκαιο η νόμιμη άμυνα. «Απαλλάσσεται» λοιπόν κατά το άρθρο 21 «από την ποινική ευθύνη, όποιος βρίσκεται σε νόμιμη άμυνα του προσώπου του ή των δικαιωμάτων του». Βρίσκεται δε σε νόμιμη άμυνα όποιος εμποδίζει ή αποκρούει μια άδικη, παρούσα και απρόκλητη επίθεση όταν η ανάγκη άμυνας υπάρχει αντικειμενικά και όταν υπάρχει λογική αναλογία μεταξύ επίθεσης και άμυνας σύμφωνα με τις περιστάσεις (πρόσωπα, μέσα, χρόνος, τόπος). Αξιοσημείωτη είναι δε η παράγραφος 4 του άρθρου 21 σύμφωνα με την οποία: «Βρίσκεται σε νόμιμη άμυνα όποιος εμποδίζει ή αποκρούει κίνδυνο ή ζημία, τρέχουσα ή

²⁶⁶ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 20. 1. Está exento de responsabilidad penal el que comete el hecho delictivo en estado de enajenación mental, trastorno mental transitorio o desarrollo mental retardado, si por alguna de estas causas no posee la facultad de comprender el alcance de su acción o de dirigir su conducta. 2. Los límites de la sanción de privación de libertad fijados por la ley se reducen a la mitad si en el momento de la comisión del delito la facultad del culpable para comprender el alcance de su acción o dirigir su conducta, está sustancialmente disminuida. 3. Las disposiciones de los dos apartados precedentes no se aplicarán si el agente se ha colocado voluntariamente en estado de trastorno mental transitorio por la ingestión de bebidas alcohólicas o sustancias sicotrópicas, ni en ningún otro caso en que pudiera haber previsto las consecuencias de su acción.)

²⁶⁷ Ν. Κ. Ανδρουλάκης, Ποινικό δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα, Αθήνα, εκδ. Σάκουλας, 2000, σελ. 467 - 473

²⁶⁸ Renen Quiros Pirez, Manual de derecho penal III, Habana, edit. Felix Varela, p. 129 - 153, προσβάσιμο στο <http://www.derechopenalenlared.com/docs/quiros%20pirez,%20renen%20-%20manual%20de%20derecho%20penal%20iii.pdf>

μελλοντική, της δημόσιας ειρήνης, των κοινωνικών αγαθών και συμφερόντων ή του κράτους.»²⁶⁹

Το επόμενο άρθρο (άρθρο 22) ορίζει την περίπτωση της ύπαρξης κατάστασης ανάγκης. Απαλλάσσεται λοιπόν από την ποινική ευθύνη όποιος πράττει για να αποτρέψει παρόντα κίνδυνο που απειλεί το δικό του πρόσωπο, το πρόσωπο τρίτου ή κάποιο κοινωνικό ή ατομικό αγαθό, αν ο κίνδυνος δεν μπορούσε να αποτραπεί με άλλο τρόπο, ούτε προκλήθηκε εκ προθέσεως από τον δράστη και το έννομο αγαθό που προσβάλλεται από την αποτρεπτική του κινδύνου πράξη είναι μικρότερης αξίας από το έννομο αγαθό που προσβλήθηκε από τον κίνδυνο.²⁷⁰

Σύμφωνα επίσης με το άρθρο 23 απαλλάσσεται της ποινικής ευθύνης όποιος εκτελεί μια αξιόποινη πράξη εβρισκόμενος σε πλάνη σχετικά με κάποιο από τα συστατικά της στοιχεία ή νομίζοντας εσφαλμένα ότι συντρέχει μια προϋπόθεση, η οποία αν υπήρχε στην πραγματικότητα θα είχε καταστήσει την πράξη νόμιμη.²⁷¹

Το άρθρο 25 ορίζει τις περιπτώσεις εξαιρέσης από την ποινική ευθύνη λόγω εκτέλεσης επαγγελματικού καθήκοντος κατόπιν προσταγής και το άρθρο 26 την περίπτωση του ανυπέρβλητου φόβου. Ορίζει λοιπόν στην πρώτη του παράγραφο ότι: «Απαλλάσσεται από την ποινική ευθύνη όποιος

²⁶⁹ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 21. 1. Está exento de responsabilidad penal el que obra en legítima defensa de su persona o derechos. 4. Asimismo, obra en legítima defensa el que impide o repele en forma adecuada un peligro o un daño inminente o actual a la paz pública o a los bienes o intereses sociales o del Estado.)

²⁷⁰ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 22. 1. Está exento de responsabilidad penal el que obra con el fin de evitar un peligro inminente que amenace su propia persona o la de otro, o un bien social o individual, cualquiera que éste sea, si el peligro no podía ser evitado de otro modo, ni fue provocado intencionalmente por el agente, y siempre que el bien sacrificado sea de valor inferior que el salvado.)

²⁷¹ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 23. 1. Está exento de responsabilidad penal el que realiza el acto prohibido bajo la influencia de un error relativo a uno de sus elementos constitutivos, o habiendo supuesto, equivocadamente, la concurrencia de alguna circunstancia que, de haber existido en realidad, lo habría convertido en lícito.)

πράττει από ανυπέρβλητο φόβο για κάποια ζημιά άδικη, παρούσα και ίση ή μεγαλύτερη από τη ζημιά που αυτός προκαλεί.»²⁷²

Τέλος, το άρθρο 59 απαριθμεί τους λόγους για τους οποίους εξαλείφεται το αξιόποιο: «*Η ποινική ευθύνη εξαλείφεται λόγω: α) θανάτου του κατηγορουμένου, β) πλήρωσης της ποινής που έχει επιβληθεί, γ) λήξης της περιόδου δοκιμής που αντιστοιχεί στην ελευθερία υπό όρους, δ) αμνηστίας, ε) επιείκειας, στ) αθώωσης που εκδίδεται σε δίκη επανεξέτασης, ζ) παραγραφής της ποινικής πράξης, η) παραγραφής της ποινής, θ) απόσυρσης του ενάγοντος στα εγκλήματα που διώκονται κατ' έγκληση, ι) απόσυρσης του καταγγέλλοντος στα εγκλήματα που προβλέπονται στο ειδικό μέρος του παρόντος κώδικα, κ) αποβολής από το εθνικό έδαφος του αλλοδαπού που τιμωρείται, στην περίπτωση που αναφέρεται στην παράγραφο 3 του άρθρου 46.*».²⁷³

6.10.4. Υπαιτιότητα

Με τον όρο υπαιτιότητα αναφερόμαστε στην υποκειμενική επικάλυψη της αντικειμενικής υπόστασης ενός εγκλήματος. Ο κουβανικός ποινικός κώδικας δεν διαφέρει από τον αντίστοιχο ελληνικό στο θέμα αυτό. Αναγνωρίζει δε δύο μορφές υπαιτιότητας: τον δόλο και την αμέλεια.

²⁷² Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 26. 1. Está exento de responsabilidad penal el que obra impulsado por miedo insuperable de un mal ilegítimo, inmediato e igual o mayor que el que se produce.)

²⁷³ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 59. La responsabilidad penal se extingue: a) por muerte del reo; b) por haber cumplido la sanción impuesta; c) por haber transcurrido el período de prueba correspondiente a la remisión condicional de la sanción; ch) por amnistía; d) por indulto; e) por sentencia absolutoria dictada en procedimiento de revisión; f) por prescripción de la acción penal; g) por prescripción de la sanción; h) por desistimiento del querellante en los delitos perseguibles sólo a instancia de parte; i) por el desistimiento del denunciante en los delitos en que así se disponga en la Parte Especial de este Código; j) por la expulsión del territorio nacional del extranjero sancionado, en el caso a que se refiere el apartado 3 del artículo 46.)

Συγκεκριμένα το άρθρο 9 ορίζει ότι: «1. Το έγκλημα μπορεί να είναι εκ προθέσεως ή από αμέλεια. 2. Το έγκλημα είναι εκ προθέσεως όταν ο δράστης σκοπίμως και αυτοβούλως πραγματοποιεί πράξη ή παράλειψη κοινωνικά επικίνδυνη επιδιώκοντας το αποτέλεσμα, ή όταν, χωρίς να επιδιώκει το αποτέλεσμα, προβλέπει τη δυνατότητα αυτού και αποδέχεται τον κίνδυνο. 3. Το έγκλημα διαπράττεται από αμέλεια, όταν ο δράστης προβλέπει την πιθανότητα παραγωγής κοινωνικά επικίνδυνων συνεπειών από την πράξη ή παράλειψή του, όμως πιστεύει, με επιπολαιότητα, ότι θα τις αποφύγει, ή όταν δεν τις προβλέπει παρά το γεγονός ότι μπορούσε ή θα έπρεπε να τις έχει προβλέψει. 4. Εάν, ως αποτέλεσμα της πράξης ή της παράλειψης, παραχθεί αποτέλεσμα περισσότερο επιβαρυντικό από το επιθυμητό, το οποίο τιμωρείται με αυστηρότερη ποινή, αυτή επιβάλλεται μόνον όταν ο δράστης θα μπορούσε ή θα έπρεπε να είχε προβλέψει αυτό το αποτέλεσμα.»²⁷⁴

Παρατηρούμε λοιπόν ότι το άρθρο 9 ορίζει την έννοια αλλά και τα είδη του δόλου και της αμέλειας. Συγκεκριμένα η παράγραφος 2 προϋποθέτει για την ύπαρξη δόλου, όπως άλλωστε συμβαίνει και στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, τη συνδρομή του γνωστικού και του βουλητικού στοιχείου του δόλου. Το γνωστικό στοιχείο συνίσταται στην γνώση από τον δράστη του νοήματος της πράξης του ή την πρόβλεψη της εξέλιξης των πραγμάτων στο μέλλον από την πράξη αυτή. Το βουλητικό στοιχείο από την άλλη συνίσταται στην επιδίωξη από τον δράστη των στοιχείων της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος ή την αποδοχή τους.

Διακρίνουμε λοιπόν και στο κουβανικό ποινικό δίκαιο τρία είδη δόλου: α) τον άμεσο δόλο πρώτου βαθμού κατά τον οποίο ο δράστης επιδιώκει το αξιόποιο αποτέλεσμα, β) τον άμεσο δόλο δευτέρου βαθμού κατά τον οποίο ο

²⁷⁴ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 9. 1. El delito puede ser cometido intencionalmente o por imprudencia. 2. El delito es intencional cuando el agente realiza consciente y voluntariamente la acción u omisión socialmente peligrosa y ha querido su resultado, o cuando, sin querer el resultado, prevé la posibilidad de que se produzca y asume este riesgo. 3. El delito se comete por imprudencia cuando el agente previó la posibilidad de que se produjeran las consecuencias socialmente peligrosas de su acción u omisión, pero esperaba, con ligereza, evitarlas, o cuando no previó la posibilidad de que se produjeran a pesar de que pudo o debió haberlas previsto. 4. Si, como consecuencia de la acción u omisión, se produce un resultado más grave que el querido, determinante de una sanción más severa, ésta se impone solamente si el agente pudo o debió prever dicho resultado.)

δράστης δεν επιδιώκει μεν το αξιόποιο αποτέλεσμα αλλά το προβλέπει ως αναγκαία συνέπεια της πράξης του αποδεχόμενος την πραγμάτωση του εγκλήματος και τέλος γ) ο ενδεχόμενος δόλος κατά τον οποίο ο δράστης δεν επιδιώκει το αξιόποιο αποτέλεσμα αλλά το προβλέπει ως ενδεχόμενη συνέπεια της πράξης του αποδεχόμενος αυτήν.

Η παράγραφος 3 του άρθρου 9 από την άλλη ορίζει τα δύο είδη της αμέλειας: την ενσυνείδητη και τη μη συνειδητή αμέλεια. Στην πρώτη περίπτωση, ο δράστης γνωρίζει το σφάλμα του και προβλέπει τη δυνατότητα επέλευσης του αποτελέσματος αλλά μη αποδεχόμενος αυτό πιστεύει ότι δε θα επέλθει. Στην δεύτερη περίπτωση, ο δράστης δε συνειδητοποιεί το σφάλμα του και δεν προβλέπει καν τη δυνατότητα επέλευσης του αποτελέσματος. Και στις δύο περιπτώσεις η συμπεριφορά του δράστη εμφανίζει μια πλημμέλεια η οποία αποτελεί την αιτία για την επέλευση του αποτελέσματος.

Τέλος η παράγραφος 4 του άρθρου 9 αναφέρεται στην περίπτωση των λεγόμενων «εξωτερικών όρων του αξιοποίνου». Στην περίπτωση αυτή η υποκειμενική υπόσταση (δόλος ή αμέλεια του δράστη) δεν επικαλύπτει όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος. Αν το αποτέλεσμα της πράξης ή παράλειψης είναι πιο επιβαρυντικό από το επιθυμητό, το οποίο τιμωρείται με αυστηρότερη ποινή, αυτή επιβάλλεται μόνον όταν ο δράστης θα μπορούσε ή θα έπρεπε να είχε προβλέψει αυτό το αποτέλεσμα.

6.11. Η αρχή της κοινωνικής επανένταξης - συνθήκες κράτησης

Η κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων θεωρείται τόσο από την εγκληματολογία όσο και από την σωφρονιστική πολιτική κρίσιμος σκοπός των στερητικών της ελευθερίας ποινών.²⁷⁵ Η κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων ως θεσμική διαδικασία δεν είναι φιλανθρωπία αλλά υποχρέωση του κράτους και προϋποθέτει την ύπαρξη κατάλληλων δημοσίων δομών εντός και εκτός της φυλακής.²⁷⁶

Η αρχή της κοινωνικής επανένταξης αξιώνει από το ποινικό δίκαιο την επιβολή κυρώσεων που αποφεύγουν την αδικαιολόγητη περιθωριοποίηση του ατόμου και τον κοινωνικό του αποκλεισμό, με την αντικατάσταση των στερητικών της ελευθερίας ποινών με άλλες εναλλακτικές λύσεις.

Όταν δε επιβάλλεται αναγκαστικά μια ποινή στερητική της ελευθερίας, θα πρέπει να λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα ούτως ώστε να αποφευχθεί η κοινωνική απομόνωση των κρατουμένων, όπως για παράδειγμα η διευκόλυνση της επικοινωνίας τους με τον έξω κόσμο, η κατάλληλη προετοιμασία τους για την μελλοντική τους επανένταξη στην κοινωνία ή η δημιουργία καθεστώτος ημι – ελευθερίας μέχρι την πλήρη απελευθέρωσή τους. Αυτό προϋποθέτει βέβαια συνθήκες κράτησης που δεν προσβάλλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.²⁷⁷

Παρά τις αξιόλογες προσπάθειες τόσο της διεθνούς κοινότητας όσο και πολλών εθνικών κυβερνήσεων να βελτιώσουν το σωφρονιστικό σύστημα στα πλαίσια της αρχής αυτής, η πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική, ακόμα

²⁷⁵ Στ. Αλεξιάδης, *Σωφρονιστική, 1 έκδοση*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλας, 2001 και Στ. Αλεξιάδης, *Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική, 5^η έκδοση*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλας, 2006

²⁷⁶ Γ. Πανούσης, «Η κοινωνική επανένταξη ως αυτοτελές δικαίωμα των κρατουμένων, Αρχή διαλόγου», σελ. 35, προσβάσιμο στο <http://www.epanodos.org.gr/?p=393>

²⁷⁷ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos juridicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 43 - 44

και στις πιο ανεπτυγμένες χώρες. Ακόμα λοιπόν και όταν υπάρχουν νόμοι που προβλέπουν διαδικασίες επανένταξης των πρώην κρατουμένων, αυτές υποβαθμίζονται λόγω του μεγάλου κόστους που έχουν για τον κρατικό προϋπολογισμό.

Η αρχή της μη εξευτελιστικής μεταχείρισης των κρατουμένων και η αρχή της κοινωνικής τους επανένταξης βρίσκει την έκφρασή της στην Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1948, στην Διακήρυξη των αρχών μεταχείρισης των κρατουμένων του ΟΗΕ του 1955, το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα του 1966, την Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και της σκληρής και απάνθρωπης μεταχείρισης του 1984, το κείμενο αρχών για την προστασία των κρατουμένων του 1988, τις Βασικές αρχές για την μεταχείριση των κρατουμένων η οποία ενεκρίθη από την Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1990, τις Βασικές Αρχές για την μεταχείριση κρατούμενων ανηλίκων του 1985 και του 1990.²⁷⁸

Η αρχή αυτή βασίζεται στο γεγονός ότι η στέρηση της ελευθερίας αποτελεί την επιβληθείσα ποινή και σε καμία περίπτωση οι συνθήκες κράτησης δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούνται ως μια επιπρόσθετη ποινή. Γι αυτό και στις περισσότερες χώρες έχουν υιοθετηθεί κάποιες Ελάχιστες Αρχές που εφαρμόζονται κατά την μεταχείριση των κρατουμένων στις φυλακές, οι οποίες όμως καταπατώνται στην πραγματικότητα σε ορισμένες περιπτώσεις. Αρκετές είναι οι περιπτώσεις που το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ερμηνεύοντας το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, το οποίο απαγορεύει τα βασανιστήρια και τη εξευτελιστική και απάνθρωπη μεταχείριση, καταδίκασε κάποιες χώρες για παραβίαση αυτού του άρθρου.²⁷⁹

Στόχος αυτών των ελάχιστων αρχών είναι η κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων μετά από την έκτιση της ποινής τους μέσω και του σεβασμού των

²⁷⁸ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinación de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 44, 48 - 49

²⁷⁹ Ι. Δημητρακοπούλου, «Ποινική (ουσιαστική και δικονομική) προστασία του ατόμου έναντι των "βασανιστηρίων", κατ' άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και 4 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», 2013, σελ. 21 -50, προσβάσιμο στο <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&lang=el&pid=iid:6155>

δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών τους αλλά και της υγιούς επικοινωνίας τους με τους υπόλοιπους κρατούμενους. Οι ελάχιστες αυτές αρχές οι οποίες συνδέονται στενά με την αρχή της κοινωνικής επανένταξης είναι οι εξής:

A) Ο σκοπός της επιβολής στερητικών της ελευθερίας ποινών είναι η προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο όταν ο κρατούμενος που έχει εκτίσει την ποινή του και έχει απελευθερωθεί, είναι σε θέση να σεβαστεί τον νόμο και να συμμορφωθεί με αυτόν.

B) Το σωφρονιστικό σύστημα θα πρέπει να προσπαθεί να γεφυρώσει τις διαφορές μεταξύ της ζωής στη φυλακή και της ζωής σε καθεστώς ελευθερίας, υιοθετώντας μέτρα προοδευτικής μετάβασης στην ελεύθερη ζωή, όπως για παράδειγμα την υπό όρους ελευθερία.

Γ) Ο εγκλεισμός στη φυλακή δε σημαίνει τον πλήρη αποκλεισμό των κρατουμένων από την κοινωνία. Αντιθέτως, αυτοί αποτελούν τμήμα της και οι κοινοτικές οργανώσεις θα πρέπει να συνεργάζονται με σκοπό την κοινωνική τους επανένταξη.²⁸⁰

Στην Κούβα, η τήρηση των ελάχιστων αυτών αρχών με σκοπό την κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων αλλά και τη διασφάλιση ανθρωπίνων συνθηκών κράτησης στις φυλακές, διασφαλίζεται από διατάξεις τόσο του κουβανικού Συντάγματος όσο και του κουβανικού ποινικού κώδικα. Έτσι η συνταγματική προστασία του κρατουμένων ορίζεται στο αξιοσημείωτο άρθρο 58 του κουβανικού Συντάγματος σύμφωνα με το οποίο: *«Η ελευθερία και το απαραβίαστο του ατόμου διασφαλίζονται σε όλους όσους διαμένουν στην εθνική επικράτεια. Κανείς δεν μπορεί να συλληφθεί παρά μόνο στις περιπτώσεις, με τον τρόπο και με τις εγγυήσεις που θέτουν οι νόμοι. Η σωματική ακεραιότητα του κρατούμενου ή φυλακισμένου είναι απαραβίαστη»*. Επίσης σύμφωνα με το άρθρο 59: *«κανείς δεν μπορεί να κατηγορηθεί ούτε να καταδικαστεί παρά μόνο από δικαστήριο αρμόδιο σύμφωνα με νόμους προγενέστερους του εγκλήματος και με τις διαδικασίες και τις εγγυήσεις που αυτοί θεσπίζουν. Κάθε*

²⁸⁰ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos juridicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 49 - 51

κατηγορούμενος έχει δικαίωμα υπεράσπισης. Δε θα ασκείται βία ούτε καταναγκασμός οποιασδήποτε μορφής πάνω σε κανέναν, προκειμένου να εξαναγκαστεί σε ομολογία. Είναι άκυρη κάθε ομολογία που προκύπτει από παραβίαση αυτού του κανόνα και οι υπεύθυνοι θα υποστούν τις κυρώσεις που καθορίζει ο νόμος».

Στον κουβανικό Ποινικό κώδικα αντίστοιχα, η αρχή της κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων συνδέεται στενά με την αρχή της αναλογικότητας η οποία παρέχει στο δικαστήριο την δυνατότητα να καθορίσει το είδος και το ύψος της ποινής. Για παράδειγμα, η παράγραφος 9 του άρθρου 30 ορίζει ότι τα παιδιά που είναι κάτω από 20 ετών εκτίουν την ποινή τους σε εγκαταστάσεις ειδικά διαμορφωμένες για αυτά ή σε τμήματα των φυλακών που είναι διαχωρισμένα από εκείνα των ενηλίκων. Η παράγραφος 10 του ίδιου άρθρου ορίζει ότι στις φυλακές ισχύει η προοδευτική μέθοδος έκτισης των ποινών προσωρινής στέρησης της ελευθερίας, η οποία συμπεριλαμβάνει και την χορήγηση της υπό όρους ελευθερίας.²⁸¹

Επίσης σύμφωνα με την παράγραφο 13 του άρθρου 30, το δικαστήριο, κατόπιν υποβολής αιτήματος στο Υπουργείο Εσωτερικών και διατύπωσης της γνώμης του εισαγγελέα, μπορεί, κατά την έκτιση ποινής προσωρινής στέρησης της ελευθερίας, να την αντικαταστήσει με κάποια από τις συμπληρωματικές ποινές που αναφέρονται στα άρθρα 32, 33 και 34, εάν η ποινή στέρησης της ελευθερίας δεν υπερβαίνει τα 5 έτη και έχει εκτιθεί τουλάχιστον το ένα τρίτο της ποινής, το μισό της ποινής σε περιπτώσεις υπότροπου δράστη και τα δύο τρίτα σε περιπτώσεις κατ' εξακολούθηση υπότροπου δράστη.²⁸²

²⁸¹ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 30. 9. Los menores de 20 años de edad cumplen la sanción en establecimientos especialmente destinados a ellos, o en secciones separadas de los destinados a mayores de esa edad. No obstante, respecto a los de 20 a 27 años puede disponerse que cumplan su sanción en iguales condiciones que aquéllos. 10. En los establecimientos penitenciarios se aplica el régimen progresivo como método para el cumplimiento de las sanciones de privación temporal de libertad y como base para la concesión, en estos casos, de la libertad condicional que se establece en este Código.)

²⁸² Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 30. 13. El tribunal, a solicitud del órgano correspondiente del Ministerio del Interior y oído el parecer del fiscal, puede, durante el término del cumplimiento de la sanción de privación temporal de libertad que haya impuesto, sustituirla por alguna de las sanciones subsidiarias previstas en los artículos 32, 33 y 34, por el término que al

Στα πλαίσια της προοδευτικής μεθόδου έκτισης των ποινών προσωρινής στέρησης της ελευθερίας, μπορούν να αξιοποιούνται εγκαταστάσεις «ανοιχτές», παρόμοιες με εκείνες που χρησιμοποιούνται σε περιπτώσεις όπου έχει επιβληθεί η ποινή του εγκλεισμού με παροχή σωφρονιστικής εργασίας, αλλά και άλλες δυνατότητες επαφής με την οικογένεια του κρατούμενου και την κοινωνία, με την παροχή αδειών μικρής διάρκειας, κυρίως τα Σαββατοκύριακα.²⁸³

Σύμφωνα με την παράγραφο 11 του άρθρου 30, ο κρατούμενος δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να υποβληθεί σε σωματική κακοποίηση ή με οποιονδήποτε τρόπο ταπείνωση ή προσβολή της αξιοπρέπειάς του. Σύμφωνα δε με την παράγραφο 12 του ίδιου άρθρου, κατά την έκτιση της ποινής, οι κρατούμενοι μπορούν να συμφωνήσουν στην εκτέλεση χρήσιμων εργασιών με αμοιβή και κοινωνική ασφάλιση. Επίσης κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 31, οι κρατούμενοι έχουν την δυνατότητα να ανταλλάσσουν αλληλογραφία, να δέχονται επισκέψεις και καταναλωτικά αγαθά και να αξιοποιούν τα μέσα που τους παρέχονται για αναψυχή και αθλητισμό.²⁸⁴

Τα άτομα κάτω των 27 ετών λαμβάνουν μια τεχνική εκπαίδευση για κάποιο επάγγελμα (άρθρο 31 παρ. 2). Επίσης σύμφωνα με το άρθρο 31, παρέχεται η δυνατότητα προσωρινής παραμονής στις φυλακές σε περιπτώσεις στερητικών

sancionado le reste de la privación de libertad inicialmente aplicada, siempre que concurran los requisitos siguientes: a) sólo pueden sustituirse las sanciones privativas de libertad impuestas por un término que no exceda de cinco años; b) el sancionado debe haber extinguido, por lo menos, la tercera parte de la sanción impuesta cuando se trate de sancionados primarios, la mitad de la sanción impuesta cuando se trate de un reincidente o las dos terceras partes si es un multirreincidente. No obstante, en el caso de los reincidentes y multirreincidentes, el tribunal puede disponer la sustitución de la sanción cuando el sancionado haya extinguido, por lo menos, la tercera parte de aquélla, si los requisitos a que se refiere el apartado siguiente, concurren de manera tan relevantemente positiva que justifican el otorgamiento anticipado del beneficio.)

²⁸³ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinación de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 54

²⁸⁴ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 30. 11. *El sancionado no puede ser objeto de castigos corporales ni es admisible emplear contra él medida alguna que signifique humillación o que redunde en menoscabo de su dignidad. 12. Durante el cumplimiento de la sanción, los sancionados aptos para el trabajo efectúan labores útiles, si acceden a ello.*)

της ελευθερίας ποινών. Επίσης το πειθαρχικό συμβούλιο μπορεί να χορηγήσει, κατόπιν αιτήματος, άδεια για το χρονικό διάστημα που κρίνεται αναγκαίο.²⁸⁵

Στις περιπτώσεις όπου έχει επιβληθεί ποινή προσωρινής στέρησης της ελευθερίας που δεν υπερβαίνει τα 5 έτη, καθιερώνεται ο εγκλεισμός με παράλληλη παροχή κοινωφελούς εργασίας. Ο χώρος όπου εκτίεται η ποινή αυτή καθορίζεται από το υπουργείο εσωτερικών (άρθρο 32 παρ. 4) Η κράτηση σε σωφρονιστικά κέντρα κοινωφελούς εργασίας επιτρέπει στους κρατούμενους να δέχονται οικογενειακές επισκέψεις και να παίρνουν άδειες, οι οποίες τους επιτρέπουν την διατήρηση των δεσμών με την οικογένειά τους και το κοινωνικό περιβάλλον (άρθρο 32 παρ.5). Αν ο κρατούμενος σε σωφρονιστικό κατάστημα παροχής εργασίας εκπληρώνει ικανοποιητικά τις υποχρεώσεις του, το δικαστήριο δύναται ανά πάσα στιγμή να αναστείλει την εκτέλεση της ποινής, κατόπιν αιτήσεως των αρμόδιων οργάνων του Υπουργείου Εσωτερικών (άρθρο 32 παρ. 7).²⁸⁶

Συγκρίνοντας λοιπόν τον κουβανικό ποινικό κώδικα με τις Ελάχιστες Αρχές των Ηνωμένων Εθνών για την μεταχείριση των κρατουμένων, παρατηρούμε ότι

²⁸⁵ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 31. 1. A los sancionados a privación perpetua o temporal de libertad, reclusos en establecimientos penitenciarios: a) se les remunera por el trabajo socialmente útil que realizan. De dicha remuneración se descuentan las cantidades necesarias para cubrir el costo de su manutención, subvenir a las necesidades de su familia y satisfacer las responsabilidades civiles declaradas en la sentencia, así como otras obligaciones legalmente establecidas; b) se les provee de ropa, calzado y artículos de primera necesidad, apropiados; c) se les facilita el reposo diario normal y un día de descanso semanal; ch) se les proporciona asistencia médica y hospitalaria, en caso de enfermedad, d) se les concede el derecho a obtener las prestaciones a largo plazo de seguridad social, en los casos de invalidez total originada por accidentes del trabajo. Si, por la propia causa, el recluso falleciere, su familia recibirá la pensión correspondiente; e) se le da oportunidad de recibir y ampliar su preparación cultural y técnica; f) con arreglo a lo establecido en los reglamentos, se les proporciona la posibilidad de intercambiar correspondencia con personas no reclusas en centros penitenciarios y de recibir visitas y artículos de consumo; se les autoriza el uso del pabellón conyugal; se les proporciona oportunidad y medios de disfrutar de recreación y de practicar deportes de acuerdo con las actividades programadas por el establecimiento penitenciario; y se les promueve a mejores condiciones penitenciarias. 2. Las personas menores de 27 años de edad reclusas en establecimientos penitenciarios reciben una enseñanza técnica o se les adiestra en el ejercicio de un oficio acorde con su capacidad y grado de escolaridad.)

²⁸⁶ Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), διαθέσιμο στο <http://www.fgr.cu/ordenamiento> (ARTICULO 32. 4. La sanción de trabajo correccional con internamiento se cumple en el centro de trabajo que determinen los órganos competentes del Ministerio del Interior. 5. Al sancionado a trabajo correccional con internamiento se le autorizarán las visitas familiares y los permisos de salida del centro de internamiento que contribuyan a conservar y mejorar su vinculación con su medio social y familiar. 7. El tribunal, al término de la sanción, la declarará extinguida y lo comunicará al Ministerio de Justicia a los efectos de que por éste se cancele en el Registro Central de Sancionados, el antecedente penal proveniente de dicha sanción.)

ο κουβανός νομοθέτης προτίμησε να μην αφήσει τη ρύθμιση του περιεχομένου της επανεκπαιδευτικής εργασίας σε άλλους νόμους ή κανονισμούς, καθώς την θεωρεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη της επανακοινωνικοποίησης των καταδικασθέντων σε στερητικές της ελευθερίας ποινές.²⁸⁷

Συγκρίνοντας λοιπόν ο Φιντέλ Κάστρο την κατάσταση των κουβανικών φυλακών με την αντίστοιχη άλλων κρατών επισημαίνει ότι «οι συνθήκες της φυλακής, οι δυνατότητες για δουλειά, η δυνατότητα να λαμβάνει κάποιος κρατούμενος μισθό από τη δουλειά του δεν υπάρχουν σε καμιά άλλη χώρα... Η δουλειά χρησιμοποιείται ως μέθοδος εκπαίδευσης αλλά και ως μέσο επιβίωσης και απόκτησης μισθού. Και ξέρω ότι υπάρχουν εδώ χιλιάδες φυλακές που δουλεύουν, κάποιες «ανοιχτού» και κάποιες «κλειστού» τύπου, για όσους έχουν μια μεγαλύτερη κοινωνική επικινδυνότητα και είναι υπότροποι. Δυστυχώς έχουμε ακόμα αυτή την κατηγορία φυλακών. Ελπίζουμε όμως στο μέλλον ότι θα έχουμε λιγότερες και κάποια στιγμή ότι θα εξαφανιστεί αυτή η κατηγορία.»²⁸⁸

Η Κούβα έκανε σημαντικές προσπάθειες στον τομέα αυτό με την υιοθέτηση κάποιων βασικών αρχών κατά τη μεταχείριση των κρατουμένων και οι οποίες ενσωματώθηκαν στο ποινικό κώδικα αλλά και στους κανονισμούς των φυλακών, με την κατάλληλη εκπαίδευση προς τον σκοπό αυτό του προσωπικού των φυλακών και με τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης. Επίσης έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος στην επανένταξη των πρώην κρατουμένων, παρά τις ανεπάρκειες του συστήματος, η οποία έχει επιτευχθεί μέσω της συνεργασίας του σωφρονιστικού προσωπικού και των κοινωνικών οργανώσεων τόσο κατά το στάδιο της κράτησης όσο και κατά το στάδιο της αποφυλάκισης.²⁸⁹

²⁸⁷ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinación de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 55

²⁸⁸ Fidel Castro, *Los derechos humanos 1959 – 1988*, La Habana, edic. Editora Política, 1989, p. 55 - 56

²⁸⁹ Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinación de la pena y su consagración en las constituciones nacionales y en los instrumentos jurídicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003, p. 55 - 56

7. Επίλογος

Το ποινικό νομικό σύστημα της Κούβας, έτσι όπως διαμορφώθηκε σε συνάρτηση με την εξέλιξη της κουβανικής κοινωνίας μετά από την νικηφόρο επανάσταση του 1959, υιοθέτησε ένα πλέγμα βασικών αρχών που λειτουργούν ως ασπίδες προστασίας των δικαιωμάτων των πολιτών κατά την διαδικασία επιβολής της ποινής. Η τήρηση των αρχών αυτών είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένη με τον απόλυτο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Η υιοθέτηση αρχών, όπως εκείνη της νομιμότητας, της ενοχής, της αναλογικότητας, της απαγόρευσης της απάνθρωπης μεταχείρισης, της κοινωνικής επανένταξης, της ισότητας απέναντι στον νόμο, της επικουρικότητας, της απαγόρευσης της επιβολής απάνθρωπων και εξευτελιστικών ποινών κτλ, συνιστά στην πραγματικότητα την ενσωμάτωση στο ποινικό κουβανικό δίκαιο όλων των κατακτήσεων της ανθρωπότητας από τη Γαλλική Επανάσταση και μετά. Πολλές από τις αρχές αυτές είναι κατοχυρωμένες όχι μόνο στο κουβανικό Σύνταγμα και τον Κουβανικό Ποινικό Κώδικα αλλά και στις διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά και στα εθνικά συντάγματα και τις νομοθεσίες των περισσότερων ευρωπαϊκών και αμερικανικών κρατών.

Η τήρηση όμως των αρχών αυτών στην Κούβα είναι ουσιαστική και αποτελεί απαραίτητο όρο και εγγύηση για τη διαφύλαξη του σοσιαλιστικού χαρακτήρα της οικονομίας, του πολιτικού και του νομικού της συστήματος, το οποίο έχει τεθεί στην υπηρεσία της εξυπηρέτησης των αναγκών του κάθε κουβανού πολίτη, ως αποτέλεσμα του περάσματος της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας στον ίδιο τον κουβανικό λαό. Η Κούβα λοιπόν εφάρμοσε την μαρξιστική θεωρία κατά τη διαμόρφωση του νομικού της συστήματος, αξιοποιώντας και την ανάλογη εμπειρία των πρώην σοσιαλιστικών κρατών. Κατάφερε έτσι να αποφύγει τα εμπόδια και τα προβλήματα που εκδηλώθηκαν κατά την εφαρμογή της μαρξιστικής θεωρίας στις χώρες αυτές.

Ποιο μπορεί όμως να είναι το μέλλον της σοσιαλιστικής Κούβας και του ποινικού νομικού της συστήματος στα πλαίσια του παγκόσμιου συσχετισμού δυνάμεων;

Τα τελευταία χρόνια σημειώνεται σε παγκόσμιο επίπεδο, μια τάση ισχυροποίησης της κατασταλτικής λειτουργίας του κράτους, η οποία αντανακλάται και στο ποινικό δίκαιο. Με την οικονομική κρίση, αυτή η τάση ενισχύθηκε περαιτέρω, με στόχο την αντιμετώπιση της κοινής εγκληματικότητας που σε περιόδους οικονομικών κρίσεων αυξάνεται αφ' ενός αλλά και την καταστολή της λαϊκής διαμαρτυρίας αφ' ετέρου. Η τάση αυτή εκδηλώνεται στην πρώτη περίπτωση με την περαιτέρω ποινικοποίηση συμπεριφορών, την αύξηση των ποινών, τη μείωση των εγγυήσεων του κατηγορουμένου, την ανενέργεια ποινικών διατάξεων προστατευτικών των δικαιωμάτων λόγω συχνής παραβίασής τους από τις διωκτικές αρχές κ.α. χωρίς όμως να υπάρχει κάποιο αποτέλεσμα στην εκδήλωση της εγκληματικότητας, η οποία δεν μπορεί να μειωθεί αν δεν αντιμετωπιστούν οι κοινωνικο – οικονομικές της αιτίες. Στην δεύτερη περίπτωση, η τάση ισχυροποίησης του κατασταλτικού μηχανισμού του κράτους εκφράζεται σε νομοθετικό επίπεδο με την υιοθέτηση νόμων που μπορούν άμεσα ή έμμεσα να αξιοποιηθούν ως νομική βάση για την καταστολή των κοινωνικών αγώνων.²⁹⁰

Παράλληλα παρατηρείται μια μεταβολή της ποινικής νομοθεσίας με κύρια κατεύθυνση τον παραγκωνισμό ακόμα και θεμελιωδών αρχών του ποινικού δικαίου. Έτσι για παράδειγμα πραγματοποιούνται αλλαγές με στόχο την καταγραφή προσώπων που θεωρούνται ύποπτοι ότι θα απειλήσουν την ομαλή αναπαραγωγή του κοινωνικο-οικονομικού και πολιτικού συστήματος, τον περιορισμό δικαιωμάτων και ελευθεριών που έχουν κατοχυρωθεί συνταγματικά με μακροχρόνιους λαϊκούς αγώνες (όπως για παράδειγμα η απεργία και η συνάθροιση) ή την ποινικοποίηση ριζοσπαστικών ιδεών.²⁹¹

²⁹⁰ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο, οικονομική κρίση και δημοκρατία, Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2014, σελ. 183 - 192

²⁹¹ Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο, οικονομική κρίση και δημοκρατία, Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2014, σελ. 194 - 201

Σε ένα διεθνές πλαίσιο λοιπόν συνεχούς συρρίκνωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών, εγείρεται το ερώτημα για το ποια μπορεί να είναι η εγγύηση για τη διατήρηση ενός ποινικού νομικού συστήματος στην Κούβα με επίκεντρο τον άνθρωπο που να διασφαλίζει τις βασικές αρχές προστασίας των δικαιωμάτων του.

Σύμφωνα με τον Φιντέλ Κάστρο, η εγγύηση αυτή έγκειται στη διαφύλαξη του σοσιαλιστικού χαρακτήρα του οικονομικο-κοινωνικού συστήματος της χώρας. Κατηγορηματικά σημειώνει ότι: *«Ο σοσιαλισμός είναι και θα εξακολουθήσει να είναι η ελπίδα , η μόνη ελπίδα, ο μόνος δρόμος για τους λαούς, τους καταπιεσμένους, τους εκμεταλλευόμενους, τους λεηλατημένους. Ο σοσιαλισμός είναι η μόνη επιλογή! Και σήμερα που οι εχθροί μας επιδιώκουν να τον αμφισβητούν, πρέπει να τον υπερασπιζόμαστε περισσότερο από ποτέ»*.²⁹²

Η υπεράσπιση του σοσιαλισμού στην Κούβα θα εξαρτηθεί από πολλούς κρίσιμους παράγοντες. Η δραματική πτώση του βιοτικού επιπέδου του κουβανικού λαού εξαιτίας του οικονομικού αποκλεισμού της χώρας και της διεθνούς οικονομικής κρίσης, αλλά και ο μονόδρομος της μερικής εμπορευματοποίησης των κοινωνικών σχέσεων που πραγματοποιήθηκε τα τελευταία χρόνια, κρύβουν τεράστιους κινδύνους για το μέλλον της κουβανικής επανάστασης.

Οι υποχωρήσεις που πραγματοποιήθηκαν στον οικονομικό τομέα μπορεί να οδηγήσουν σε πλήρη κυριαρχία της καπιταλιστικής οικονομίας. Για να είναι αυτή η υποχώρηση ιστορικά προσωρινή, θα πρέπει να αντιμετωπισθεί ο κίνδυνος της διαφθοράς τμήματος της κοινωνίας από την εισχώρηση της λογικής του κέρδους και της αγοράς. Κρίσιμα στοιχεία θα είναι ο διεθνής συσχετισμός δυνάμεων, η ιδεολογικοπολιτική σταθερότητα του ΚΚ Κούβας αλλά και η διατήρηση της ενότητάς του με το λαό, ο οποίος θα πρέπει να παραμείνει ενεργός στις εξελίξεις μέσω και των θεσμών άμεσης και έμμεσης δημοκρατίας που θεσπίζει το κουβανικό Σύνταγμα,.²⁹³

²⁹² Φιντέλ Κάστρο, *Στην υπεράσπιση του σοσιαλισμού*, εκδ. Διεθνές Βήμα, 2008, σελ. 89

²⁹³ Δ. Καλτσώνης, «Η επανάσταση στην Κούβα: Παρελθόν και μέλλον», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1028-2013-07-25-21-58-12>

8. Βιβλιογραφία:

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Στ. Αλεξιάδης, *Σωφρονιστική, Δ έκδοση*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλας, 2001

Στ. Αλεξιάδης, *Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική, 5^η έκδοση*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλας, 2006

Ν. Κ. Ανδρουλάκης, *Ποινικό δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλας, 2000

Νικ. Κ. Ανδρουλάκης, *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα, 1994

Π.Δ. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό δίκαιο, Ατομικά δικαιώματα, τ. Α΄*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005

Ι. Δημητρακοπούλου, «Ποινική (ουσιαστική και δικονομική) προστασία του ατόμου έναντι των "βασανιστηρίων", κατ' άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και 4 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», 2013, προσβάσιμο στο <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&lang=el&pid=iid:6155>

Χ. Δημόπουλος, *Εισαγωγή στη σοσιαλιστική εγκληματολογία*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990

Φ. Ένγκελς, *Ο Λουδοβίκος Φόιερμπαχ και το τέλος της γερμανικής κλασικής φιλοσοφίας*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1981

Φ. Ενγκελς, *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, 1997

Η Πρώτη και η Δεύτερη Διακήρυξη της Αβάνας, Τα μανιφέστα του επαναστατικού αγώνα στην αμερικανική ήπειρο που υιοθέτησε ο λαός της Κούβας, Αθήνα, εκδ. Διεθνές Βήμα, 2008

Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο-κοινωνία-τάξεις*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2005

Δ. Καλτσώνης, *Το δικαστήριο από την πρωτόγονη κοινωνία στην αταξική*, Εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2002

Δ. Καλτσώνης, *Το Σύνταγμα στη λενινιστική σκέψη*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1997

Δ. Καλτσώνης, *Το δίλημμα της μπολιβαριανής δημοκρατίας, Κράτος και Δίκαιο στη Βενεζουέλα του Ούγκο Τσάβες*, Αθήνα, εκδ. Ξιφαράς, 2009

Δ. Καλτσώνης, *Ο Τσε για το κράτος και την επανάσταση*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2012

Δ. Καλτσώνης, *Δίκαιο, οικονομική κρίση και δημοκρατία, Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2014

Δ. Καλτσώνης, «Ο Μαρξ για το δίκαιο στη σοσιαλιστική κοινωνία», Δημοσιεύθηκε στο περ. *Ουτοπία*, τευχ. 94 (2011), σελ. 71-88

Δ. Καλτσώνης, «Κράτος και κατανομή των μέσων κατανάλωσης στις σοσιαλιστικές κοινωνίες», περ. *Ουτοπία*, τευχ. 100, Σεπτ-Οκτ 2012, σελ. 153-166

Δ. Καλτσώνης, «Η επανάσταση στην Κούβα: Παρελθόν και μέλλον», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1028-2013-07-25-21-58-12>

Δ. Καλτσώνης, «Νομοθετική και εκτελεστική εξουσία στο Σύνταγμα της Κούβας», προσβάσιμο στο http://kratoskaidikaio.blogspot.gr/2010/10/blog-post_04.html

«Η εθνική ανεξαρτησία στο έργο του Τσε», απόσπασμα από το βιβλίο του Δ. Καλτσώνη, *Ο Τσε για το κράτος και την επανάσταση*, Αθήνα, εκδ. Τόπος, 2012, διαθέσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1272-2013-10-09-14-19-07>

Δ. Καλτσώνης, «Η εξωτερική πολιτική του Κένεντι», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/1402-2013-11-22-16-08-20>

Τ. Κάννον, *Η επαναστατική Κούβα*, Αβάνα, εκδ. Χοσέ Μαρτί, 1987

Β. Χ. Καρύδης, *Εγκληματικότητα και κοινωνικός έλεγχος στην ΕΣΣΔ (1917 – 1988)*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991

«Συνεργασία και αλληλεγγύη είναι ο μοναδικός μας δρόμος, Απόσπασμα της ομιλίας του Ραούλ Κάστρο Ρους στην εναρκτήρια Σύνοδο της 4^{ης} Διάσκεψης Caricom-Κούβας», προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/641-2013-01-16-20-04-23>

Φ. Κάστρο, *Στην υπεράσπιση του σοσιαλισμού*, εκδ. Διεθνές Βήμα, 2008

«Η επανάσταση δεν μαθαίνεται από τα εγχειρίδια», *Απόσπασμα από την ομιλία του Φιδέλ Κάστρο στο κλείσιμο του 12^{ου} Συνεδρίου της C.T.C.-*

R. (Συνομοσπονδία των Κουβανών Εργαζομένων), 29 Αυγούστου 1966, όπως παρατίθεται στον τόμο *Fidel Castro, Revolution cubaine, II, (Textes choisis par Louis Constant 1962-1969)*, FM/Petite collection maspero, Francois Maspero, Paris, 1969, προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/699-2013-02-20-19-17-38>

N. E. Κουράκης, *Εγκληματολογικοί ορίζοντες, Α΄: θεωρία και πρακτική της ποινικής καταστολής*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991

N. E. Κουράκης, *Εγκληματολογικοί ορίζοντες, Β΄: ειδικά εγκληματολογικά θέματα*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991

N. E. Κουράκης, *Συμβολές στη μελέτη της ανακριτικής*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005

E. Λαμπροπούλου, *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Αθήνα, εκδ. Ι. Σιδέρης, 2012

B. Λαπάγεβα, *Ζητήματα δικαίου στο Κεφάλαιο του Μάρξ*, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 1986

Λένιν, *Κράτος και επανάσταση*, Αθήνα, Εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2012

Λένιν, *Η προλεταριακή επανάσταση και ο αποστάτης Κάουτσκι*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1986

Θ. Λιακόπουλος, Θ. Παπαχρίστου, Δ. Τραυλός – Τζανετάτος, *Μαρξισμός και δίκαιο*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Παρατηρητής, 1984

Κ. Μαρξ, *Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1994

Κ. Μαρξ – Φ. Ένγκελς, *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2001

Κ.Μαρξ, *Η αθλιότητα της φιλοσοφίας*, εκδ. Γ. Αναγνωστίδη

Κ. Μαρξ, *Οι ταξικοί αγώνες στη Γαλλία από το 1848 ως το 1850*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη εποχή, 2000

Π. Μαυροειδής, «Γιατί ο Che Guevara δεν νικήθηκε ποτέ», προσβάσιμο στο <http://aristeroblog.gr/node/2008>

Παναγιώτης Μπρακουμάτσος, «Η ποινική ευθύνη των εκπροσώπων των νομικών προσώπων», *ΠοινΔικ* 12/2000

Γ. Πανούσης, «Η κοινωνική επανάσταση ως αυτοτελές δικαίωμα των κρατουμένων, Αρχή διαλόγου», προσβάσιμο στο <http://www.epanodos.org.gr/?p=393>

Αγάπιος Παπανεοφύτου, *Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για την δράση τους φυσικών προσώπων;*, Συμβολή στον Τιμητικό Τόμο «Ποινικό Δίκαιο-Ελευθερία-Κράτος δικαίου» για τον Γ. –Α. Μαγκάκη, 1999

Αγάπιος Παπανεοφύτου, *Κριτική προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας, σε: Οι ποινικές επιστήμες στον 21^ο αιώνα*, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Διονύσιο Σπινέλλη, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001

Θ.Κ.Παπαχρίστου, *Κοινωνιολογία του δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1999

Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και δίκαιο*, Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας, 1977

Ιγνάσιο Ραμονέ, *Εκατό ώρες με τον Φιντέλ, Βιογραφία σε δύο φωνές*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 2007

Φελίπε Πέρες Ρόκε, *Η κυριαρχία μας είναι αδιαπραγμάτευτη, Η συνέντευξη Τύπου του υπουργού Εξωτερικών της Δημοκρατίας της Κούβας, για τους μισθοφόρους της αυτοκρατορίας των ΗΠΑ που δικάστηκαν στις 3, 4, 5 και 7 Απρίλη του 2003*, Αθήνα, εκδ. Ριζοσπάστης – Σύγχρονη Εποχή, 2003

«Τα ανθρώπινα δικαιώματα στην “άλλη Κούβα”», του Ιροέλ Σάντσεζ από το CUBADEBATE, προσβάσιμο στο

<http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/diethni/604-2012-12-21-18-28-14>

Κ. Δ. Σπινέλλη, *Εγκληματολογία, Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, Πανεπιστημιακές παραδόσεις*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1985

Κ. Δ. Σπινέλλη, *Σημειώσεις εγκληματολογίας*, Αθήνα – Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997

Διονύσιος Σπινέλλης, «Ποινικές (;) κυρώσεις σε νομικά πρόσωπα και διαδικασία επιβολής τους», *ΠοινΧρ* 2003

Αικ. Συκιώτη, «Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων», *ΠοινΔικ* 1/2010

Π. Ι. Στούτσα, *Ο επαναστατικός ρόλος του δικαίου και του κράτους*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1992

Το Σύνταγμα και το πολιτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Κούβας, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2004

«Ο "Διοικητής του Λαού": Camilo Cienfuegos», από το βιβλίο του Κάρλος Φρανκ: *"Camilo Cienfuegos- Η βιογραφία της χαμένης νιότης της κουβανέζικης επανάστασης"*, προσβάσιμο στο <http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/2012-02-04-19-32-56/1403--q-q-camilo-cienfuegos>

Μίκα Χαρίτου-Φατούρου, «Οι μύθοι για την Κούβα», προσβάσιμο στο

<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=103545>

Κ. Χ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 2η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Fidel Castro, *Las declaraciones de la Habana*, edic. Akal, 2012

Fidel Castro, *Los derechos humanos 1959 – 1988*, La Habana, edic. Editora Política, 1989

«Constitucion de la Republica de Cuba», προσβάσιμο στο <http://www.cuba.cu/gobierno/cuba.htm>

Arnel Medina Cuenca, *Los principios limitativos del ius puniendi. su incidencia en la determinacion de la pena y su consagracion en las constituciones nacionales y en los instrumentos juridicos adoptados por la comunidad internacional*, La Habana, febrero del 2003

Miguel Limia David, *La concepcion de los derechos humanos en el pensamiento de Fidel Castro*, 25/08/2007, προσβάσιμο στο <file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/BVF-Los fundamentos de la concepcion de los derechos humanos en el pensamiento de Fidel Castro.htm>

Julio César Guanche, «La participación ciudadana en el Estado cubano», *Revista Temas*, número 70 (abril-junio, 2012), προσβάσιμο στο

<http://www.rebelion.org/noticia.php?id=153329>

Fernando Martínez Heredia, «El Che y la crítica desde el socialismo cubano»,
14 junio 2013, προσβάσιμο στο
<http://www.cubadebate.cu/opinion/2013/06/14/el-che-y-la-critica-desde-el-socialismo-cubano/>

Ley 62/1987, Código Penal (Κουβανικός Ποινικός Κώδικας), προσβάσιμο στο
<http://www.fgr.cu/ordenamiento>

Ramon de la Cruz Ochoa, El delito, la criminología y el derecho penal en
cuba despues de 1959, Julio de 1999, προσβάσιμο στο
http://criminnet.ugr.es/recpc/recpc_02-02.html

Renan Quiros Pirez , Manual de derecho penal III, Habana, edit. Felix Varela,
προσβάσιμο στο
<http://www.derechopenalenlared.com/docs/quiros%20pirez,%20renen%20-%20manual%20de%20derecho%20penal%20iii.pdf>